Uskonnon yhteys haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten voimavaroihin

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Miia Vesalainen

Ohjaaja:
Professori Merja Anis

5.5.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö
Tekijä: Miia Vesalainen
Otsikko: Uskonnon yhteys haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten voimavaroihin – kuvaileva kirjallisuuskatsaus
Ohjaaja: Professori Merja Anis
Sivumäärä: 97 sivua
Päivämäärä: 5.5.2025

Tämä tutkielma käsittelee uskonnon yhteyttä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten voimavaroihin. Uskonnollisen moninaistumisen myötä suomalaiseen yhteiskuntaan ja sosiaalityöhön on muodostunut tarve uudenlaiselle osaamiselle ja tietoperustalle. Kuitenkaan uskontoa ei ole tutkittu lähes ollenkaan suomalaisella sosiaalityön tutkimuskentällä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on tuotu esiin, kuinka sosiaalityöntekijöiltä puuttuu usein valmiuksia ja osaamista käsitellä uskonnollisuutta osana työtään. Tutkielman tavoitteena on vastata tähän tutkimukselliseen tarpeeseen, jonka täyttämisen avulla voidaan kehittää uskontolukutaitoista sosiaalityötä. Tähän tarpeeseen on vastattu Suomessa myös laajemmin SOWREL-hankkeella, jonka osana tämä pro gradu -tutkielma on tehty.

Tutkielma toteutettiin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmin. Aineistona oli 25 vertaisarvioitua, länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuvaa tutkimusartikkelia. Tutkielman tutkimuskysymykset olivat: miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus uskonnon yhteydestä voimavaroihin on jakautunut haavoittuvuuden kategorioiden välillä, sekä miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus kuvaa uskonnon yhteyttä voimavaroihin haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, ja toisen tutkimuskysymyksen osalta aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimi intersektionaalisuus sekä voimavarakeskeinen lähestymistapa. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä käsiteltiin haavoittuvan aseman kategorioita intersektionaalisesta lähestymistavasta käsin. Nämä kategoriat olivat 1) etnisyys, 2) ikä, 3) maahanmuuttoon liittyvä status, 4) seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti, 5) siviilisääty ja perhestatus, 6) sosioekonominen asema, 7) sukupuoli ja 8) terveydentila. Voimavarakeskeinen lähestymistapa vastaa sosiaalityön saamaan kritiikkiin siitä, kuinka sosiaalityössä työskentelyn painopiste on asiakkaiden elämän negatiivisissa puolissa, jolloin saatetaan ohittaa voimavaroja tuovat ja tukevat puolet.

Tulokset osoittavat, että aiemmissa tutkimuksissa aihetta on tarkasteltu monipuolisesti eri haavoittuvuuksia yhdistävien näkökulmien kautta. Kuitenkin aineiston vahva painottuminen Yhdysvaltoihin näkyi näissä näkökulmissa. Uskonto kuvautui voimavarana liittyen niin yksilön elämänlaatuun kuin -tyyliin, yhteisön tuomana tukena sekä tukea antavana suhteena korkeampaan voimaan. Yksilön elämänlaatuun liittyen uskonnolla oli yhteys kiitollisuuteen ja merkityksellisyyteen, suurempaan tarkoitukseen elämässä, resilienssiin, coping-keinoihin, itsestä muodostettuun käsitykseen, mielenterveyteen sekä toimintakykyyn. Elämäntyyliin liittyen uskonnolla oli yhteys itsekuriin ja määrätietoisuuteen, suhtautumiseen muihin ihmisiin, mielekkääseen tekemiseen ja itsensä kehittämiseen sekä päihteiden käyttöön. Uskonnollisella yhteisöllä oli yhteys päihteiden käyttöön, vertaistukeen ja keskusteluapuun, uskonnolliseen tukeen, konkreettiseen tukeen sekä tukeen integroitumiseen liittyen. Suhde korkeampaan voimaan kompensoi yhteisön mahdollisesti tuottamia negatiivisia tekijöitä, tarjosi keskusteluja ja rukouksia sekä luottamusta ja kontrollia. Uskonnon yhteys voimavaroihin kuvautuikin lähtökohtaisesti positiivisena, lisäten ja tukien yksilön voimavaroja. Toisaalta joissain tapauksissa uskonto näyttäytyi myös voimavaroja haastavana ja heikentävänä tekijänä. Tästä syystä sosiaalityössä on tärkeä huomioida yksilöllisyys, kun työskennellään uskonnon parissa. Uskontolukutaitoiseen sosiaalityöhön kuuluukin elämänalueiden havainnointi ja analysointi eri näkökulmista.

Avainsanat: haavoittuvuus, uskonto, uskontolukutaito, voimavarat

Sisällysluettelo

1 Johdanto 5

2 Uskonto 8

2.1 Määrittelystrategiat 8

2.2 Uskonto yhteiskunnassa ja sosiaalityössä 14

3 Haavoittuvuus 20

3.1 Haavoittuvassa asemassa olevat, yhteiskunta ja sosiaalityö 20

3.2 Intersektionaalinen lähestymistapa haavoittuvuuteen 22

3.3 Intersektionaalisen haavoittuvuuden kategoriat 25

4 Voimavarat 29

4.1 Voimavarakeskeinen lähestymistapa sosiaalityössä 29

4.2 Uskonto ja voimavarat 31

5 Tutkimusasetelma 36

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset 36

5.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä 37

5.3 Tutkimuksen aineisto 40

5.4 Tutkimuksen analyysimenetelmä 47

5.5 Tutkimuksen eettisyys 48

6 Tulokset 51

6.1 Aineiston jakautuminen haavoittuvuuksien välille 53

6.1.1 Etnisyys 58

6.1.2 Ikä 58

6.1.3 Maahanmuuttoon liittyvä status 59

6.1.4 Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti 60

6.1.5 Siviilisääty ja perhestatus 60

6.1.6 Sosioekonominen asema 61

6.1.7 Sukupuoli 62

6.1.8 Terveydentila 62

6.2 Uskonnon yhteys voimavaroihin 63

6.2.1 Yksilön elämänlaatu 63

6.2.2 Yksilön elämäntyyli 69

6.2.3 Yksilö osana uskonnollista yhteisöä 71
6.2.4 Suhde korkeampaan voimaan 75

7 Johtopäätökset ja pohdinta 78

Lähteet 85

1 Johdanto

Uskonto on aihe, joka voi herättää vahvoja tunteita niin puolesta kuin vastaan. Siinä missä uskonnon voidaan nähdä olevan paha asia esimerkiksi sotien, radikalisoitumisen tai uskonnollisen väkivallan kautta, voi se tarjota ihmisille myös paljon hyvää. Tämä näkyy jo pelkästään suomalaisessa elämäkertakirjallisuudessa, jossa erilaisista haasteista, kuten päihteiden käytöstä tai rikollisuudesta on päästy eroon uskonnon avulla (esim. Johansson 2020). Esimerkkejä uskonnon positiivisista vaikutuksista yksilöön onkin niin arjessa kuin tutkimuskentällä useita, vaikka uskonnon negatiivisilta puolilta ei tule sulkea silmiä.

Erityisesti mediassa on noussut esiin kuva siitä, kuinka uskonto ja uskonnollisuus vähenee niin suomalaisessa kuin laajemmin länsimaisissa yhteiskunnissa. Tämän sekularismiksi kutsutun ilmiön lisäksi uskonnon rooli yhteiskunnassamme on nähty myös pluralismin kautta. Pluralismilla tarkoitetaan uskonnollisen monimuotoisuuden lisääntymistä. (Dinham 2018; Sakaranaho ym. 2020a, 1; Linjakumpu ym. 2023, 11–13.) Yhdessä nämä ilmiöt luovatkin uskonnon ja yhteiskunnan yhteensovittamiselle haasteen, sillä sekularismin myötä tieto ja ymmärrys uskonnoista on vähentynyt, kun samalla pluralismin vuoksi tämä tieto ja ymmärrys olisivat tärkeämpiä kuin ennen (Sakaranaho ym. 2020a, 3–4).

Uskonnon kanssa työskentely on haaste sosiaalityössä. Linjakumpu ym. (2023, 128) nostavat esiin, kuinka uskontoon liittyvien asioiden huomiotta jättäminen viranomaistoiminnassa aiheuttaa ongelmia yhteiskunnalliseen toimivuuteen. Lisäksi useat kansainväliset tutkimukset ovat kuvanneet yleisesti uskonnon toimivan voimavarana yksilölle (esim. Knitter 2010; Carlson ym. 2012; Dilen 2012; Sutton & Parks 2013; Lassiter 2014; Mulder 2015; Park 2020; Borges 2021; Clarke & Cardman 2022; Parada 2022; Schwalm ym. 2022; Souza ym. 2024; St John & Nemati 2024; Watts & Munir 2024). Tämän lisäksi Rehn (2019) argumentoi, kuinka uskonnollisuudella voisi olla merkittävä rooli sosiaalityössä esimerkiksi voimavarana kriisitilanteessa, ja se tulisi ottaa laajemmin osaksi sosiaalityön menetelmiä, mutta tästä huolimatta sitä ei hyödynnetä systemaattisesti. Uskonnon merkitykseen osana sosiaalityön asiakastyötä on kuitenkin havahduttu kansainvälisesti (ks. Taipale 2022). Uskontoa on kuitenkin tutkittu Suomessa sosiaalityön tutkimuskentällä hyvin vähän. Näistä syistä uskonnon tutkiminen sosiaalityön kontekstissa on tärkeää.

Tämän tutkielman voimavarakeskeinen lähestymistapa vastaa sosiaalityön saamaan kritiikkiin. Tässä kritiikissä pureudutaan siihen, kuinka erityisesti asiakastyössä keskitytään

liikaa asiakkaan ja tämän elämäntilanteen ongelmiin. Tällöin asiakasta ja tämän elämää tukevat seikat voivat jäädä huomioimatta. Riskinä on myös asiakkaan oman asiantuntijuuden sivuuttaminen, mikä voi olla myös luonteeltaan leimaavaa. (Langer & Lietz 2015.) Sosiaalityön asiakastyössä sekä tutkimuksessa olisikin tärkeää keskittyä myös ihmisten voimavaroihin. Tämän näkökulman huomioiminen on erityisen tärkeää, kun kyseessä on haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kanssa työskentely tai heihin kohdistuva tutkimus (esim. Heino 2023, 71). Tästä syystä uskonto on yhdistetty tässä tutkielmassa voimavarakeskeiseen näkökulmaan.

Tutkimuksellinen kiinnostukseni haavoittuvuuden näkökulmaa kohtaan nousi vasta aineistosta tekemieni havaintojen myötä. Tutkielman aineistoa hakiessani havaitsin, kuinka uskonnon ja voimavarojen yhteyttä oli usein tutkittu erilaisiin vähemmistöihin tai muuten haavoittuvaan asemaan kuuluvien henkilöiden näkökulmasta. Tästä syystä minussa heräsi kiinnostus tutkia uskonnon ja voimavarojen yhteyden lisäksi sitä, kenen näkökulmasta tätä yhteyttä on tutkittu. Tutkielmassa asiaa käsitellään määrittelemieni haavoittuvuuden kategorioiden kautta, jotka ovat 1) etnisyys, 2) ikä, 3) maahanmuuttoon liittyvä status, 4) seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti, 5) siviilisääty ja perhestatus, 6) sosioekonominen asema, 7) sukupuoli ja 8) terveydentila.

Tutkielman teemoina ovat siis uskonto, haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset sekä voimavarat. Kaikki teemat ovat vahvasti esillä niin sosiaalialan ammattietiikassa (ks. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia [Talentia] 2022), mutta ne on huomioitu myös jo perutuslain, muiden lakien sekä monien kansainvälisten ihmisoikeussopimuksien tasolla. Tutkielman teemat linkittyvätkin vahvasti sosiaalityön lisäksi yleisesti yhteiskuntaamme. Tämä tukee edelleen tutkielman tarvetta, sillä näiden teemojen huomiointi on määritetty sosiaalityön asiaksi monilla tasoilla.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään siis uskonnon yhteyttä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden voimavaroihin. Tutkimusmenetelmänä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka aineistona on 25 länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuvaa artikkelia. Tutkimuskysymykseni ovat 1) Miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus uskonnon yhteydestä voimavaroihin on jakautunut haavoittuvuuden kategorioiden välillä? sekä 2) Miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus kuvaa uskonnon yhteyttä voimavaroihin haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä?

Tutkielma on tehty osana Uskontojen ja kulttuurien tulkitseminen ja asiantuntijuus sosiaalityössä (SOWREL) -hanketta. Hanke on kehitetty uudistamaan sosiaalityön tietopohjaa, jotta se vastaisi suomalaisen yhteiskunnan moninaistumisen myötä nousseisiin haasteisiin. Lisäksi hankkeen avulla vastataan suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa katvealueeseen jääneen aiheen eli uskonnollisuuden tutkimiseen. (ks. SOWREL 2025.)

Ensimmäisessä teorialuvussa käsittelen uskontoa avaamalla uskonnon käsitteen määritelmää, sekä kuvaamalla uskonnon asemaa yhteiskunnassamme ja sosiaalityössä. Toisessa teorialuvussa käsittelen haavoittuvuutta sosiaalityön sekä intersektionaalisen lähestymistavan kautta. Tässä luvussa määritän myös tarkemmin käyttämäni haavoittuvan aseman kategoriat, joita käytän myöhemmin ensimmäisen tutkimuskysymykseni kohdalla. Kolmannessa teorialuvussa käsittelen voimavaroja voimavarakeskeisen lähestymistavan näkökulmasta sekä kuvaan aiempaa tutkimusta uskonnon ja voimavarojen yhteydestä. Tämän jälkeen luvussa viisi käsittelen tutkimusasetelmaa, jossa kuvaan tutkimustehtävän, kirjallisuuskatsauksen tutkimusmenetelmänä, aineiston keruun, analyysimenetelmän sekä pohdin tutkimusetiikkaa. Luvussa kuusi käsittelen tutkielman tuloksia, joita pohdin, vedän yhteen ja liitän aiempaan tutkimustulokseen vielä luvussa seitsemän.

2 Uskonto

Tairan (2013, 40) mukaan tavallisesti uskontotieteellinen tutkimus aloitetaan määrittämällä, mitä uskonnolla tutkimuksessa tarkoitetaan. Hyödynnän näkökulmaa tässä sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa määrittämällä, miten uskontoa tarkastellaan tässä tutkielmassa. Osoitan, miksi käsitteen määrittely on haaste, ja avaan yleisimpiä määrittelystrategioita. Määrittelyllä on pitkä ja monimutkainen historia, ja avaan määrittelyyn liittyviä näkökulmia ja kiistakysymyksiä vain tutkielmani kannalta olennaisin osin. Lisäksi kuvaan uskonnon nykyistä asemaa yhteiskunnassamme ja sosiaalityössä.

2.1 Määrittelystrategiat

Arkiajattelussa uskonnon käsitteen ajatellaan usein tarkoittavan helposti hahmotettavia kokonaisuuksia, kuten järjestäytyneitä uskontoja tai maailmanuskontoja (Närvä 2020, 55), ja yleisesti uskonnon määritelmän ajatellaankin olevan selkeä (Arnal 2000, 21). Toisaalta länsimaisessa arkiajattelussa tiede ja uskonto voidaan nähdä myös toistensa vastakohtina (Ketola ym. 2004, 9). Arkinen käsitys uskonnosta eroaakin akateemisesta käsitteestä. Tieteen termipankin (2025b) mukaan akateemista käsitettä määrittelemällä pyritään muodostamaan uskonnosta ilmiö, jota voidaan tutkia.

Uskontotieteessä uskonnon käsite on sekä teoreettinen väline että analyysin kohde (Tieteen termipankki 2025a). Käsitettä uskonto onkin pyritty määrittämään yhtä pitkään kuin uskonto on ollut akateeminen oppiaine (Arnal 2000, 22). Uskontotieteen akateemisen historian aikana käsitteelle on ollut useita eri määritelmiä, ja keskustelua on käyty määritelmien ehdoista ja kriteereistä (Närvä 2020, 55). Nykyisinkään tiedeyhteisössä ei ole yksimielisesti hyväksyttyä määritelmää (Tieteen termipankki 2025a), ja mahdollisten määritelmien lista vaikuttaa loputtomalta (Comstock 1984, 499). Fitzgerald (1996, 226) kuvaa, kuinka käsite tarkoittaa niin montaa eri asiaa, että se ei tarkoita nimenomaisesti mitään.

Uskonto on akateemisessa kielenkäytössä teorialatautunut käsite, millä tarkoitetaan sitä, että käsitteellä pyritään kuvaamaan ihmisyhteisössä esiintyvää ilmiötä. Tämän tyylisille käsitteille onkin ominaista se, että niiden keskeisestä sisällöstä ei ole tutkijoiden keskuudessa yksimielisyyttä. Määritelmiä onkin satoja erilaisia, ja ne usein suhteutetaan tutkittavaan asiaan

tai ilmiöön. (Pesonen & Sakaranaho 2020, 14.) Käsitettä käytetään eri tavoin syistä, jotka kumpuavat tutkijasta ja kontekstista (Fitzgerald 1996, 226).

Myöskään määrittelyn tärkeydestä ei ole yksimielisyyttä. Yleisesti tieteellisessä tutkimuksessa on velvollisuus pyrkiä käsitteistöön, joka on yksiselitteinen ja täsmällinen (Niinisalo 1980, 167). Uskonto-käsitteen onnistuneen määrittelyn nähdään tekevän uskonnontutkimuksesta nykyistä monipuolisempaa ja avoimempaa, mutta määrittelyn voidaan myös ajatella olevan tutkimusta rajoittavaa tai jopa mahdotonta. (Närvä 2020, 55.) Osa erityisesti kognitiivisen suuntauksen uskonnontutkijoista ei pidä uskonnon määrittelyä kovin merkittävänä, sillä heidän mukaansa se ei tuo tutkimuksellista etua. He kuvaavat määrittelyn olevan usein informaatioarvoltaan melko heikkoa ja lähellä arkiajattelua. Onkin todettu, että kiista siitä, mitä uskonto todella on, on hedelmätöntä, ja siitä tulisi päästä eroon. (Närvä 2014.) Taira (2013) argumentoi artikkelissaan, kuinka tutkimusta voidaan tehdä ilman uskonnon käsitteen analyyttista määritelmää. On myös ehdotettu, että uskonnon käsitteen käyttö tulisi lopettaa kokonaan (Närvä 2020, 61). Toisaalta on myös argumentoitu, kuinka uskontotieteellisten yleiskäsitteiden, kuten uskonnon, merkityssisällöissä tulisi olla yksimielisyys ja selkeys (Närvä 2014, 7).

Määrittelykysymykseen liittyy siis monia näkemyseroja, jotka ovat jatkuneet jo pitkään. Seuraavaksi esittelen yleisimpiä määrittelystrategioita, joita ovat sosiologien yleisesti käyttämät substantivistinen ja funktionaalinen määrittelystrategia (McGuire 2002, 6), avoin ja perheyhtäläisyyksien määrittelystrategia sekä stipulatiivinen määrittelystrategia. Aiheeseen on jo vakiintuneita kiistakysymyksiä (Närvä 2014,1), joita avaan vain oleellisin osin.

Substantivistiset määrittelystrategiat määrittävät uskontoa siitä näkökulmasta, mitä uskonto on (Arnall 2000, 26; McGuire 2002, 6). Substantivistisella määrittelystrategialla pyritään käytännössä luomaan kategorioita, jotka erottelevat asiat sen mukaan, ovatko vai eivätkö ne ole uskontoa (McGuire 2002, 6). Tutkimuksellisesti tämä määrittelystrategia näkyy esimerkiksi kyselytutkimuksissa, joissa määritellään uskonto kategorioihin, kuten protestantti, muslimi, juutalainen, muu, ei mikään (McGuire 2002, 7). Tämä määrittelystrategia tarjoaa siis spesifimmät kategoriat kuin monet muut määrittelystrategiat. Substantivistisen määrittelystrategian ongelmia ovat muun muassa liian kapea määritelmä, länsimaalais- ja kristinuskokeskeisyys sekä historiallinen painolasti, sillä se perustuu pitkälti siihen, miten uskonto on määritelty aiemmin, jättäen huomiotta muutokset uskonnoissa ja uskonnollisuudessa (McGuire 2002, 7–8).

Funktionaalisessa määrittelystrategiassa määritelmä pyritään johtamaan empiriasta. Uskonnolle nähdään tällöin jokin tehtävä, funktio, joka voi olla esimerkiksi sosiaalinen tai psyykkinen. (Närvä 2020, 57.) Tässä määrittelystrategiassa siis vastataan siihen, mitä uskonto tekee yksilölle tai yhteisölle, jolloin huomio kiinnitetään uskonnon seurauksiin (Arnall 2000, 26–27; McGuire 2002, 6–8). Määrittelystrategiaa on kritisoitu siitä, että sen empiirisyys on melko näennäistä, ja se onkin nähty essentialististen määritelmien alaluokaksi. Määrittelystrategian haasteeksi on nähty sen johtaminen kehäpäätelmään, jossa sivuutetaan muut kuin määrittelijän mieltymyksiä vastaavat havainnot. Määritelmän on myös nähty olevan niin lavea, että se on käyttökelvoton kattaen lukemattoman määrän erilaisia sosiokulttuurisia ja psyykkisiä ilmiöitä. Määritelmässä onkin siis selvä ristiriita – se nähdään sekä liian tiukkana, että liian laveana. On myös argumentoitu, että funktionaalista määritelmää ei olisi ollenkaan, sillä tällaisia ilmiöitä voidaan selittää, mutta ei määritellä. Uskontotutkijoiden keskuudessa funktionaalinen määrittelytapa onkin nähty toimimattomana tai epäilyttävänä. (Närvä 2020, 61–62.)

Uskonnon essentialistisella määrittelystrategialla on pitkä historia, sillä jo 1800-luvun alussa on pyritty määrittelemään uskonto yksinkertaistettuna ja yleismaailmallisena ilmiönä, ja myöhemmin on pyritty löytämän uskonnoissa oleva yhteinen elementti (Sharpe 1994). Essentialistisessa määrittelystrategiassa pyritään siis siihen, että uskonnosta löydetään olemus, joka on muuttumaton ja pätee ajasta tai paikasta riippumatta. Tällöin konteksti tai muut muuttuvat tekijät eivät vaikuta määritelmään, vaan käsite kuvaa todellisuutta lopullisella tavalla. (Närvä 2020, 56.) Tämä uskonnon olemus nähdään ihmisissä sisäsyntyisenä. Tällöin uskonto nähdään ilmiönä, jota ei voida aistihavainnoilla tavoittaa, jolloin myöskään sen käsittäminen tieteellisin selityksin ei ole mahdollista. (Närvä 2014, 2.) Essentialistisen määritelmän mukaan kaikissa uskoinnoissa tulee esiintyä yksi yhteinen piirre (Fitzgerald 1996, 226).

Koska teoreettisessa lähestymistavassa tavoitteena on tiedon täsmentäminen, syventäminen ja laajentaminen (Niinisalo 1980), on essentialistinen määrittelystrategia tutkimuksen ja teoreettisen lähestymistavan näkökulmasta hankala määritelmä, sillä se ei mahdollista tämän kaltaista tiedon käsittelyä (Närvä 2014, 2). Essentialismin kritiikissä on korostettu myös sitä, kuinka se ei huomioi kulttuurien ja traditioiden moninaisuutta, jolloin essentialismi voi johtaa liialliseen yksinkertaistukseen (Sharpe 1994). Närvän (2020, 62) mukaan essentialistinen määrittelytapa nähdäänkin melko yksimielisesti toimimattomana tai arveluttavana. Essentialistista määritelmää kritisoi ja vastustaa erityisesti avoin ja perheyhtäläisyyksiä

korostava määrittelytapa (Närvä 2014, 3). Erilaisten määritelmien kritiikissä on myös pureuduttu siihen, kuinka kieli on itsessään todellisuuden konstruoija (Närvä 2020, 59), mikä lienee vahvistanut avointa määrittelytapaa.

Avoimen ja perheyhtäläisyyksien teorian taustalla on Filosofi Ludwig Wittgensteinin (Niinisalo 1980, 167–169) ajatus siitä, miten käsiteillä ja sanoilla ei ole perimmäistä merkitystä ja olemusta. Hänen mukaansa käsitteet luovat ”perheen”, jossa yhtäläisyydet luovat ”perheyhtäläisyyksistä” verkoston. Tätä Wittgensteinin teoriaa on sovellettu myös uskonnon määritelmään (ks. Fitzgerald 1996; Närvä 2014, 8–9; Närvä 2020, 59). Tällöin uskonnot muodostavat ”perheen”, jossa ne linkittyvät toisiinsa monin eri piirtein. Mikään näistä piirteistä ei kuitenkaan yksinään määritä uskontoa. Uskonnot nähdään tällöin koostumina, joilla on samankaltaisuuksien lisäksi myös erilaisia piirteitä, eikä mikään piirre esiinny samanlaisena kaikissa uskonnoissa (Gothóni 2004, 38). Tästä syystä uskontoa määrittävää piirrettä ei ole, sillä tällaisen piirteen valitseminen on aina mielipide tai kehäpäätelmä. Tästä syystä ajatellaan, ettei uskontoa voida määritellä ehdoin, jotka ovat sekä välttämättömiä että riittäviä. Tällöin uskonnon käsite jätetään avoimeksi kategoriaksi, jonka rajat ovat epäselvät. (Närvä 2014, 2–3; Närvä 2020, 60.)

Vaikka perheyhtäläisyyksien teoria on laajasti käytössä, ja sen on nähty ratkaisevan uskonnon määrittelyn haasteen (esim. Fitzgerald 1996, 216; Gothóni 2004, 38–39; Närvä 2014, 1; Närvä 2020, 60), on se saanut osakseen myös kritiikkiä. Uskonnon käsitteestä nähdään muodostuvan niin laaja ja kaiken inhimillisen toiminnan kattava, että siitä tulee käytännössä hyödytön ja analyyttisesti turha (Fitzgerald 1996, 216). Närvä (2014, 3) kuvaa, kuinka perheyhtäläisyyksiin pohjautuva määritelmä johtaa kehäpäätelmään.

Toisin kuin perheyhtäläisyyksien määrittelystrategiassa, stipulatiivisessa määritelmässä pyritään nimenomaan täsmentämään käsitettä määrittämällä sille välttämättömät ja riittävät ehdot (Taira 2014). Kun essentialismissa pyritään löytämään yksi yhteinen piirre kaikille uskonnoille, ja perheyhtäläisyysteoriassa käsite jää rajattomaksi, pyritään stipulatiivisessa määritelmässä rajaamaan käsitettä tiettyjen ehtojen kautta (Närvä 2014, 3). Tavoitteena on muodostaa uskonnon määritelmälle erottelukykyinen rajaus, joka ei ole kehäpäätelmä. (Närvä 2014, 10). Stipulaatiivisen määritelmän pohjana toimivat havainnot tietyistä säännönmukaisuuksista (Närvä 2014, 23).

Välttämättömistä ja riittävistä ehdoista ja tunnusmerkeistä on käyty keskustelua, jossa niiden määrittämisen on nähty johtavan essentialistisiin määritelmiin. Stipulointiin liittyvinä

ongelmina on pidetty muun muassa sitä, että uskonnon yleiset määritelmät voidaan nähdä essentialistisia piirteitä korostavina. Pelkkä välttämätön tunnusmerkki ei myöskään riitä erotteluun, vaan laajentaa kategorian rajattomaksi ulottuen myös muihin ilmiöluokkiin. Lisäksi välttämättömien ja riittävien ehtojen esittäminen tukee essentialismia. Vaikka perheyhtäläisyyksien ja avoimeen määrittelyyn liittyy ristiriitoja ja moniselitteisyyttä, on niiden essentialismia vastustavissa ideoissa myös mielekkyyttä. (Närvä 2014, 4–6.)

Kaikissa määrittelystrategioissa on tärkeää huomioida, kuinka kulttuurit, instituutiot ja historia vaikuttavat määritelmiin. Uskontotieteen historiassa on pyritty löytämään uskonnolle universaali, kulttuureista irrallinen määrittelytapa, mutta myöhemmin on korostettu kulttuurisidonnaisuutta ja kyseenalaistettu aiempia universaaleja määritelmiä (Sharpe 1994). Esimerkiksi määritelmä, jossa uskonnon nähdään määrittyvän uskona jumalaan tai jumaliin (Fitzgerald 1996, 215) tai yliluonnolliseen, linkittyy vahvasti länsimaihin ja juutalaiskristilliseen taustaan (Närvä 2020, 57–58). Tällöin määritelmillä on vahvasti kulttuurikeskeinen näkökulma (Närvä 2020, 58, 60). Fitzgerald (1996, 232) argumentoikin, kuinka uskontotieteelliset tutkimukset ovat todellisuudessa kulttuuritutkimuksia, joissa analysoidaan ja tutkitaan yhteiskunnallisesti institutionalisoituja arvoja. Myös Ketola ym. (2004, 29) nostaa esiin, kuinka uskontotieteessä tutkimuskohteena on pikemminkin ihmisen kulttuurikäyttäytyminen kuin uskonto itsessään, jolloin uskonto nähdään osana muuta kulttuurista toimintaa.

Esiin on myös nostettu tarve tutkia, kuinka valta ja sosiaalisten käytäntöjen organisoituminen vaikuttavat siihen, miten ja mitkä ajatukset, käytännöt tai ryhmät luokitellaan uskonnoksi (Taira 2013, 42). Uskontoa ei voidakaan nähdä esimerkiksi kulttuurisista ja sosiaalisista järjestelmistä tai sosiaalisista ja poliittisista tarkoituksista ja vallasta erillisenä ilmiönä (ks. Arnal & McCutcheon 2013). Modernin uskontodiskurssin on myös väitetty tukevan kolonialismia. Länsimainen kolonialismi on tarvinnut tuekseen oman käsitejärjestelmänsä, jota laajennettiin myös kolonisoituihin maihin, joissa kansoja hallittiin muun muassa neuvotteluilla siitä, onko heillä uskontoa. (Taira 2013, 47.) Myös Braun (2000, 7–8) nostaa esiin, kuinka uskontoa ja sen määritelmää on historian aikana käytetty kolonialistisen eronteon välineenä.

Kuten Närvä (2020) tuo ilmi, ilman määritelmää ei voida tietää, mitä uskonnolla tarkoitetaan. Tästä syystä pyrin määrittämään, miten tutkimuksessani tämä käsite tulkitaan. Tulkinnassa ei kuitenkaan pyritä määrittämään uskonnon käsitettä yleispätevästi, sillä kuten olen osoittanut,

on tämä määrittely äärimmäisen haastava, ellei mahdoton tehtävä. Tämä mukailee Närvän (2014, 3) näkemystä, jonka mukaan tutkimuksessa tulee kertoa selkeästi ja ymmärrettävästi käsitteen tulkinta, eikä kyseessä ole tällöin käsitteen lopullinen määritelmä. Myös Tieteen termipankin (2025b) mukaan uskonnon määritelmien voidaan nähdä olevan vain tutkimuksen lähtökohta. Tarkoitukseni on siis tehdä rajaus selväksi tämän tutkielman osalta.

Olen valinnut tarkastelutavaksi uskonnon avoimen ja perheyhtäläisyyksien määritelmän. Valintani perustuu siihen, että tämä määrittelytapa on yleisesti käytössä ja sen on myös nähty poistavan määrittelyyn liittyviä haasteita (esim. Fitzgerald 1996, 216; Gothóni 2004, 38–39; Närvä 2014, 1; Närvä 2020, 60). Närvä (2020, 60–61) argumentoi, että avoimen käsitteen kautta tulkittaessa uskonnollinen tutkimus on syvällisempää kuin silloin, jos pyritään määrittämään uskonnolle tarkat rajat. Avoin määritelmä nähdään myös paremmin kulttuurit huomioivana ja puolueettomampana tieteentekona (Närvä 2020, 60).

Tutkimusaiheeni ei myöskään edellytä uskonnon tarkkarajaista määritelmää esimerkiksi stipuloimalla. Tutkielman tavoitteena on käsitellä uskonnon yhteyttä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden voimavaroihin, eikä uskontoa tai sen määritelmää itsessään. Avoimempi määrittelytapa antaa laajemman kuvan uskonnosta ilmiönä ja sen vaikutuksista voimavaroihin. Kuten Gothóni (2004, 39) argumentoi, avoimella ja perheyhtäläisyyksien määrittelystrategialla tavoitellaan empiiristä, historiallista ja vertailevaa tarkoitusperää palvelevaa määritelmää, joka mahdollistaa uskontojen tarkastelun huomioiden tasapuolisesti uskontojen moninaisuutta ja vaihtelevuutta. Tällä määritelmällä pystyn siis huomioimaan uskonnot moninaisena ja vaihtelevana ilmiönä. Osassa tutkielmani aineiston artikkeleista ei kuvata, miten uskonto on kyseisessä tutkimuksessa määritelty. Tällöin en koe myöskään tämän tutkielman osalta järkeväksi tehdä aiheesta tiukkaa ja tarkkarajaista määritelmää.

Tutkielmassani uskonnolla tarkoitetaan sellaista uskomusjärjestelmää, jossa yksilö uskoo jonkinlaiseen itseään korkeampaan, yliluonnolliseen tai havaintokokemuksen ulkopuolelle jäävään voimaan, olentoon tai todellisuuteen. Tähän voimaan, olentoon tai todellisuuteen liitetään erilaisia merkityksiä, arvoja tai käytäntöjä. Määritelmääni ei sisälly välttämättömiä tai riittäviä ehtoja, mikä on perusteltua käyttämäni avoimen ja perheyhtäläisyyksien määrittelystrategian vuoksi. Lähtökohtana määritelmälle on siis usko itseä korkeampaan voimaan. Tästä lähtökohdasta käsin käsite laajenee perheyhtäläisyyksien verkostoksi, joissa erilaiset uskonnon muodot linkittyvät toisiinsa erilaisin piirtein, joiden ei kuitenkaan tarvitse olla kaikissa uskonnon muodossa samoja. Määritelmä sisältää siis perinteisen järjestäytyneen

uskonnollisuuden lisäksi monimuotoiset uskomusjärjestelmät, joihin sisältyvät myös erilaiset henkilökohtaiset hengellisyyden muodot.

Tutkielman aineistossa on artikkeleja, joissa käytetään käsitettä henkisyys, hengellisyys tai muita uskonnon tai uskonnollisuuden lähikäsitteitä. Olen sisällyttänyt myös tällaiset artikkelit tutkielmani aineistoon, sillä ne sisältyvät tekemääni uskonnon määritelmään. Useissa tutkimuksissa uskonnollisuutta käsitelläänkin nämä määritelmät yhdistävän käsitteen spirituality/religiosity, S/R avulla. Selkeyden vuoksi tulen käyttämään pelkästään käsitettä uskonto ja uskonnollisuus, vaikka aineistossa saatetaan käyttää hieman tästä poikkeavia käsitteitä, joilla saattaa olla myös nyanssieroa. Tällä käsitteellä katan siis myös hengellisyyden. Toinen valitsemani käsitteellinen valinta on se, että tulen käyttämään termiä korkeampi voima, jolla katan kaikki aineistossa esiintyvät viittaukset liittyen esimerkiksi jumalaan, henkimaailmaan tai muuhun hengellisellä tai uskonnollisella tavalla ihmistä suurempaan.

2.2 Uskonto yhteiskunnassa ja sosiaalityössä

Suomessa uskonnon ja yhteiskunnan suhteesta on keskusteltu paljon sekularisaation eli maallistumiskehityksen ja pluralismin eli moninaisuuden lisääntymisen ja tunnustamisen myötä. Uskontojen merkitys yhteiskunnassamme onkin muuttunut, kun esimerkiksi maahanmuuton ja globalisaation myötä erilaisten uskontojen ja katsomusten määrä on lisääntynyt. (Linjakumpu ym. 2023, 11–13.) Yleisesti länsimaisissa yhteiskunnissa uskontojen läsnäolo on lisääntynyt pluralismin myötä, vaikka yhteiskuntien on nähty olevan yhä enemmän sekulaarisia, ja tätä kautta uskontojen vaikutuksen on nähty olevan yhä vähäisempää (Dinham 2018; Sakaranaho ym. 2020a, 1). Uskontojen rooli yhteiskunnassamme ei kuitenkaan ole kadonnut, vaikka sitä on ennustettu jo pitkään, eikä julkisessa keskustelussa olla tunnistettu uskontojen merkitystä (Sakaranaho ym. 2020a, 1; Linjakumpu ym. 2023, 11).

Koska uskonnon merkitys ja rooli on muuttunut, mutta ei kadonnut, vaatii koko yhteiskunta asian huomioimista ja uusia toimintatapoja. Näistä syistä on syntynyt tarve kehittää koko yhteiskuntaa ja palveluita, joihin myös sosiaalityö kuuluu. Julkisen sektorin ja viranomaistoiminnan vaatimukset ovatkin kasvaneet uskonnollisen kentän monimuotoistumisen myötä (Linjakumpu ym. 2023, 105). Sosiaalihuoltoa kuvataan terveydenhuollon kanssa ”etulinjaksi”, sillä työntekijät kohtaavat paljon ihmisiä ja tätä kautta

myös paljon erilaisia uskonnollisia vakaumuksia ja moninaisia taustoja (Dinham 2018, 84; Linjakumpu ym. 2023, 107–108). Sosiaalihuollossa ja -työssä ammattilaisten onkin tärkeää osata huomioida uskonto ja uskonnollisuus ihmisiä kohdatessa.

Uskonto näkyy yhteiskunnassamme lakien tasolla jo perustuslaissa (731/1999), jossa on perusoikeuksina turvattu 11. §:ssä uskonnon ja omantunnon vapaus, 6. §:n 2. momentissa yhdenvertaisuus uskonnon perusteella ja 13. §:ssä oikeus harjoittaa uskonnollista yhdistystoimintaa. Uskontoja koskien on myös omia lakejaan, jotka määrittävät niiden asemaa ja toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassamme, esimerkiksi uskonnonvapauslaki (453/2003), kirkkolaki (625/2023) ja laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006). Toisaalta uskonto on huomioitu myös monissa muissa laeissa, kuten perusopetuslaissa (628/1998), lukiolaissa (714/2018), työsopimuslaissa (55/2001), yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) ja rikoslaissa (39/1889), joissa muun muassa turvataan uskonnollisia oikeuksia, kielletään syrjintä ja uskonnonharjoittamisen estäminen sekä uskontoon perustuva vihapuhe.

Uskontoa ja siihen suhtautumista on määritelty lakien tasolla myös tarkemmin sosiaalityössä. Uskontoa käsitellään esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), lastensuojelulaissa (417/2007) sekä laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Näissä laeissa määritetään muun muassa asiakkaan itsemääräämisoikeus myös vakaumuksellisiin asioihin liittyen, hyvä kohtelu, uskonnollinen tasa-arvo, välillisen syrjinnän kielto ja lapsen etu suhteessa uskonnolliseen vakaumukseen. Lakien lisäksi myös ihmisoikeussopimukset linkittävät yhteiskuntaa, sosiaalityötä ja uskontoa toisiinsa. Ihmisoikeussopimuksissa esimerkiksi turvataan jokaiselle uskonnonvapaus sekä kielletään uskonnon perusteella tapahtuva syrjintä (esim. Euroopan ihmisoikeussopimus 1950; kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus [KP-sopimus] 1966; lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Lakien ja ihmisoikeussopimuksien lisäksi sosiaalialan ammattietiikka ohjaa vahvasti sosiaalityön työskentelyä myös uskonnon osalta. Ammattieettisiin ohjeisiin kuuluvat esimerkiksi ihmisarvon kunnioittaminen ihmisyyden perusteella, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, henkilön kokonaisvaltainen huomioiminen sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Näistä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kohdalla mainitaan erikseen uskonto, liittyen negatiivisen syrjinnän vastustamiseen sekä erilaisuuden ja monimuotoisuuden tunnustamiseen. (Talentia 2022, 11–21.) Myös muissa kohdissa ohjeistus voidaan tulkita uskonnonvapautta ja yksilön uskonnollista vakaumusta kunnioittavaksi ja

turvaavaksi, samalla tavoin kuin edellä mainituissa laeissa ja ihmisoikeussopimuksissa. Crisp ja Dinham (2020) ovat tutkineet, miten sosiaalityön eettiset ohjeistukset tukevat ammatillista uskontolukutaitoa. Heidän mukaansa ohjeistukset jäävät usein yleiselle ja epämääräiselle tasolle, eikä niissä ole painotettu uskontolukutaitoa tarpeeksi konkreettisesti. He ovatkin tuoneet esiin tarpeen ammattilaisten koulutukselle asian suhteen. (Emt. 2020.)

Uskonto voi näkyä käytännön sosiaalityössä muun muassa ihmisten mahdollisuuksiin ja voimavaroihin, mutta myös haasteisiin ja vaikeuksiin vaikuttavana tekijänä (esim. Knitter 2010, 264–269; Mulder 2015, 178; Linjakumpu ym. 2023, 110–111). Uskonto voi vaikuttaa myös asiakkaan arvoihin, identiteettiin ja elämäntapaan (Askeland & Døhlie 2015). Parada (2022) kuvaa uskonnon olevan keskeinen osa-alue niin käyttäytymisessä kuin ongelmien juurisyynä, mutta se voi toimia myös voimavarana ja selviytymisen lähteenä. Tästä syystä sen huomioiminen on keskeistä sosiaalityössä (Emt. 2022). Toisaalta uskonto voi vaikuttaa sosiaalityöntekijän työhön asiakkaan kohtaamisessa, vuorovaikutuksessa ja dialogisuudessa, sillä uskonto määrittää jo ihmisen maailmankatsomusta ja käyttäytymistä (Knitter 2010, 258–260). Uskonnollisuus voi liittyä sosiaalityöhön myös työntekijän omien lähtökohtien ja uskomussysteemien kautta, joista työntekijän tulisikin olla tietoinen (Osmo & Landau 2003; Dinham 2018, 84; Parada 2022).

Sosiaalityössä voidaankin tavoitella sitä, että uskonnon merkitys ymmärretään suhteessa asiakkaan elämään, lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan, jolloin asiakkaan tilanne tulee ymmärretyksi kokonaisvaltaisesti. Jos uskonto ja uskonnollisuus jätetään huomiotta, jää asiakkaan kokonaistilanteesta huomioimatta siihen liittyviä voimavaroja ja haasteita. (Mulder 2015.) Knitter (2010, 259) kuvaa, kuinka ihmisen käyttäytymistä ja uskomuksia ei voida erottaa toisistaan, sillä niiden välillä on aina linkki, sillä ihmisen käytöksen taustalla on aina omaksuttuja arvoja ja uskomuksia. Sosiaalityössä suosiotaan nostaneessa holistisessa tai ihmiskeskeisessä lähestymistavassa pyritäänkin huomioimaan asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja valinnat, kuten uskonto, kulttuuri, seksuaalisuus ja sukupuoli (Dinham 2018, 85).

Oxhandler ja Pargament (2014) ovat tutkineet kirjallisuuskatsauksen keinoin, miten sosiaalityöntekijät integroivat asiakkaiden uskonnollisuutta käytännön työhön. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, kuinka sosiaalityöntekijät tunnistavat uskonnon merkityksen asiakkaiden hyvinvoinnille, mutta uskonnon hyödyntäminen käytännön työssä vaihtelee. Tutkimuksen tuloksista käy myös ilmi, kuinka uskonnollisuus voi toimia sekä voimavarana että haasteena asiakkaille. Tutkimus tuo esiin myös sosiaalityöntekijöiden kokemuksen tarpeesta

lisäkoulutukselle ja ohjeistukselle, jotta he voivat käsitellä näitä aiheita ammattimaisesti. (Emt. 2014.) Samaan tulokseen ovat tulleet myös Askeland ja Døhlie (2015), joiden tutkimuksen mukaan uskonnolla on keskeinen rooli monien asiakkaiden elämässä ja hyvinvoinnissa, mutta näitä seikkoja ei huomioida riittävästi sosiaalityössä.

Näihin tarpeisiin on pyritty vastaamaan uskontolukutaidon (eng. religious literacy) käsitteen avulla. Uskontolukutaitoa on pyritty tuomaan esiin, mikä näkyykin muun muassa aiheesta lähivuosina tehtyjen oppikirjojen kautta (esim. Sakaranaho ym. 2020b; Seiple & Hoover 2022; Linjakumpu ym. 2023). Uskontolukutaitoa on tutkittu sosiaalityön näkökulmasta esimerkiksi Isossa-Britanniassa, jossa Crisp ja Dinham (2019b) ovat analysoineet sääntelyasiakirjojen vaatimuksia tunnistaa ja käsitellä asiakkaiden uskonnollisia tarpeita. Heidän mukaansa sääntelyssä viitataan yleisesti kulttuuriin tai hengellisyyteen, mutta uskonnollisia tarpeita ei tunnisteta, mikä voi johtaa epäjohdonmukaisuuksiin käytännöissä. Tutkimus osoittaa, että uskontolukutaitoa puuttuu sääntelystä ja ohjeistuksista. (Emt. 2019b.) Kanadassa on tutkittu uskontolukutaitoa sosiaalityön koulutuksessa. Tutkimuksessa todettiin uskontolukutaidon näyttäytyvän puutteellisena, sillä se ei kuulunut opetusohjelmiin, mutta tästä huolimatta opiskelijat olivat kiinnostuneita uskontolukutaidosta. (Patrick & Chan 2022.) Uskontolukutaidon tärkeyttä sosiaalityön koulutuksessa korostetaan muissakin tutkimuksissa (esim. Askeland & Døhlie 2015; Crisp & Dinham 2019a; Crisp & Dinham 2020).

Uskontolukutaidolla tarkoitetaan erilaisten uskonnollisten ja katsomuksellisten näkemyksien ristipaineessa tarvittavaa ymmärrystä ja sensitiivisyyttä. Uskontolukutaito määritellään kyvyksi havainnoida ja analysoida uskonnon, sosiaalisen, poliittisen ja kulttuurisen elämänalueen risteymiä eri näkökulmista, sekä tiedolliseksi ulottuvuudeksi, jossa korostuu erilaisten uskontojen monipuolinen ymmärrys (Linjakumpu ym. 2023, 16–17). Ilman uskontolukutaitoa voidaan joutua tilanteeseen, jossa joko uskontoon liittyviä kysymyksiä ei tunnusteta tai uskonto otetaan tärkeimmäksi selittäväksi tekijäksi (Sakaranaho ym. 2023a, 2). Tämän lisäksi uskontolukutaitoon kuuluu kriittinen toimijuus, jossa uskonnon ja uskonnollisten ryhmien rooli tunnistetaan myös monenlaisten ongelmien yhteydessä (Linjakumpu ym. 2023, 128–129).

Uskontolukutaidossa on siis kyse valmiuksista, joita tarvitaan kohtaamisissa läpi yhteiskunnan. Valmiuksia tarvitaan niin kansalaisten perustaitona kuin ammattilaisten osaamisena. Viranomaistehtävissä toimivien ammatillisuus vaatii niin kompetenssin kuin eettisen professionaalisuuden osalta uskontolukutaitoa. (Linjakumpu ym. 2023, 11, 20–21.)

Tästä syystä on tarve kehittää käsitteitä ja teoreettisia viitekehyksiä, joiden avulla viranomaiset pystyvät tunnistamaan ongelmia ja tarjoamaan näihin ratkaisuja (Aarrevaara 2020, 82).

Kansainväliset tutkimukset ovatkin tuoneet esiin, kuinka sosiaalityöntekijöillä on varsin vähäinen tietämys asiakkaiden uskonnollisista ulottuvuuksista ja niihin liittyvistä tarpeista, eikä heillä ole riittäviä valmiuksia uskonnollisuuden asianmukaiseen käsittelyyn palvelun käyttäjien kanssa (esim. Canda & Nakashima 2004; Hodge 2004; Furman ym. 2005; Gilligan & Furness 2006; Gilligan 2009; Dinham 2018, 84; Parada 2022; Linjakumpu ym. 2023, 108). Toisaalta asiaan on havahduttu viime vuosina, ja sosiaalityön koulutuksen mahdollisuuksista vastata tähän haasteeseen onkin tehty kansainvälistä tutkimusta (esim. Harris ym. 2017; Cole 2020; Canda ym. 2023). Tämän lisäksi uskontolukutaitoisen viranomaisen tulisi myös tiedostaa oma asemansa sekä mahdolliset puutteensa tai rajallisuutensa liittyen uskonnollisiin kysymyksiin (Linjakumpu ym. 2023, 129), mitä on korostettu myös kansainvälisessä uskontoa käsittelevässä sosiaalityön tutkimuksessa (esim. Harris ym. 2017; Cole 2020; Canda ym. 2023).

Vaikka uskontojen rooli pyritään ymmärtämään ja ottamaan huomioon, ihmiset on kuitenkin nähtävä myös yksilöinä, eikä vain uskontonsa edustajina. Lisäksi uskontolukutaitoon kuuluu viranomaisen kyky ymmärtää, milloin uskonto ei palvele merkityksellistä roolia oman palvelun tai hallinnon alalla. Kaikkea ja kaikkia ei siis ole tarpeen uskonnollistaa. (Linjakumpu ym. 2023, 129.) Sosiaalityöntekijöiden työn tueksi on kehitetty viitekehys, jonka avulla sosiaalityöntekijät tunnistaisivat, milloin uskonto on merkityksellinen asiakkaan elämäntilanteessa ja laajemmin elämässä (ks. Furness & Gilligan 2010). On myös huomioitava, että ihmiset voivat valita uskonnosta osia, joita noudattavat, jättäen osan uskonnon sisällöistä oman elämänsä ulkopuolelle (Aarrevaara ym. 2020, 82).

Knitter (2010, 260) kuvaa, kuinka asiakkaiden uskonnollisuuden kanssa työskentely johtaa usein joko sen positiivisten puolien käyttöön tai asiakasta vahingoittavien efektien esiin nostamiseen. Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia, minkälainen yhteys uskonnolla on haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten voimavaroihin. Voimavaroihin kiinnittyvässä näkökulmassa on kuitenkin tärkeää huomioida, kuinka tutkimuksen aihe voi ohjata tulkintaa Knitterin (2010, 260) kritisoimaan suuntaan, jossa uskonnosta nähdään vain sen positiiviset puolet. Toisaalta uskontoa ja sen mahdollisia vahingoittavia efektejä on tutkittu Suomessa sosiaalityön ja yhteisöllisen väkivallan näkökulmasta (ks. Taipale 2024), jolloin huomio on

kiinnittynyt nimenomaan yksilöä vahingoittaviin efekteihin. Vaikka tutkimus siis kiinnittyisi joko pelkästään positiivisiin puoliin tai vahingoittaviin elementteihin, on tärkeää tiedostaa, että asiakastyössä asiat eivät ole näin yksinkertaisia ja yksipuolisia.

3 Haavoittuvuus

Tässä luvussa määritän, mitä haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä tarkoitetaan yleisesti yhteiskunnassamme, sosiaalityössä sekä tässä tutkielmassa. Lisäksi määritän haavoittuvuuden osalta tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, joka on intersektionaalisuus. Kuvaan myös uskonnon ja haavoittuvuuden yhteyttä.

3.1 Haavoittuvassa asemassa olevat, yhteiskunta ja sosiaalityö

Käsite haavoittuvuus on laajasti käytössä politiikassa, sosiaalitieteissä sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa, ja sillä on viitattu sekä yksilöihin että ryhmiin (Virokannas ym. 2020). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019, 15) määrittää sanastossaan haavoittuvassa asemassa olevan väestöryhmän väestöryhmäksi, jonka mahdollisuudet eivät ole samoja kuin muilla väestöryhmillä. Sanaston mukaan tämä ei ole kyseisen väestöryhmän omassa vaikutusvallassa, ja tämä tuottaa eriarvoista asemaa. Virokannas ym. (2020, 330) mukaan haavoittuvuus määritetään joko jonkin luontaisen ominaisuuden, kuten iän tai sukupuolen, tai tilannekohtaisen ominaisuuden, kuten sosioekonomisen aseman mukaan.

Haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät voidaan määritellä eri yhteyksissä ja eri syistä eri tavoin (Virokannas ym. 2020). Haavoittuvassa asemassa voivat olla esimerkiksi työttömät, maahanmuuttajat, lapset ja vanhukset, pitkäaikaissairaat tai mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 15). Toisaalta haavoittuvuus ei myöskään ole universaali tila, vaan on riippuvainen tilanteiden ja rakenteiden lisäksi myös yksilöllisistä olosuhteista (Brown 2011). Haavoittuva asema määrittyy siis eri tavoin kontekstin sekä yksilön mukaan.

Haavoittuvassa asemassa olevat on huomioitu yhteiskunnassamme monin tavoin lakien, palveluiden ja järjestelmän tasolla. Jo perustuslaissa (731/1999) on huomioituna yhdenvertaisuus. Perustuslain 6. §:n (731/1999) mukaan ihmisiä ei voida laittaa eriarvoiseen asemaan esimerkiksi sukupuolen, iän, alkuperän, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös 19. §:n oikeus sosiaaliturvaan antaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon esimerkiksi sairauden, vanhuuden tai työttömyyden aikana. Samassa pykälässä myös turvataan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Tällöin heikommassa tai haavoittuvassa asemassa oleville turvataan palvelut, jotka voisivat muutoin

olla heidän saavuttamattomissaan. Merkittävä on myös yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), jossa säädetään positiivisesta erityiskohtelusta, jolla tarkoitetaan oikeasuhtaista erilaista kohtelua, jonka tavoitteena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen. Tällöin haavoittuvassa asemassa oleviin voidaan kohdistaa positiivista erityiskohtelua ilman, että kyseessä on syrjintä muita väestöryhmiä kohtaan.

Muita lakeja, jotka määrittävät erityisesti sosiaalityötä haavoittuvassa asemassa olevien kanssa, ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaki (1301/2014), ulkomaalaislaki (301/2004), vammaispalvelulaki (675/2023) ja lastensuojelulaki (417/2007). Myös useat kansainväliset sopimukset määrittävät haavoittuvassa asemassa olevien kohtelua ja heidän suojeluaan, sillä monissa yleisissä ihmisoikeussopimuksissa määritetään oikeuksia kaikille ihmisille, mutta huomioidaan myös erikseen haavoittuvassa asemassa olevat (esim. Euroopan ihmisoikeussopimus 1950; KP-sopimus 1966; taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus [TSS-sopimus] 1966; YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1984; Euroopan sosiaalinen peruskirja 1996). Näiden yleisten ihmisoikeussopimuksien lisäksi myös eri haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille on suunnattu omia sopimuksiaan (esim. Lapsen oikeuksien sopimus 1989; pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 1951; kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus 1979; vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus 2006; naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimus 2011).

Sosiaalityön osalta myös haavoittuvassa asemassa olevien huomiointi ja tukeminen perustuu lakien ja sopimuksien lisäksi sosiaalialan ammattieettisiin ohjeistuksiin. Ohjeistuksissa kuvataan, kuinka sosiaalialalla ammattihenkilön tulee tunnistaa ja ottaa huomioon niin yksilöiden, perheiden, ryhmien kuin yhteisöjen väliset erot sekä varmistaa voimavarojen ja resurssien tasapuolinen jakautuminen niin, että huomioidaan yksilölliset ja erityiset tarpeet. Ammattieettisissä ohjeissa on myös erikseen mainittu haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat liittyen epäoikeudenmukaisen politiikan ja käytäntöjen vastustamiseen, minkä tarkoituksena on näiden haavoittuvassa asemassa olevien huolenpidon ja hyvinvoinnin turvaaminen. Myös yhteisvastuuseen liittyen on erikseen mainittu heikommassa asemassa olevat. Sosiaalialan ammattihenkilön tulee vastata yhteiskunnan syrjivistä rakenteista johtuviin haasteisiin, ja tukea heikommassa asemassa olevien oikeuksia asiakkaan leimaantumisen ja huono-osaisuuden vähentymiseksi. (Talentia 2022, 11–25.)

Virokannas ym. (2020) ovat tutkineet kriittisen kirjallisuuskatsauksen menetelmin käsitettä haavoittuvuus. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että käsitteen laajasta käytöstä huolimatta se on harvoin teoreettisesti määritelty tai analysoitu. Lisäksi tutkimuksessa ehdotetaan, että tulevaisuudessa tutkimuskentällä tulisi keskittyä haavoittaviin elämäntilanteisiin sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden rooliin haavoittuvuuden vähentämisessä, eikä haavoittuviin ihmisryhmiin tai yksilöihin. Tutkimuksen mukaan on tärkeää huomioida, kuinka haavoittuvuus on usein liitetty uhrin asemaan, riippuvuuteen tai erilaiseen patologiaan, mikä luonnollisesti on haavoittuvassa asemassa määriteltyyn ryhmään kuuluville leimaavaa. (Emt. 2020.) Myös Brown (2011) argumentoi, kuinka käsite voi väärin käytettynä patologisoida ja passivoida väestöryhmiä sen sijaan, että edistäisi heidän oikeuksiaan tai toimijuuttaan. Hänen mukaansa sosiaalipolitiikassa määritelmä voi johtaa kontrolloiviin ja holhoaviin käytäntöihin, jotka ohittavat yksilöiden omat valinnat.

Tämän tutkielman aiheena on haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten voimavarat. Tällöin haavoittuvuuden käsite mukailee Virokannaksen ym. (2020) kritisoimaa tulkintaa, jossa tietyt ihmisryhmät luokitellaan haavoittuviksi. Tutkielman tavoitteena on kuitenkin tuottaa tietoa Suomessa vähän tutkitusta, mutta eri tutkimuksien mukaan tarpeellisesta aiheesta. Lisäksi tutkielma on osa SOWREL-hanketta, jossa pyritään kehittämään sosiaalityötä ja näin ollen palveluita, joten koen tutkielman aiheen tästä paikoitellen ongelmallisesta määrittelystä huolimatta tärkeäksi. Pohdin teemaa tarkemmin tutkimuksen etiikkaa käsittelevässä alaluvussa.

3.2 Intersektionaalinen lähestymistapa haavoittuvuuteen

Intersektionaalisuuden käsitettä on käyttänyt ensimmäisenä Kimberlé Crenshaw analysoidessaan tummaihoisten naisten kokemuksia oikeusjärjestelmästä ja työmarkkinoista Yhdysvalloissa. Tässä analyysissaan hän huomasi, kuinka nämä naiset eivät kohtaa kahta erilaista syrjinnän muotoa johtuen sukupuolestaan ja rodustaan, vaan näiden kahden erillisen syrjinnän ainutlaatuista yhdistelmää, jota ei oltu aiemmin tunnistettu. (ks. Crenshaw 1989.) Hän laajensi omaa tutkimustyötään tutkiessaan rodun ja sukupuolen vaikutusta värillisten naisten väkivallan kokemuksiin ja palveluihin pääsyyn. Hän totesi näiden naisten jäävän sekä feministisen että antirasistisen liikkeen marginaaliin, sillä kumpikaan ei huomioi heidän kokemaansa syrjintää ja sortoa kokonaisuutena. (ks. Crenshaw 1991.)

Intersektionaalinen lähestymistapa on siis lähtenyt liikkeelle rotuun ja sukupuoleen liittyvästä syrjinnästä ja käsitettä on laajennettu koskemaan myös muita risteäviä identiteettejä, joihin valtasuhteet vaikuttavat. Garneau (2017) argumentoi, kuinka intersektionaalisuutta voidaan sen alkuperäisestä, feministiseen tutkimukseen liittyvästä käyttötarkoituksesta huolimatta käyttää myös laajemmin tutkimuksessa, jossa tavoitteena on yhteiskunnallisten valtasuhteiden ja eriarvoisuuksien tarkastelu. Myös muut tutkijat ovat nähneet intersektionaalisuuden tarjoavan laaja-alaista ymmärrystä eriarvoisuudesta ja valtasuhteista, hahmottaen sen liittyvän myös muihin sosiaalisiin kategorioihin kuin se on alun perin tarkoitettu (esim. Chang & Culp 2022). Tässä tutkielmassa käsitettä käytetään tällä tavoin laajemmin sortoa ja haavoittuvuutta hahmottavana teoreettisena välineenä.

Intersektionaalisessa lähestymistavassa syrjintään nähdäänkin vaikuttavan risteävät ja päällekkäiset kategoriat (Losleben & Musubika 2023, 72). Lähestymistavassa on kyse tavasta ymmärtää ja analysoida yhteiskunnassa ja ihmisissä esiintyvää eriarvoisuutta, ja siihen liittyvien kategorioiden monimutkaisia yhteyksiä ja kasaantumista (Hill Collins & Bilge 2020, 11). Crenshaw (1991) viittaa tutkimuksissaan marginalisoituina ihmisinä niihin, joiden kokemukset jäävät valtavirtakeskustelun ja -politiikan ulkopuolelle. Intersektionaalisuuden lähtökohtana on siis erilaiset yksilön ominaisuudet ja identiteetit, jotka erottavat hänet valtaväestöstä (Losleben & Musubika 2023, 74).

Koska syrjinnän, sorron ja etuoikeuksien järjestelmät risteävät ja linkittyvät niin yhteiskunnan kuin yksilön erilaisten identiteettien ja ominaisuuksien tasolla, on näiden yhteyksien ja yhteisvaikutuksen ymmärtäminen tärkeää. Syrjintää tapahtuu usein samanaikaisesti usealla eri yhteiskunnan tasolla, jolloin ne linkittyvät, ylläpitävät ja rakentavat sortojärjestelmää. (Crenshaw 1989.) Kyse ei siis ole pelkästään identiteetistä vaan sosiaalisista rakenteista, jotka aiheuttavat sekä sortoa että etuoikeuksia tietyille yksilöille ja ryhmille (Losleben & Musubika 2023). Etuoikeuksien ja sorron ymmärtämiseksi on tärkeä huomioida, että nämä samat valtasuhteet vaikuttavat myös siihen, kuka määrittää haavoittuvuuden (Brown 2011). Intersektionaalisuudessa on siis pohjimmiltaan kyse sekä sorrosta että etuoikeuksista (Losleben & Musubika 2023, 79). Toisaalta sosiaalityössä on tärkeää ymmärtää, että kaikilla voi olla samanaikaisesti asema niin etuoikeutettuna kuin haavoittuvassa asemassa olevana (Heino 2023).

Suomessa intersektionaalisuutta sosiaalityössä on tutkinut Heino (2023) systemaattisella kirjallisuuskatsauksella, jossa käsiteltiin kansainvälisiä vertaisarvioituja artikkeleja. Hänen

mukaansa intersektionaalisuutta ja sosiaalityötä on lähestytty viidestä näkökulmasta, jotka ovat aikalaisanalyysi, asiakkaiden elämäntilanteet, sosiaalityön käytännöt, sosiaalityöntekijän oma asema sekä sosiaalityön koulutus. Hän korostaa, kuinka intersektionaalisuus on hyödyllinen käsite sosiaalityössä, sillä sen avulla voidaan tarkastella etuoikeuksia ja eriarvoisuutta useiden kategorioiden yhteisvaikutusten kautta, liittää yksilölliset kokemukset yhteiskunnan rakenteisiin sekä tarkastella palveluiden käyttäjien ja sosiaalityöntekijöiden asemoitumista. (Emt. 2023.)

Intersektionaalisuus on saanut osakseen myös kritiikkiä. Delgado (2011) kritisoi, kuinka intersektionaalisuus ei välttämättä tarjoa konkreettista hyötyä ryhmille, joita se tunnistaa. Hän kuvaa, kuinka intersektionaalisuus voi johtaa jopa negatiivisiin seurauksiin, jos se vahvistaa entisestään valtarakenteita antaen tällöin joillekin etuoikeutetuille ryhmille enemmän vaikutusvaltaa tai mahdollisuuksia käyttää valtaansa intersektionaalisesti tunnistettua ryhmää vastaan (Emt. 2011). Haavoittuvuus voidaan siis nähdä myös poliittisena välineenä, jolla ylläpidetään hierarkioita ja riippuvuuksia (Brown 2011). Intersektionaalisuuteen liittyen on myös pohdittu kriittisesti, tarjoaako se riittävän konkreettisia käytännön työkaluja, vai jääkö se pelkästään teoreettiseksi lähestymistavaksi (Chang & Culp 2002).

Intersektionaalista viitekehystä on kritisoida myös sen soveltuvuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan. On tärkeää huomioida, kuinka teoria on kehitetty Yhdysvalloissa tietyssä historiallisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa, jolloin sen soveltuvuutta Suomeen voidaan kritisoida (Heino 2023, 77). Kritiikki ja pohdinta on tärkeää, sillä Suomessa esimerkiksi tuloerot, sukupuolten välinen tasa-arvo, turvallisuustaso ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus on eri tasoilla kuin Yhdysvalloissa (esim. Wilkinson & Pickett 2011). Kuitenkin myös Suomessa on haasteita näissä asioissa (ks. esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2018).

Haavoittuvuus on itsessään nähty käsitteenä epäselvänä, koska sillä on niin paljon erilaisia käyttötapoja, se on laaja ja siltä puuttuu analyyttista selkeyttä (Virokannas ym. 2020, 328). Kuten Heino (2023, 76) nostaa esiin, on sosiaalityön näkökulmasta epätasa-arvon tarkastelu intersektionaalisesti useamman kategorian ja erityisesti niiden yhteisvaikutusten kautta hyvin relevanttia. Vironkannas ym. (2020) ovat argumentoineet, että sosiaalityön tutkimuksessa tulisi huomioida haavoittuvat elämäntilanteet ja niitä aiheuttavat rakenteet ennemmin kuin määrittää tiettyjä yksilöitä tai ryhmiä haavoittuviksi. Näiden Suomeen sijoittuvien tutkimuksien perusteella käytän teoreettisena viitekehyksenä intersektionaalisuutta, sillä se huomioi rakenteiden vaikutukset ja tunnistaa eri kategorioiden yhteisvaikutuksen. Se tuo

myös haavoittuvuuden käsitteelle selkeämmän teoreettisen viitekehyksen, mikä vastaa haavoittuvuuden saamaan kritiikkiin.

3.3 Intersektionaalisen haavoittuvuuden kategoriat

Tässä tutkielmassa intersektionaalisuutta käytetään kuvaamaan, mitkä erilaiset kategoriat voivat tuoda yksilölle eriarvoisuutta, haavoittuvuutta, sortoa, syrjintää tai etuoikeutta yhteiskunnassa. Tavoitteena on hahmottaa haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät laaja-alaisesti ja jäsennetysti sekä tuoda näkyväksi, miten eri haavoittuvuudelle altistavat ominaisuudet, piirteet tai niiden yhteisvaikutus on nostettu esiin tutkimuksessa. Vaikka nämä kategoriat voivat tuoda ihmisille erilaisia ja eri tasoisia sorron ja syrjinnän muotoja eri yhteiskunnissa, ei niiden voida olettaa olevan neutraaleja suomalaisessa yhteiskunnassa. Tästä syystä koen, että intersektionaalisuuden käyttö teoreettisena viitekehyksenä soveltuu tutkielmaani. Toisaalta myös tutkijat, kuten Garneau (2017) korostavat, kuinka paikallinen konteksti on yhteydessä siihen, mitkä intersektionaalisuuden kategoriat tulevat merkityksellisiksi. Haavoittuvuutta tutkittaessa on nostettu esiin, kuinka haavoittuvuuden ajallisen, tilannekohtaisen, relationaalisen ja rakenteellisen luonteen tunnistaminen on tärkeää (Virokannas ym. 2020).

Hill Collins ja Bilge (2020, 11–26) kuvaavat, kuinka intersektionaalisuuden käyttäminen analyyttisena työkaluna voi erota käyttötarkoituksen mukaan. Vaikka useimmiten tutkimuksissa käytetään samankaltaisia intersektionaalisuuden kategorioita, ne eroavat kuitenkin hieman toisistaan eri tutkimuksissa. Tässä tutkielmassa käytetyt kategoriat ovat 1) etnisyys, 2) ikä, 3) maahanmuuttoon liittyvä status, 4) seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti, 5) siviilisääty ja perhestatus, 6) sosioekonominen asema, 7) sukupuoli ja 8) terveydentila. Jaolla on pyritty mukailemaan yleisesti intersektionaalisuutta käsiteltävässä tutkimuksessa käytettyjä kategorioita (esim. Hill Collins & Bilge 2020; Losleben & Musubika 2023), mutta myös niin yleisesti haavoittuvuustutkimuksessa (ks. Vironkangas ym. 2020) kuin suomalaisessa yhteiskunnassa haavoittuvaksi käsitettyjä ihmisryhmiä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 15).

Esittelen seuraavaksi edellä mainitut kategoriat yleisluonteisella tasolla, monimutkaisempaan ja -ulotteisempaan tematiikkaan syventymättä. Kategoriat ovat myös osittain päällekkäisiä, sillä esimerkiksi korkea ikä johtaa yleensä sairastavuuden lisääntymiseen (esim. Kari ym.

2022) ja sosioekonominen asema vaikuttaa terveyteen tuottamalla terveyseroja (esim. Lahelma & Rahkonen 2011; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024a). On myös tärkeää huomata, että tiettyyn uskontoon kuuluminen tai kuulumattomuus voi johtaa syrjintään tai haavoittuvuuteen, ja usein se onkin huomioitu intersektionaalisessa lähestymistavassa. Koska kaikki tämän tutkielman aineistot käsittelevät uskontoa, ei sitä ole huomioitu kategoriana.

Etnisyys on intersektionaalisuuden ytimessä, sillä se on toinen kahdesta kategoriasta, josta intersektionaalisuuden tutkimus on lähtenyt liikkeelle (ks. Crenshaw 1989; 1991). Intersektionaalisuuden kanssa samanlaista tematiikkaa, kuten yhteiskunnan valta-asetelmia, käsitellään etnisyyden kannalta erityisesti kriittisessä rotuteoriassa (eng. critical race theory), jossa muun muassa käsitellään rasismia rakenteellisena ilmiönä, rodullista hierarkiaa sen historiallisesti ja sosiaalisesti rakennetun luonteen kautta sekä ”värisokeutta” (esim. Delgado & Stefancic 2017). Suomessa käsitteen ”race” suora suomennos ”rotu” on ongelmallinen, vaikkakin tutkimuksessa käsitteellä on jo pitkään tarkoitettu sosiaalista konstruktiota, eikä biologista erottelua tuottavaa ja näin ollen hyvin rasistista käsitettä (Keskinen ym. 2021, 51–55; Puuronen 2011). Olen päättänyt käyttää käsitettä etnisyys, joka onkin yleisesti käytössä ”rodun” käsitteen tilalla (Hautaniemi 2011, 16). Etnisyyteen liittyvä haavoittuvuus liittyy erityisesti rasismiin.

Iän mukaan haavoittuvassa asemassa olevat ovat iältään ääripäissä, eli nuoria tai vanhoja. Nuoren iän osalta haavoittuva asema perustuu pitkälti riippuvuuteen muista, mikä on seurausta juridisesta statuksesta alaikäisenä (laki holhoustoimesta 442/1999). Toisaalta haavoittuvuutta aiheuttavat myös kehitykselliset tekijät, jotka vaikuttavat esimerkiksi iältään nuoren kognitiivisiin toimintoihin sekä muuhun kehitykselliseen riippuvuuteen muista (esim. Pulkkinen 2023, 27–28). Tällöin lapsilla ei ole samanlaisia kykyjä tai mahdollisuuksia vaikuttaa omaan asemaansa tai elämäänsä. Ikääntyneiden haavoittuvuus on usein seurausta erilaisista elämän aikana kertyneistä riskitekijöistä (esim. Schröder-Butterfill & Marianti 2006), mutta myös ikääntymisen itsensä tuomista piirteistä, kuten heikentyneestä terveydentilasta (esim. Kari ym. 2022) tai yksinäisyydestä (esim. Uotila 2011).

Maahanmuuttoon liittyvä status on lähellä etnisyyden kategoriaa. Tämän tutkielman osalta näiden kategorioiden ero on siinä, että maahanmuuttoon liittyvän statuksen kategoria tarkastelee ihmisiä suhteessa muuttoliikkeeseen ja sen seurauksena syntyneeseen statukseen, ei ihmisen etniseen tai muuhun taustaan liittyen. Muuttoliikettä voi olla niin maan sisällä kuin kansainvälisestikin. Näiden välillä on kuitenkin suuri ero siinä, että maan sisällä muuttavan

ihmisen lainsäädännöllinen asema on turvatumpi kuin kansainvälisesti muuttavan. Muuttoliikkeet on yleisesti jaettu vapaaehtoiseen muuttoon eli siirtolaisuuteen sekä pakotettuun muuttoon eli pakolaisuuteen. (Martikainen 2020, 9.) Maahanmuuttoon liittyvä haavoittuvuus perustuu pitkälti yhteiskunnalliseen statukseen ja asemaan, mutta voi perustua myös rasismiin.

Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti voivat aiheuttaa haavoittuvuutta erityisesti henkilöille, jotka kuuluvat vähemmistöön. Seksuaalivähemmistöön kuuluvat henkilöt, jotka ovat seksuaaliselta suuntautumiseltaan muita kuin heteroseksuaaleja. Sukupuolivähemmistö on puolestaan kattokäsite, jonka alle kuuluvat henkilöt, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen tai joiden kokemus tai ilmaisu sukupuolesta ei vastaa normatiivista käsitystä sukupuolesta. (Seta 2024.) Tämän tutkielman kategorioiden osalta sukupuolivähemmistöt voisivat kuulua myös sukupuolen kategoriaan. Harkinnan jälkeen olen kuitenkin päätynyt luokittelemaan sukupuolivähemmistöt samaan kategoriaan seksuaalivähemmistöjen kanssa, sillä näitä kategorioita on usein käsitelty samassa, niin kutsutussa Queer-tutkimuksessa (Tieteen termipankki 2025c). Haavoittuvuutta voi aiheuttaa esimerkiksi homo- tai transfobia.

Siviilisääty ja perhestatus voi aiheuttaa haavoittuvaa asemaa esimerkiksi yksinhuoltajille, leskille tai omaishoitajille (esim. Lindström & Rosvall 2012; Latomäki ym. 2020). Siviilisäätyyn ja perhestatukseen liittyvä haavoittuvuus on vahvasti kytköksissä sosioekonomiseen asemaan (esim. Lindberg ym. 2018). Olen kuitenkin päättänyt ottaa sen erikseen kategoriaksi, sillä siviilisäädyn ja perhestatuksen aiheuttama haavoittuvuus ei välttämättä ole peräisin pelkästään sosioekonomisesta asemasta, vaan voi olla seurausta myös muista seikoista, kuten lisääntyneestä hoivataakasta tai yksinäisyydestä.

Sosioekonomisella asemalla tarkoitan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019, 11) määritelmää mukaillen kokonaisuutta, jossa yhdistyvät henkilön tulot, varallisuus, asumistaso ja näihin liittyvät edellytykset, joita ovat esimerkiksi koulutus, ammatti ja asema työelämässä. Tämä kategoria on siis itsessään melko laaja, ja käsittää monia piirteitä ja luokkia, jotka voivat aiheuttaa sortoa ja haavoittuvaa asemaa. Sosioekonomiseen asemaan liittyen haavoittuvassa asemassa ovat esimerkiksi matalasti koulutetut tai yksilöt, jotka eivät ole kiinnittyneet työelämään tai jatkokoulutukseen. Sosioekonominen asema aiheuttaa esimerkiksi terveys- ja hyvinvointieroja. (ks. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023b; 2024a.)

Sukupuoli on luokittelun kategoria, joka perustuu muun muassa juridiikkaan (Seta 2024). Sukupuolen osalta haavoittavassa asemassa ovat naissukupuolen sekä erilaisten sukupuolivähemmistöjen edustajat. Tämän tutkielman osalta tässä sukupuolen kategoriassa on binäärinen näkökulma sukupuoleen, sillä olen luokitellut ja käsitellyt sukupuolivähemmistöjä aiemmassa, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin kategoriassa. Käsittelen siis tässä kategoriassa vain mies- ja naissukupuolta. Naissukupuoli on nähty haavoittuvaa asemaa aiheuttavana piirteenä jo intersektionaalisuuden alkuajoista lähtien (ks. Crenshaw 1989; 1991). Tämä haavoittuva asema voi nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa johtua esimerkiksi väkivallan uhasta tai erilaisista rakenteellisista tekijöistä (ks. Oikeusministeriö 2021; Sisäministeriö 2021; Sosiaali- ja terveysministeriö 2025). Nais- ja miessukupuolisten välillä on yhä epätasa-arvoa suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. Sosiaali- ja terveysministeriö 2018). Naisten asemaa tutkitaan myös laajemmin esimerkiksi sukupuolentutkimuksen ja feminismin näkökulmista, joissa haavoittuvuuden syyksi on nähty monet rakenteelliset seikat.

Terveydentilan aiheuttama haavoittuva asema liittyy vahvasti toimintakykyyn, sillä terveydentilan heikentyessä myös ihmisen toimintakyky heikkenee. Hyvän toimintakyvyn avulla ihminen pystyy elämään itsenäistä ja itselle merkityksellistä elämää, ja selviytyy omatoimisesti jokapäiväisistä toiminnoista. Heikentynyt toimintakyky aiheuttaa tarvetta tuelle ja erilaisille palveluille. (ks. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023a; 2024b; 2024c.) Toisaalta myös haavoittuvuus voi jo itsessään heikentää terveydentilaa ja alistaa erilaisille sairauksille esimerkiksi stressin ja ahdistuksen kautta (Baah ym. 2019; Rogers 1997). Monet käsittelemäni haavoittuvaa asemaa tuottavat kategoriat aiheuttavat myös heikentynyttä terveydentilaa (ks. Laaksonen & Silventoinen 2011; Mackenbach 2019).

4 Voimavarat

Käsittelen tässä tutkielmassa uskontoa voimavarana. Liitän tämän sosiaalityön voimavarakeskeiseen lähestymistapaan, joka on eteenpäin katsova työote, jossa pyritään etsimään voimavaroja ja vahvuuksia asiakkaan nykyisestä elämästä (Payne 2014, 243). Voimavarat huomioiva lähestymistapa pyrkii käytäntöön, joka on kulttuurisesti reagoiva ja joustava käsiteltäessä erilaisia väestöryhmiä koskevia haasteita (Langer & Lietz 2015). Tämä on uskonnon ja uskonnollisuuden kanssa työskennellessä tärkeä huomio. Tässä luvussa määritän, mitä voimavaroilla tarkoitetaan, miten ne on hahmotettu suhteessa uskontoon sekä esittelen voimavarakeskeisen lähestymistavan sosiaalityöhön.

4.1 Voimavarakeskeinen lähestymistapa sosiaalityössä

Sosiaalityö on ammatti, jonka työskentely painottuu vaikeisiin elämäntilanteisiin sekä sosiaalisiin ongelmiin (Kananoja 2017b, 27). Asiakkaat tulevat usein palveluiden piiriin elämässään kohtaamiensa haasteiden vuoksi, joten työskentelyn johtaneet syyt ovat lähtökohtaisesti yleensä yksilön kannalta negatiivisia (Payne 2020, 245). Näihin negatiivisiin asioihin, asiakkaiden ongelmiin ja haasteisiin keskittyvän työotteen rinnalla sosiaalityössä keskitytään kuitenkin myös voimavaroihin. Voimavaroihin keskittyvä työote onkin vakiinnuttanut asemaansa niin sosiaalityön opetuksessa kuin asiakastyössä (Langer & Lietz 2015). Myös Sosiaalityön käsikirjassa Kananoja (2017a, 189) nostaa esiin, kuinka sosiaalityössä työskentelytapa suunnitellaan yksilön elämäntilanteen ja tarpeiden, mutta myös voimavarojen mukaan.

Voimavaroilla tarkoitetaan jokaiselle ihmiselle tai ryhmälle ainutlaatuista sisäisten ja ulkoisten kapasiteettien ja resurssien kokonaisuutta. Sisäiset voimavarat ovat yksilöiden ominaisuuksia, kuten huumorintaju ja joustavuus. Ulkoiset voimavarat ovat resursseja, joita ihminen saa ympäristöstään. Näitä ulkoisia voimavaroja voivat olla esimerkiksi perhe tai uskonnollinen yhteisö. (esim. Saleebey 2001, 185; Langer & Lietz 2015.) Voimavarat tukevat ja auttavat ihmistä esimerkiksi arjessa selviytymisessä (Terveyskylä 2024).

Voimavarakeskeinen lähestymistapa on kehitetty vastauksena kritiikkiin, joka kohdistuu sosiaalityön liialliseen keskittymiseen asiakkaiden ongelmiin, asiakkaiden asiantuntijuuden sivuuttamiseen heidän omassa elämässään ja tilanteessaan sekä ongelmalähtöisen

työskentelyn leimaavaan luonteeseen (Langer & Lietz 2015). Kuten aiemmin kuvasin, myös haavoittuvuuden käsitettä on kritisoitu siitä, kuinka haavoittuvuuden uhrinäkökulma stigmatisoi yksilöitä ja ryhmiä (Virokannas ym. 2020, 328). Voimavarakeskeisessä lähestymistavassa tavoitellaankin asiakkaiden, perheiden ja yhteisöjen resurssien potentiaalin ja kapasiteetin tunnistamista (Payne 2020, 75). Kaikilla ihmisillä nähdään olevan voimavaroja ja vahvuuksia, jotka tunnistamalla ja huomioimalla sosiaalityöntekijä pystyy käsittelemään asiakkaiden kokonaistilanteita paremmin (Langer & Lietz 2015).

Voimavarakeskeinen lähestymistapa on yhteydessä haavoittuvuuteen myös siksi, että haavoittuvuuteen ja intersektionaalisuuteen liittyvässä tutkimuksessa tuodaan esiin, kuinka on tärkeää nähdä haavoittuvassa ja etuoikeutetussa asemassa olemisen samanaikaisuus ja päällekkäisyys (Heino 2023, 71). Heinon (2023, 71) mukaan tämä on siksi tärkeä huomio, että se auttaa sosiaalityöntekijää havahtumaan siihen, minkälaisia toimijuutta tukevia ja mahdollistavia voimavaroja ihmisellä voi elämäntilanteesta tai asemastaan huolimatta olla. Hänen mukaansa tämä mahdollistaa voimavarakeskeisen työskentelyn. Haavoittuvuudet ja etuoikeudet huomioivassa työotteessa voidaan myös tavoitella ihmisten voimaannuttamista (ks. Keskinen ym. 2021), mikä myös yhdistää näitä lähestymistapoja.

Kuten uskonnon ja haavoittuvuudenkin osalta, myös voimavarojen huomioiminen linkittyy sosiaalityöhön monin tavoin ja monilla eri tasoilla. Kuten Langer ja Lietz (2015) toteavat, korostaa sosiaalityön etiikka sitä, että työskentelyssä tulisi huomioida asiakkaiden voimavarat. Talentian (2022, 18–20) ammattieettisessä ohjeistuksessa painotetaan henkilön kokonaisvaltaista huomiointia ja voimavaroja, jolloin työntekijän tulee tunnistaa niin yksilön, ryhmän kuin yhteisön voimavarat ja vahvuudet sekä tukea ja antaa mahdollisuus niiden käytölle. Voimavarakeskeinen lähestymistapa on myös siksi sosiaalityön ytimessä, että se edistää itsemääräämisoikeutta (Langer & Lietz 2015), mikä on sosiaalityön ytimessä niin lakien (esim. perustuslaki 731/1999; sosiaalihuoltolaki 1301/2014; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) kuin etiikan tasolla (Talentia 2022, 12–16).

Sosiaalityön asiakkaiden voimavaroihin liittyen Caiels ym. (2021) ovat tutkineet kartoittavan katsauksen keinoin, miten voimavarakeskeiset mallit ja lähestymistavat ovat kehittyneet, miten ne vaikuttavat käytäntöihin ja aikuisasiakkaiden toivomiin tavoitteisiin. Tutkimuksen mukaan voimavarakeskeinen lähestymistapa on määritelmältään epäselvä, sekä sen vaikuttavuutta ja käytäntöön soveltuvuutta on osoitettu melko vähän, minkä vuoksi asiasta tarvitaan tutkimusta. Koen voimavarakeskeisen lähestymistavan tärkeäksi sekä

tutkimuksellista aukkoa paikatakseni että siksi, että se linkittyy niin vahvasti sosiaalityön käytäntöön lakien ja etiikan osalta.

Voimavarakeskeinen lähestymistapa on saanut osakseen kritiikkiä. Langer ja Lietz (2015) nostavat esiin, kuinka lähestymistavan käytännöt ovat vielä uusia. Tämä näkyykin esimerkiksi Caielsin ym. (2021) tutkimuksen tuloksissa, joissa pohditaan vaikuttavuuden ja käytäntöön sopivuuden haasteita. Lähestymistapaa on kritisoitu myös laajemmin sen liian optimistisesta, rakenteelliset tekijät huomiotta jättävästä luonteesta (ks. Gray 2011). Kuitenkin esimerkiksi Saleebey (1996, 297) korostaa, kuinka voimavarakeskeisellä lähestymistavalla ei tavoitella oikeiden ongelmien sivuuttamista, vaan pikemmin pyritään sivuuttamaan ajatus, jossa ihmiset nähdään ennen kaikkea lamaantuneina uhreina. Vaikkakin voimavarakeskeisessä lähestymistavassa keskitytään asiakkaiden voimavaroihin ja resursseihin, ei ongelmia ja haasteita sivuuteta, vaan näiden välille pyritään saamaan tasapaino (Langer & Lietz 2015). Tämän tutkielman tavoitteena on tasapainotella näiden teemojen parissa, kun näkökulmassa korostuu sekä voimavarat että haavoittuvuus, jonka nähdään intersektionaalisuutta mukaillen kumpuavan juuri rakenteellisista tekijöistä.

4.2 Uskonto ja voimavarat

Uskonnon yhteyttä voimavaroihin on tarkasteltu tutkimuksissa erilaisista käsitteistä ja teoreettisista viitekehyksistä käsin. Näitä ovat esimerkiksi uskonnollinen pääoma, uskonnollinen resilienssi, uskonnolliset coping-keinot ja uskonnolliset resurssit. Tutkielman tarkoituksenmukaisuuden vuoksi en avaa näitä käsitteitä tarkemmin, vaan keskityn kuvaamaan yleisesti aihealueen aiempaa tutkimusta, jossa on tutkittu haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden voimavarojen ja uskonnollisuuden yhteyttä. On kuitenkin huomionarvoista, että aiempi tutkimus käsittelee voimavaroja näistä erilaisista teoreettisista viitekehyksistä käsin, jotka poikkeavat painotuksiltaan toisistaan.

Yleisesti uskonnon on nähty muun muassa tukevan ihmisten subjektiivista hyvinvointia (Watts & Munir 2024) ja tuovan toivoa ja merkitystä (Mulder 2015, 178). Knitter (2010) on sosiaalityöhön keskittyvässä tutkimuksessaan jakanut uskonnollisen resurssin syiksi sen itsetuntoa tukevan vaikutuksen, sen antaman voiman selvitä avuttomuudesta sekä laajemmin sen antaman voiman sosiaaliseen muutokseen. Lisäksi hän nostaa esiin, kuinka uskonnollisuus voi olla resurssi myös sosiaalityöntekijälle. Saksassa Rehn (2019) on tutkinut

resurssinäkökulmasta uskonnollisuuden merkitystä sosiaalityössä. Hänen mukaansa uskonnollisuudella on potentiaalia tukea yksilöitä ja saada heidän elämässään aikaan käytännön vaikutuksia.

Schwalm ym. (2022) ovat tutkineet kirjallisuuskatsauksessaan uskonnollisuuden yhteyttä resilienssiin. Heidän mukaansa yhteys on positiivinen, mutta vaihteleva. He korostavat suhteen olevan merkittävä, joten mekanismien ymmärtämiseksi aihe vaatisi lisätutkimusta. (Emt. 2022.) Borgesin ym. (2021) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa on todettu uskonnolla olevan positiivinen vaikutus esimerkiksi elämänlaatuun, vaikka tutkittaisiin terveitä aikuisia. Tutkimuksen mukaan tätä selittää esimerkiksi optimismi, sisäinen voima, rauha, hallinnan tunne, toivo ja onnellisuus. (Emt. 2021.)

Intersektionaalisuuden alkuperäisestä kohderyhmästä eli Yhdysvalloissa asuvista tummaihoisista naisista ja heidän resilienssistään on tehty kartoittava kirjallisuuskatsaus, jossa todetaan heidän resilienssinsä koostuvan muun muassa uskonnollisuudesta, joka olikin monessa kirjallisuuskatsauksen aineistossa kuvattu resilienssin perustaksi. Tämä ei kuitenkaan aivan kuvasta tummaihoisten naisten kokemuksia resilienssistä, sillä se ei huomioinut etnisyyden ja sukupuolen vaikutusta resilienssin kokemukseen. (Woods-Gisocombe ym. 2023.) Muissa tutkimuksissa uskonnollisuuden on nähty tarjoavan tummaihoisille naisille suojaava tekijä negatiivia vaikutuksia vastaan, henkilökohtaisen ja sisäisen voiman ja resilienssin lähteen, moraalisen ja eettisen kompassin, lohdun ja rauhan tarjoajan sekä avun työelämän stressaavissa tilanteissa navigointiin (Bacchus & Holley 2004). Unkarissa on tutkittu musliminaisten coping-keinoja, ja tutkimuksen mukaan yleisesti käytössä oleva keino on uskonnollisen tuen ja yhteyden etsiminen sekä uskonnollisen tarkoituksen kautta itsensä parantaminen (Aytar & Bodor 2021).

Yhdysvalloissa on tutkittu kirjallisuuskatsauksen avulla myös uskonnon kaksijakoista roolia afroamerikkalaisten, miesten kanssa seksiä harrastavien miesten elämässä. Tutkimuksen mukaan uskonto toimii niin riskitekijänä kuin suojaavana tekijänä. Uskonto on esimerkiksi auttanut selviytymään, kun yksilö on kohdannut pitkäaikaisia taloudellisia haasteita, etnisyyteen liittyvää stressiä aiheuttavia tilanteita, kuten rasismia, tai psyykkisiä tai fyysisiä sairauksia. Uskonnon on todettu olevan suojaava tekijä jopa itsemurhilta ja fyysiseen terveyteen liittyviltä ennenaikaisilta kuolemilta. Tutkimuksen tuloksissa ehdotetaankin voimavaroihin perustuvaa lähestymistapaa, jossa hyödynnettäisiin uskonnon suojaavia ominaisuuksia. Tutkimuksessa kävi ilmi, kuinka afroamerikkalaisilla miehillä oli vähemmän

mielenterveysongelmia kuin kaukasialaisilla, ja tätä onkin selitetty uskonnon vaikutuksella. Tälle kohderyhmälle suojaavina tekijöinä nähtiin esimerkiksi uskonnollisuuden tuoma sisäinen voima muun muassa itsensä hyväksymisessä, uskonnollisen yhteisön tuki, merkityksen ja tarkoituksen löytäminen, resilienssin vahvistuminen sekä uskonnollisten käytäntöjen ja rituaalien lohtua tuova ja stressiä vähentävä luonne. (Lassiter 2014.)

Edellä mainitussa tutkimuksessa on vahvasti terveyden edistämisen näkökulma. Terveyden edistämistä käsitellään myös HIV:n ja AIDS:n ehkäisemistä uskonnollisesta sekä afroamerikkalaisten ja latinoiden yhteisöjen näkökulmasta kartoittavassa katsauksessa. Uskonto on yhdistetty tähän tematiikkaan, sillä nämä väestöryhmät ilmoittavat muita useammin kuuluvansa uskonnolliseen yhteisöön. Tästä syystä tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka tieteellisten organisaatioiden tulisi tehdä yhteistyötä uskonnollisten yhteisöjen kanssa, sillä uskonnolliset yhteisöt ja johtajat voisivat olla avainasemassa HIV- ja AIDS-tietoisuuden lisäämisessä. (Sutton & Parks 2013.) Uskonnolla voi siis olla vaikutus ihmisten hyvinvointiin ja tätä kautta voimavaroihin myös laajemman kehittämisyhteistyön ja yhteisöjen kautta.

Uskonnollisuutta ja yhteisön näkökulmaa on yhdistänyt myös Park ym. (2020), jotka tutkivat uskontoa yhteisöllisen pääoman lähteenä värillisten yhteisöille. Heidän mukaansa uskonto on myös kollektiivinen voimavara, jota marginaaliset ryhmät voivat käyttää. Uskonnolliset yhteisöt tarjoavat taloudellista, emotionaalista ja sosiaalista tukea sekä yhteenkuuluvuutta. Tämän lisäksi yhteisöt toimivat vastarinnan välineenä syrjintää vastaan ja apuna mobilisoitua oikeudenmukaisuuden puolesta, sekä tietysti henkilökohtaisen merkityksen tarjoajana yhteisön jäsenille. (Emt. 2020.)

Terveysnäkökulmaa käsittelee myös Lassiter (2014), joka toi ilmi, kuinka uskonnollisuus on antanut yksilöille voimaa selviytyä HIV-positiivisuuden diagnoosista. Lefevor ym. (2021) ovat tutkineet samanlaista tematiikkaa meta-analyysissä, jossa he käsittelivät uskonnollisuuden ja terveyden välistä yhteyttä seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että uskonnollisuudella ja terveydellä oli pieni positiivinen yhteys, mutta yhteys oli heikompi kuin yleisväestöllä. Yhteys kuitenkin vaihteli hieman määritelmän ja kontekstin mukaan. (Emt. 2021.)

Uskonnon positiivisista vaikutuksista terveyteen on muutenkin paljon tutkimusta erityisesti mielenterveyden osalta. Myös monessa voimavaroja ja uskonnollisuutta yhdistävässä tutkimuksessa, jossa terveys ei ole pääosassa, nousee se tuloksissa esiin tavalla tai toisella. Yleisesti uskonnolliset käytännöt ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen yhdistetään

parempaan terveyteen. Tutkittaessa resilienssiä rasismille, löydettiin kuitenkin varsin ristiriitaisia ja odottamattomia vaikutuksia uskonnollisen pääoman ja terveyden välillä. Joissain tapauksissa uskonnollinen pääoma liittyi heikompaan terveyteen, mitä selitettiin uskonnollisten yhteisöjen kaksinaisella roolilla. Negatiivisia vaikutuksia voidaan selittää esimerkiksi yhteisön tukea antamattomasta tai leimaavasta suhtautumisesta, tai uskonnollisten käytäntöjen velvoittavasta roolista, joka voi lisätä stressiä erityisesti ollessaan ristiriidassa muiden velvollisuuksien tai yksilön selviytymistyylin kanssa. (St. John & Nemati 2024.)

Terveyteen liittyen Clarke ja Cardman (2022) ovat tutkineet elinikäisen vamman ja uskonnollisen resilienssin yhteyttä. Heidän mukaansa uskonnollinen resilienssi on merkittävä tekijä elinikäisen vamman kanssa elävien ihmisten selviytymisessä ja hyvinvoinnissa. Tulosta selitettiin uskolla elämään ja turvassa pitämiseen ja huolenpitoon, vaikka vamma aiheuttaisi haasteita. Lisäksi uskonto toi vahvaa ja realistista toimijuuden tunnetta, arvostusta itseen ja merkityksen löytämistä elämästä ja itsestä sellaisenaan. (Emt. 2022.)

Uskonnon positiivinen vaikutus voimavaroihin on todettu aiemmassa tutkimuksessa myös päihderiippuvuudesta toipumisessa. Systemaattisella kirjallisuuskatsauksella kerätyllä aineistolla huomattiin, että uskonnollisuudella on myönteinen vaikutus riippuvuudesta toipumiseen. Tämä kävi ilmi suurimmasta osasta tutkimuksista, mutta ei jokaisesta. Päihderiippuvuudesta toipumista tarkisteltiin useimmin raittiuden, hoidon jatkuvuuden, päihteidenkäytön vakavuuden ja hoidon päättymistilanteen kautta. Näistä raittius oli useimmin yhteydessä uskonnollisuuden tasoon. (Walton-Moss ym. 2013.)

Sosioekonomisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, nuoria ja perheitä on tutkittu kartoittavalla kirjallisuuskatsauksella. Sen mukaan uskonnollisuus toimi suojaavana tekijänä sekä lohdun ja sisäisen voiman lähteenä tarjoten tukea selviytymiseen ja vaikeisiin elämäntilanteisiin, jotka kumpusivat haavoittuvasta asemasta. Tämä tapahtui muun muassa uskomusten avulla, jotka tarjosivat keinoja kohdata haasteita ja ylläpitää toivoa sekä löytää elämälle tarkoitus ja merkitys. Uskonnon nähtiinkin toimivan sisäisenä voimavarana. Myös sosiaalista tukea oli tarjolla uskonnolliselta yhteisöltä, mikä vähensi yksinäisyyttä sekä lisäsi yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Nuorten osalta uskonnollisuus voi myös edistää itseluottamusta, itsekunnioitusta ja itsehillintää. (Souza ym. 2024.) Niin ikään Dillen (2012) on tutkinut lapsia ja todennut uskonnollisuuden tukevan vaikutuksen vaikeista kokemuksista selviytymisessä, kokemuksien ymmärtämisessä ja jäsentämisessä sekä positiivisen identiteetin rakentamisessa muun muassa uskonnollisen yhteisön tarjoaman

turvallisen ympäristön kautta. Uskonto on nähty suojaavana tekijänä myös yksin maahan saapuvien turvapaikkaa hakevien lasten keskuudessa (Carlson ym. 2012).

Ikääntyneiden osalta on todettu, että ikääntymisen tuomat kehitystehtävät, kuten elämäntarkoituksen ja menneen elämän arvioiminen, voivat liittyä uskontoon. Uskonnon antaessa toivoa, rauhaa, voimaa ja anteeksiantoa, voi uskonto tulla merkitykselliseksi arvioidessa elettyä elämää. (Stelcer ym. 2023.) Uskonnollisuuden onkin nähty vähentävän iäkkäiden ihmisten kuolemanpelkoa, ja tutkimuksen mukaan siviilisääty ei vaikuttanut tähän yhteyteen (Sharifi ym. 2022). Toisaalta yleisesti kuolemanpelkoa ja uskonnollisuutta tutkittaessa on todettu, että uskonnollisuus voi tarjota lohtua kuolemanpelkoon, mutta vaikutus vaihtelee suuresti eri ihmisryhmissä ja yhteys onkin monimutkainen ja vaatisi lisää tutkimusta (Jong 2021).

Voimavarakeskeisestä näkökulmasta huolimatta on tärkeää huomata, kuinka uskonnoilla voi olla myös negatiivinen vaikutus ihmisen voimavaroihin. Näin voi olla esimerkiksi uskonnollisen ja yhteisöllisen väkivallan yhteydessä tai jos uskonto aiheuttaa henkilölle erilaisia ristiriitoja, leimautumista, syrjintää, psyykkistä kuormitusta tai heikentynyttä hyvinvointia. Negatiiviset vaikutukset voivat johtua esimerkiksi yhteisöstä, käytännöistä tai uskomuksista. (ks. esim. Lassiter 2014; St. John & Nemati 2024; Taipale 2024.)

5 Tutkimusasetelma

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen tässä tutkielmassa uskonnon yhteyttä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden voimavaroihin. Tavoitteena on vastata tutkimukselliseen tarpeeseen, jonka täyttämistä tarvitaan uskontolukutaitoiseen sosiaalityöhön liittyen. Tutkimus on kirjallisuuskatsaus, minkä vuoksi lähestyn aihetta aiemman aiheesta tehdyn tutkimuksen kautta. Tarkastelen asiaa kahdesta erilaisesta, mutta vahvasti toisiinsa linkittyvästä teemasta käsin. Nämä teemat ovat haavoittuvuus intersektionaalisesta näkökulmasta sekä voimavarat. Tästä syystä tutkielmassa on myös kaksi tutkimuskysymystä, joita analysoin toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus uskonnon yhteydestä voimavaroihin on jakautunut haavoittuvuuden kategorioiden välillä?

2. Miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus kuvaa uskonnon yhteyttä voimavaroihin haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä perehdytään siihen, minkälaisesta näkökulmasta uskonnon ja voimavarojen yhteyttä on tutkittu. Syvennyn asiaan aiemmin kuvailemieni kategorioiden kautta, jotka ovat 1) etnisyys, 2) ikä, 3) maahanmuuttoon liittyvä status, 4) seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti, 5) siviilisääty ja perhestatus, 6) sosioekonominen asema, 7) sukupuoli ja 8) terveydentila. Tämä tutkimuskysymys on vahvasti aineistolähtöinen, sillä en ollut aineistoa etsiessäni ajatellut tutkivani asiaa tästä näkökulmasta. Kuvaan tähän tutkimuskysymykseen johtaneita havaintojani tarkemmin tulevissa alaluvuissa.

Toinen tutkimuskysymys syventyy tarkemmin tutkielman aiheeseen. Tämän tutkimuskysymyksen tavoitteena on tarkastella sitä, mistä erilaisista näkökulmista uskonnolla on yhteys voimavaroihin, sekä miten uskonto itsessään nähdään voimavarana. Tämä tutkimuskysymys linkittyy vahvasti sosiaalityön voimavarakeskeiseen lähestymistapaan sekä uskontolukutaidon tematiikkaan, jolla pyritään vastaamaan sosiaalityön haasteisiin uskonnollisuuden kanssa työskenneltäessä.

Tutkimuskysymykset linkittyvät toisiinsa paitsi yhteisen aineiston, myös tiedonmuodostuksen tärkeyden osalta. Kummankin tutkimuskysymyksen tärkeys on perusteltua, jotta ilmiöstä

saadaan mahdollisimman luotettava ja kattava kuva. Sen lisäksi, että ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta kiinnostukseni heräsi aineistosta nousseiden huomioiden vuoksi, on tämä artikkelien kohderyhmien huomioiminen tärkeää myös tulosten yleistettävyyden kannalta. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tuon näkyväksi, kuinka erilaisista ja moniulotteisista näkökulmista aihetta on aiemmassa tutkimuksessa lähestytty. Ensimmäinen tutkimuskysymys siis vastaa siihen, kenen näkökulmasta asiaa on ylipäänsä tutkittu, ja toinen tutkimuskysymys siihen, mitä näissä tutkimuksissa on havaittu.

5.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kirjallisuuskatsaus on kokonaisvaltainen tutkielma ja tulkinta tietyn aihealueen aiemmasta kirjallisuudesta (Aveyard 2014, 2). Kirjallisuuskatsauksessa arvioidaan, vertaillaan, luokitellaan sekä myös kommentoidaan aiempaa tutkimusta (Salakari & Linnonsuo 2021, 6). Kirjallisuuskatsaus ei ole vain yksi ja yhtenäinen lähestymistapa. Se voi olla joko itsenäinen tutkimusmenetelmä, kuten tässä tutkielmassa, mutta se voi olla myös empiirisen tutkimuksen osa (Coughlan & Cronin 2017, 12; Kangasniemi ym. 2013, 293). Toisaalta kirjallisuuskatsauksia itsenäisenä tutkimusmenetelmänä on myös eri tyyppejä (Salminen 2011, 6), ja tyyppejä myös luokitellaan eri tavoin (Kallio 2005, 24). Tulen esittelemään kirjallisuuskatsausta tutkimusmenetelmänä ja kuvaamaan omat perusteluni tutkimusmenetelmän valinnalle.

Kirjallisuuskatsauksien tärkeää roolia tutkimuskentällä voidaan perustella niiden tietoa kokoavalla luonteella. Koska tutkimustietoa on saatavilla aina enemmän ja enemmän, erityisesti sosiaalityön kaltaisissa professioissa, joissa asiakastyötä tekevällä työntekijällä on paljon työtehtäviä, voi uuteen tutkimustietoon perehtyminen olla mahdotonta sen valtavan määrän vuoksi. Toisaalta työntekijöillä on kuitenkin velvollisuus kehittää ja ylläpitää oma osaamistaan ja tietopohjaansa. (Aveyard 2014, 4.) Tämä velvollisuus perustuu lakiin, jonka mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ammattitaitonsa kehittämiseen ja ylläpitämiseen (laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015 5.§). Myös Kallio (2005, 18) tuo esiin, kuinka julkaistun tutkimuksen määrän kasvu on lähes eksponentiaalista. Tällöin kirjallisuuskatsauksilla koottu tieto voi auttaa tässä haasteessa tuoden tiedon helpommin saavutettavaksi tiiviimmän muotonsa avulla.

Kirjallisuuskatsauksen tekemiselle voidaan nähdä useita syitä, kuten teorian arvioiminen, kehittäminen, rakentaminen tai historiallisen kehityksen kuvaaminen, ongelmien tunnistaminen tai kokonaisvaltaisen asiakokokonaisuuden luonti (Salminen 2011, 3). Oman tutkielmani tavoitteena onkin luoda aiempia tutkimustuloksia yhteen kokoava tutkielma, joka pyrkii kuvaamaan kokonaisvaltaisesti tutkimiani ilmiöitä. Tavoitteenani on luoda yleinen katsaus siitä, minkälaisena uskonnon ja voimavarojen yhteys haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisryhmillä näyttäytyy länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuvissa tutkimuksissa. Salminen (2011, 4–5) kuvaakin, kuinka kirjallisuuskatsauksessa aiempien tutkimuksien tuloksia kootaan yhteen, jolloin nämä aiemmat, korkealaatuisen tutkimustyön seurauksena tehdyt johtopäätökset luovat perustan uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsauksen eri tyyppejä ovat esimerkiksi nykyisin suomalaisessa tutkimuksessa yleisesti käytössä olevan jaottelun mukaiset kuvaileva ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi (Rhoades 2011; Salakari & Linnonsuo 2021; Salminen 2011, 6).

Tämän tutkielman osalta pohdintani kohdistui kuvailevan ja systemaattisen kirjallisuuskatsauksen välille, sillä aiempi tutkimus aiheesta on melko hajanaista, minkä vuoksi rajasin heti alussa meta-analyysin pois (ks. Salminen 2011, 12–15). Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tiivistetään aiempien tutkimusten olennainen sisältö aihepiirin sisällä. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa seulotaan tarkasti, mikä aineisto tutkimuksen otetaan. (Salminen 2011, 9–11.) Koska tutkimusaihettani on tutkittu aiemmin hyvin erilaisista näkökulmista, koen, ettei aineiston haku systemaattisesti ja tiukoin kriteerein ole tutkielmalleni kannattavaa. Tällaisella haulla aineiston ulkopuolelle voisi jäädä tutkimukselle merkityksellistä tutkimustietoa. Kuvaan seuraavassa luvussa tarkemmin tutkielmani aineiston valintaa. Aineiston valinta liittyy tämän tutkielman osalta vahvasti myös kirjallisuuskatsauksen muodon valintaan, sillä tutkielmani on vahvasti aineistolähtöinen. Tällöin systemaattinen kirjallisuuskatsaus ei tutkielman ja siihen keräämäni aineiston vuoksi ole mahdollinen. Tästä syystä teen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen.

Päätöstäni käyttää tutkimusmenetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta ohjasivat vahvasti samat syyt, jotka ohjasivat muutenkin päätöstäni tehdä kirjallisuuskatsaus. Näitä syitä ovat kokonaisvaltaisen ja laaja-alaisen asiakokonaisuuden luonti ja kuvailu aiheesta, johon linkittyvä tutkimus on hajanaista ja vähän tutkittua. Kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella voidaankin löytää erilaisia tai kokonaan uusia näkökulmia ilmiöön (Kangasniemi ym. 2013, 294). Päätöstäni tuki myös Kangasniemen ym. (2013, 294) kuvaus siitä, kuinka kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella pyritään löytämään vastaus siihen, mitä ilmiöstä tiedetään. Tämä

menetelmä ja tutkimuskysymykseni tukivat toisiaan. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus, jossa ei ole tiukkoja tai tarkkoja sääntöjä, jolloin ilmiön kuvaus on laaja-alaista (Salminen 2011, 6). Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta kuvataan myös sellaiseksi ilmiön kuvaamiseksi, joka tähtää ymmärtämiseen (Kangasniemi ym. 2013).

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu vielä narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Narratiivisessa katsauksessa järjestetään epäyhtenäistä tietoa. Se on muodoista metodisesti kevyin, eikä tutkimusaineistoa ole seulottu erityisen systemaattisesti. Integroivan katsauksen ero systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen on se, että integroivassa otteessa aineistoon voidaan sisällyttää metodologisesti monipuolisempia ja myös perspektiiviltään vaihtelevammat tutkimukset. (Salminen 2011, 6–9.) Valitsemani aineisto on metodologisesti monipuolista, ja myös perspektiivi on vaihteleva. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteleekin sitä, miltä perspektiiveiltä tutkimusta on tehty. Tästä syystä teen integroivan katsauksen.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheiksi on kuvattu 1) tutkimuskysymyksen muodostaminen, 2) aineiston valitseminen, 3) kuvailun rakentaminen sekä 4) tuotetun tuloksen tarkasteleminen. Nämä vaiheet ovat kuitenkin myös päällekkäisiä. (Kangasniemi ym. 2013.) Kuvaan tutkimusasetelmassa tarkemmin näiden vaiheiden toteutumista tässä tutkielmassa. Omassa aineistoni haussa tutkimuskysymyksen muodostaminen ja aineiston valinta olivat päällekkäiset, sekä erityisesti ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta päinvastaisessa järjestyksessä, sillä muodostin ensimmäisen tutkimuskysymykseni aineistosta heränneestä kiinnostuksesta. Tein kuitenkin myös uutta aineiston hakua uuden tutkimuskysymyksen myötä.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ollessa menetelmällisesti väljä, on sen eettisyydestä ja luotettavuudesta käyty paljon keskustelua (esim. Kangasniemi ym. 2013). Väljyyden takia onkin tärkeää, että valintojen ja raportoinnin eettisyyteen kiinnitetään huomiota. Raportoinnin on oltava läpinäkyvää ja johdonmukaista, jotta tutkimus on eettistä ja luotettavaa. (Kangasniemi ym. 2013, 297.) Erityisesti tämä korostuu aineiston perusteiden valinnassa ja sen kuvauksessa (Kangasniemi ym. 2013, 298), ja tästä syystä on erityisen tärkeää kuvata tarkasti, miten ja miksi on valinnut kyseiset tutkimukset aineistokseen (Coughlan & Cronin 2017, 13). Asiaan on kuitenkin kiinnitettävä huomiota myös tutkimuskysymyksessä ja analyysissa, jotka nekin ovat subjektiivisia prosesseja (Kangasniemi ym. 2013, 298). Kuvaan

omaa tutkimusprosessiani eettisyyden näkökulmasta tarkemmin tulevassa, eettisyyttä käsittelevässä alaluvussa.

5.3 Tutkimuksen aineisto

Aloitin aineiston haun tutkimalla yleisesti, miten uskonnon, voimavarojen ja sosiaalityön yhteyttä on tutkittu aiemmin. Alkuperäinen ajatukseni oli, että tekisin tämän tutkielman näkökulmasta, jossa käsiteltäisiin nimenomaan uskonnon, voimavarojen sekä sosiaalityön yhteyttä. Tästä syystä tein hakuja hakulausekkeella Religio* AND (resource* OR capital) AND “social work”. Käyttämiäni tietokantoja olivat Atla religion database, ProQuest, Sage Journals, Taylor & Francis sekä Emerald Insight. Rajasin hakua vielä vuosien 2010–2025 välille, sekä aineistoihin, jotka ovat vertaisarvioituja, kokonaisuudessaan saatavilla Turun yliopiston käyttäjälle sekä kieleltään englanniksi. Aikarajauksen perusteena oli uskontojen muuttunut asema yhteiskunnissa, jolloin vanhempien tutkimuksien sisällyttäminen ei olisi mielestäni ollut järkevää. Kielirajaukseen päädyin, sillä en löytänyt aiemmilla suomenkielisillä hauilla yhtäkään aiheeseen liittyvää tulosta.

Sain tällä hakulausekkeella todella paljon hakutuloksia erityisesti Sage Journal-, Taylor & Francis- sekä Emerald Insight -tietokannoista. Näiden tietokantojen osalta lisäsin hakulausekkeeseen vielä hakusanat ”client work” OR casework, jotta aineistojen määrä rajautuisi hallittavaan määrään. Päädyin näiden hakusanojen lisäämiseen, kun huomasin tuloksista suurimman osan käsittelevän esimerkiksi sosiaalityön etiikan tai koulutuksen merkitystä, ja halusin aineistojen liittyvän vahvemmin asiakastyöhön tai asiakkaiden omiin kokemuksiin. Erityisesti sosiaalityön koulutuksen ja ammattilaisten suhtautumisesta uskontoon ja uskonnollisuuteen oli paljon tutkimusta, minkä ajattelen kuvaavan sitä, että aiheen tärkeyteen on herätty sosiaalityön sisällä (ks. Taipale 2022). Lopulliseksi aineistomääräksi tässä kohdassa tuli kaikista tietokannoista yhteensä 746 aineistoa.

Näiden aineistojen osalta aloitin tarkemman tarkastelun. Otin tarkasteluun aineistot, jotka ilmaisivat joko otsikossa tai abstraktissa selvästi uskonnon roolin tutkimuksessa. Näin rajautui pois paljon tutkimuksia, joissa pääpaino oli sosiaalityössä ja yksilön resursseissa, mutta uskonto ei ollut tutkimuksissa pääosassa, tai sitä ei huomioitu käytännössä ollenkaan. Rajasin pois myös tutkimukset, jotka käsittelivät muita kuin länsimaisia yhteiskuntia. Tämä on mielestäni perusteltu rajaus, sillä erilaisissa yhteiskunnissa sekä uskonto että haavoittuvuus

voivat saada todella monipuolisia muotoja. Tarkoitan länsimaisella yhteiskunnalla yhteiskuntaa, joka voidaan yhdistää demokratiaan, yksilönvapauksiin, markkinatalouteen ja on myös yleisesti määritelty länsimaiseksi yhteiskunnaksi. Rajaus oli sikäli yksinkertainen, että artikkelit sijoittuivat joko selkeästi länsimaisiin yhteiskuntiin, kuten Yhdysvaltoihin tai Euroopassa sijaitseviin yhteiskuntiin, tai selkeästi ei-länsimaisiin yhteiskuntiin, kuten Afrikassa tai Aasiassa sijaitseviin yhteiskuntiin. Ainoa artikkeli, jonka suhteen jouduin tekemään tarkempaa pohdintaa, oli Israel. Päätin kuitenkin rajata kyseisen artikkelin pois, sillä Israelissa uskonnolla on hyvin keskeinen yhteiskunnallinen rooli, joka olisi erottanut sen selkeästi muista tutkielman aineistoista. Näiden rajauksien jälkeen minulla oli jäljellä 28 artikkelia, jotka käsittelivät uskonnon vaikutusta voimavaroihin huomioiden myös sosiaalityön näkökulman. Tulkitsin kuitenkin sosiaalityön näkökulmaa hyvin laveasti kattaen monenlaista psykososiaalista työtä ja näkökulmaa, eikä sosiaalityö monessa tutkimuksessa olekaan keskiössä.

Näiden rajauksien jälkeen aloin tutkimaan jäljelle jäänyttä aineistoa tarkemmin. Hyvin nopeasti huomasin, että aineistoissa korostuivat erityisesti tutkimukset, jotka tutkivat eri haavoittuvassa asemassa olevaan ryhmään kuuluvia henkilöitä, ja uskonnon vaikutusta heidän voimavaroihinsa. Näitä tutkimuksia oli 15 kappaletta (Hodge ym. 2011; Bowland ym. 2012; Büssing ym. 2013; Sheridan 2013; Taylor ym. 2013; Arrey ym. 2016; Rose ym. 2017; Scott ym. 2018; Hope ym. 2019; Oliphant 2020; Blount ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Goitom & Idemudia 2022; Leavitt-Alcántara ym. 2022; McGee ym. 2022). Tutkimuksissa oli usein huomioitu esimerkiksi naiset, maahanmuuttajat, eri etniset vähemmistöt tai alaikäiset. Sosiaalityön tai sosiaalityöntekijän roolia itsessään käsiteltiin hyvin harvoissa artikkeleissa. Koska nämä tutkimuksien kohderyhmät kuvautuivat vahvasti intersektionaalisuuden alkuperäisen ajatuksen eli sukupuolen ja etnisyyden teemojen kautta, kiinnostuin tutkimaan tarkemmin sitä, ketä on tutkittu. Tämän kiinnostuksen vuoksi laadin ensimmäisen tutkimuskysymykseni.

Tämän aineistosta nousseen havainnon vuoksi päätin myös rajata tutkielmani aihetta ylipäänsä, sekä määrittää toisen tutkimuskysymykseni uudestaan nykyiseen muotoonsa, jossa keskityn uskonnon yhteyteen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden voimavaroihin. Tällöin sosiaalityön teema rajautui virallisesti tutkielman ulkopuolelle, vaikka se oli keskiössä hakua tehdessäni. Toisaalta sosiaalityö linkittyy vahvasti kaikkiin tutkielman teemoihin, kuten olen teoriaosuudessa osoittanut.

Jotta saisin aiheesta mahdollisimman luotettavan aineiston, päätin tehdä vielä tämän jälkeen muutamia aineiston hakuja. Nämä haut tein pelkästään Turun yliopiston Volter-tietokannasta, sillä huomasin kaikkien aiemmin valitsemieni aineistojen olevan löydettävissä myös Volterista. Rajasin aineiston hakua samalla tavalla kuin aiemmassa haussa esimerkiksi vertaisarvioinnin ja ajallisen rajauksen suhteen sekä etenin aineistojen kanssa samalla tavalla kuin aiemmassa haussa esimerkiksi maantieteellisen rajauksen suhteen.

Tein hakuja termeillä ”religious resilience”, joka tuotti rajauksien jälkeen 18 hakutulosta, ”spiritual resilience”, joka tuotti rajauksen jälkeen 52 tulosta, “spiritual capital” OR ”religious capital”, joka tuotti rajauksien jälkeen 327 tulosta sekä religion AND strength AND vulnerability, joka tuotti rajauksien jälkeen 78 hakutulosta. Ensimmäisestä hakutermistä en valinnut aineistoon yhtäkään tutkimusta, toisesta hakutermistä valitsin aineistooni kolme tutkimusta (Manning 2014; Foster ym. 2015; Nelson-Becker & Thomas 2020), kolmannesta hakulausekkeesta valitsin aineistooni viisi tutkimusta (Holt ym. 2012; Kyei ym. 2021; Upenieks 2022; Clark ym. 2023; Fry 2024), ja viimeisestä hakulausekkeesta valitsin aineistooni yhden tutkimuksen (Foster ym. 2011).

Hakusanoilla religio* AND strength* löytyi hakutuloksia niin paljon (4280), että päätin rajata haut koskemaan pelkästään katsausartikkeleja. Katsausartikkeleja löytyi 258. Näiden osalta tein valinnan sisäänotosta sen mukaan, onko kirjallisuuskatsauksen aineisto kerätty länsimaisista yhteiskunnista sekä miltä aikaväliltä aineisto on haettu. Tein siis katsausartikkelien osalta tarkempaa ajallista rajausta, jossa en tarkastellut pelkästään katsausartikkelin julkaisuvuotta, vaan myös katsausartikkeliin sisällytettyjen artikkelien julkaisuvuosia. Näiden rajauksien jälkeen sisällytin aineistooni vain yhden kirjallisuuskatsauksen (Reynolds ym. 2016). Tämän artikkelin aineistoista lähes puolet oli julkaistu 2010-luvulla, mikä oli ajallisesti sisäänottokriteerini muissakin artikkeleissa. Tämän lisäksi jokainen aineiston artikkeli oli julkaistu 2000-luvulla, ja kaikki aineistot olivat länsimaisista yhteiskunnista. Poisrajatuissa kirjallisuuskatsauksissa niihin sisällytetyt artikkelit olivat selkeästi vanhempia tai maantieteellisesti sopimattomia.

Lopullinen aineistoni on siis 25 länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuvaa tutkimusartikkelia, jotka ovat metodologisesti erilaisia, sillä en tehnyt rajauksia metodologian suhteen. Esittelen tutkimusartikkeli tarkemmin seuraavassa taulukossa:

Taulukko 1: Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Tekijät	Tutkimuksen nimi	Julkaisu-vuosi	Maa	Tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen ydin
Arrey, A. ym.	Spirituality/Religiosity: A Cultural and Psychological Resource among Sub-Saharan African Migrant Women with HIV/AIDS in Belgium	2016	Belgia	Laadullinen	Uskonnollisuus voimavarana sekä resilienssin ja hyvinvoinnin lähteenä Länsi-Afrikasta Belgiaan muuttaneilla HIV-positiivisilla naisilla.
Blount, T. ym.	African American Women's Substance Use Recovery Experiences: A Phenomenological Inquiry	2021	Yhdysvallat	Laadullinen	Afroamerikkalaisten naisten käyttämä toipumispääoma päihteiden käytöstä toipumisessa, joka on pitkäaikaista ja tehty ilman virallista päihdehoitoa.
Bowland, S. ym.	Evaluation of a Spiritually Focused Intervention with Older Trauma Survivors	2012	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnollisuuteen keskittyvän ryhmäintervention tehokkuuden arviointi hoidettaessa vanhempien naisten traumaan liittyvää psyykkistä oireilua.
Büssing, A. ym.	Faith as a Resource in Patients with Multiple Sclerosis Is Associated with a Positive Interpretation of Illness and Experience of Gratitude/Awe	2013	Saksa	Määrällinen	Uskonnollisten resurssien käyttö MS-taudin kanssa selviytymisessä.
Clark, E. ym.	A longitudinal study of social, religious, and spiritual capital and physical and emotional functioning in a national sample of African–Americans	2023	Yhdysvallat	Määrällinen	Sosiaalisen, uskonnollisen ja hengellisen pääoman suhde fyysiseen ja emotionaaliseen toimintakykyyn sekä masennusoireisiin afroamerikkalaisilla aikuisilla.
Formoso-Suárez, A., ym.	The Impact of Religion and Social Support on Self-Reported Happiness in Latin American Immigrants in Spain	2022	Espanja	Määrällinen	Uskonnollisten coping-keinojen, uskonnollisuuden, akkulturaation ja sosiaalisen tuen vaikutus onnellisuuteen Latinalaisesta Amerikasta Espanjaan muuttaneiden keskuudessa.

Tekijät	Tutkimuksen nimi	Julkaisu-vuosi	Maa	Tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen ydin
Foster, M. ym.	'It's my inner strength': spirituality, religion and HIV in the lives of young African American men who have sex with men	2011	Yhdysvallat	Laadullinen	Uskonnollisuuden rooli afroamerikkalaisten, muiden miesten kanssa seksiä harrastavien, miesten elämissä, ja uskonnollisuuden hyödyntäminen HIV-preventiossa tämän väestöryhmän kohdalla.
Foster, K. ym.	All the Pain Along with All the Joy: Spiritual Resilience in Lesbian and Gay Christians	2015	Yhdysvallat	Laadullinen	Homoseksuaalien huomattavasti uskonnollisten kristittyjen seksuaalisen suuntautumisen ja uskonnollisuuden integroiminen uskonnollisen resilienssin kasvattamisen kautta.
Fry, A.	Religiosity and wellbeing in areas of socio-economic deprivation: The role of social capital and spiritual capital in enabling resources for subjective wellbeing	2024	Iso-Britannia	Laadullinen	Sosiaalisen ja uskonnollisen pääoman antamat mahdollisuudet subjektiiviselle hyvinvoinnille sosioekonomisesti köyhillä alueilla.
Goitom, M. & Idemudia, U.	Religion and post-migration aspirations: Ethiopian migrants in Canada	2022	Kanada	Laadullinen	Uskonnollisten uskomuksien, käytäntöjen, yhteisön ja opettamisen vaikutus etiopialaisten siirtolaisten Kanadaan sopeutumiseen, hyvinvointiin ja resilienssiin.
Hodge, D. ym.	Religion and Substance Use among Youths of Mexican Heritage: A Social Capital Perspective	2011	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen, siihen osallistumisen ja uskonnon tärkeyden suojaava rooli päihteiden käytölle meksikolaistaustaisilla nuorilla.
Holt, C. ym.	Social, Religious and Spiritual Capital and Physical/Emotional Functioning in a National Sample of African Americans	2012	Yhdysvallat	Määrällinen	Sosiaalisen, uskonnollisen ja hengellisen pääoman suhde fyysiseen ja emotionaaliseen toimintakykyyn afroamerikkalaisilla aikuisilla.

Tekijät	Tutkimuksen nimi	Julkaisu-vuosi	Maa	Tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen ydin
Hope, M. ym.	Church Support among African American and Black Caribbean Adolescents	2019	Yhdysvallat	Määrällinen	Kirkon toimintaan pohjautuva tuki afroamerikkalaisilla ja tummaihoisilla karibialaisilla nuorilla.
Kyei, J. ym.	Evidence of Spiritual Capital in the Schooling of Second-Generation Ghanaians in Amsterdam.	2021	Alankomaat	Laadullinen	Uskonnollisen pääoman yhteys kouluttautumiseen toisen sukupolven ghanalaisilla maahanmuuttajilla Alankomaissa.
Leavitt-Alcántara, S. ym.	Religiosity and religious and spiritual struggle and their association to depression and anxiety among adolescents admitted to inpatient psychiatric units	2022	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnon ja uskonnollisten kamppailuiden suhde masennukseen ja ahdistukseen nuorilla, jotka ovat psykiatrisella sairaalaosastolla.
Manning, L.	Enduring as Lived Experience: Exploring the Essence of Spiritual Resilience for Women in Late Life	2014	Yhdysvallat	Laadullinen	Uskonnollisuuden suhde resilienssiin yli 80-vuotiailla naisilla.
McGee, J., ym.	Does the Tough Stuff Make Us Stronger? Spiritual Coping in Family Caregivers of Persons with Early-Stage Dementia	2022	Yhdysvallat	Laadullinen	Alkuvaiheen dementiaa sairastavien henkilöiden omaishoitajien uskonnolliset selviytymiskeinot.
Nelson-Becker, H. & Thomas, M.	Religious/spiritual struggles and spiritual resilience in marginalised older adults	2020	Yhdysvallat, Iso-Britannia & Kanada	Laadullinen	Iäkkäämpien henkilöiden elämänhaasteisiin ja uskonnollisiin kamppailuihin vastaaminen uskonnollisen resilienssin avulla.
Oliphant, S.	‘This is the place I need to stay’: church communities in the lives of Ethiopian immigrant women in Washington, DC	2020	Yhdysvallat	Laadullinen	Etiopiasta Yhdysvaltoihin muuttaneiden naisten kokemukset maahanmuutosta ja yhteisön etsimisestä uudessa maassa.
Reynolds, N. ym.	Spiritual coping, psychosocial adjustment, and physical health in youth with chronic illness: a meta-analytic review	2016	Yhdysvallat & Sveitsi	Systemaattinen katsaus & meta-analyysi	Uskonnollisten coping-keinojen ja psykososiaalinen sopeutumisen suhde fyysiseen terveyteen kroonisesti sairailla nuorilla.

Tekijät	Tutkimuksen nimi	Julkaisu-vuosi	Maa	Tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen ydin
Rose, T. ym.	Organized Religious Involvement and Mental Health Among Caribbean Black Adolescents	2017	Yhdysvallat	Määrällinen	Organisoituun uskonnolliseen toimintaan osallistumisen vaikutus tummaihoisten karibialaisten nuorien mielenterveyteen.
Scott, L. ym.	Substance use among older youth transitioning from foster care: Examining the protective effects of religious and spiritual capital	2018	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnollisen pääoman yhteys päihteiden käyttöön afroamerikkalaisilla ja ei-latinalaisamerikkalaisilla valkoisilla nuorilla, jotka poistuvat sijaishuoltojärjestelmästä saavutettuaan täysi-iän.
Sheridan, M.	Elders Caring for Elders: The Role of Religious Involvement and Spiritual Rewards on Caregiver Stress, Resources, and Health	2013	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnollisen osallistumisen, uskonnollisen hoivan palkintojen sekä hoitajan stressin, resurssien ja terveyden yhteydet iäkkäiden afroamerikkalaisten vanhusten omaishoitajien keskuudessa.
Taylor, R. ym.	Religious Participation and DSM IV Major Depressive Disorder Among Black Caribbeans in the United States	2013	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnollisen osallistumisen yhteys masennukseen tummaihoisilla karibialaisilla aikuisilla.
Upenieks, L. ym.	Psychological Resilience After Cancer via Religion/Spirituality: Spiritual Capital Through a Life Course Lens	2022	Yhdysvallat	Määrällinen	Uskonnollisuuden yhteys mielenterveyteen syöpädiagnoosin saaneilla elämänkulun näkökulmasta.

5.4 Tutkimuksen analyysimenetelmä

Analysoin aineistoani sisällönanalyysin menetelmin. Sisällönanalyysi on menetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2024, 103). Tällöin keskitytään aineiston kertomiin asioihin, aiheisiin ja teemoihin (Vuori 2021). Sisällönanalyysi on jaettu teorialähtöiseen, teoriaohjaavaan ja aineistolähtöiseen analyysiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2024, 107–116).

Teoriaohjaavassa analyysissa teoria toimii apuna analyysissa, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan tähän teoriaan. Tällöin analyysiyksiköt eivät kumpua suoraan teoriasta, vaan ne valitaan aineistosta. Analyysiyksiköiden valintaa kuitenkin ohjaa aiempi teoria ja tieto. Aikaisempaa tietoa ei kuitenkaan käytetä teoriaa testaavassa merkityksessä, vaan ennemmin uusien teoreettisten suuntausten ja ajattelun kehityskulkujen alustana. Teoriaohjaava analyysi poikkeaa teorialähtöisesti analyysista siinä, että teorialähtöisessä analyysissa käytettäisiin suoraan valmista teoriaa tai mallia. (Tuomi & Sarajärvi 2024, 109–110.)

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen suhteen käytän teoriaohjaavaa analyysia. Olen määrittänyt intersektionaaliseen viitekehykseen liittyvät haavoittuvuuden kategoriat, joiden kautta tarkastelen aineistoni artikkelien kohderyhmiä. Nämä kategoriat eli tutkielmani analyysiyksiköt eivät kuitenkaan ole suoraan intersektionaalisuuden tai muun haavoittuvuutta käsittelevän teorian kategorioita. Olen luonut ne pohjautuen näihin teorioihin, mutta samalla aineistoni pohjalta, jotta ne kattaisivat aineistossa esiintyvät haavoittuvuuden muodot mahdollisimman kattavasti ja yksiselitteisesti. Kuvaan aineistoni jakautumisen näihin kategorioihin käyttämällä apunani taulukkoa, johon luokittelen artikkeleissa käsitellyt kategoriat. Aineiston jakautuminen näihin kategorioihin on esitelty taulukossa 2.

Aineistolähtöisessä analyysissa lähtökohtana on se, että analyysiyksiköitä ei olla sovittu tai harkittu etukäteen. Tällöin aikaisemmat tutkimustuloksilla, havainnoilla ja teorioilla ei pitäisi olla merkitystä analyysin toteutuksen tai lopputuloksen kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2024, 108.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus onkin jo itsessään aineistolähtöinen (Kangasniemi ym. 2013). Toisen tutkimuskysymyksen suhteen käytän aineistolähtöistä analyysia. Tähän tutkimuskysymykseen minulla ei ole valmista teoriaa, vaan käsittelen aihetta aineistolähtöisesti. Myös jo tutkielman aihe tarkentui aineistolähtöisesti, kuten olen aineistoa käsittelevässä alaluvussa kuvannut. Tarkastelen uskonnon yhteyttä voimavaroihin yleisellä tasolla, enkä luokittele tämän tutkimuskysymyksen osalta tuloksia enää haavoittuvan aseman kategorioiden mukaan.

Aloitin aineiston analyysin toisen tutkimuskysymyksen osalta korostamalla aineistosta ilmaisut, jotka kuvasivat uskontoa voimavarana. Tämä mukailee aineistolähtöisen sisällönanalyysin pelkistämistä eli redusointia (ks. Tuomi & Sarajärvi 2024, 122–123). Edelleen Tuomea ja Sarajärveä (2024, 123–124) mukaillen listasin nämä pelkistetyt ilmaisut. Tämän jälkeen aineistolähtöistä sisällönanalyysia seuraa ryhmittely eli klusterointi, jossa etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, minkä seurauksena rakennetaan alaluokkia. Näitä alaluokkia yhdistellään edelleen, jolloin muodostetaan pääluokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2024, 124–123.) Etenin tämän mukaan, ja alaluokkien yhdistämisen jälkeen minulla oli jäljellä neljä pääluokkaa, jotka ovat yksilön elämänlaatu, yksilön elämäntyyli, yksilö osana uskonnollista yhteisöä sekä yhteys korkeampaan voimaan. Pääluokat ja niihin kuuluvat alaluokat on esitelty taulukossa 3.

5.5 Tutkimuksen eettisyys

Tämän tutkielman tutkimusmenetelmän ollessa kirjallisuuskatsaus, ei aineiston hankintaan, säilyttämiseen ja tuhoamiseen liity sellaisia eettisiä kysymyksiä kuin silloin, jos aineisto kerätään itse tutkimuksen kohteilta. Kuitenkin erityisesti tutkielman käsitellessä haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja uskontoa, on tutkielman aihe itsessään sensitiivinen ja eettistä pohdintaa vaativa. Olen jo aiemmin tutkielman aikana kuvannut, kuinka intersektionaalisuuteen ja haavoittuvuuteen liittyy ajatus etuoikeuksista, joista käsin jo pelkästään haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmätkin määritellään. Jo pelkästään joidenkin ihmisryhmien määrittäminen haavoittuvaksi vaatii siis eettistä pohdintaa, jota olen tehnyt tarkemmin aiemmissa luvuissa käsitellessäni näitä teemoja.

Toisaalta haavoittuvien ryhmien tutkiminen vaatii myös muunlaista eettistä pohdintaa. Aldridge (2014) tarkastelee tutkimuksessaan haavoittuvia ryhmiä koskevan laadulliseen tutkimukseen työskentelyn ja metodologian haasteita. Hänen mukaansa tutkimukselliset dilemmat haavoittuvuuteen liittyen voivat olla joko tutkimuskohteisiin liittyviä oletusarvoja tai tutkimusprosessin valinnoista johtuvia ongelmia (Emt. 2014). Vaikka kyseisessä artikkelissa käsitellään lähinnä itse kerättävää aineistoa, poimin tutkimustuloksista kirjallisuuskatsaukselle sopivia ajatuksia. Näitä ovat esimerkiksi haavoittuvuuden kontekstisidonnaisuuden korostaminen, valtasuhteiden huomiointi sekä ristiriita sen välillä, että haavoittuvassa asemassa olevilla tulee olla mahdollisuus saada kokemuksensa näkyväksi ilman, että he altistuvat lisäriskille (Aldridge 2014). Olenkin pohtinut aiemmissa luvuissa

näitä samoja haasteita, sillä ne nousivat esiin myös yleisemmin haavoittuvuutta käsittelevässä tutkimuksessa.

Aldridgea (2014) mukaillen pohdin tutkielman eettisyyttä haavoittuvuuksien näkökulmasta. Kuten Aldridge (2014) nostaa esiin, on haavoittuvuus kontekstisidonnaista. Tämän kontekstisidonnaisuuden vuoksi on tärkeää huomioida tutkielman, sen aiheen ja määritelmien yleistettävyys. Pyrinkin tutkielmassani välttämään turhia yleistyksiä niin haavoittuvassa asemassa olemisesta, mutta myös tulosten yleistettävyydestä. Myös tiettyjen ihmisten ja ihmisryhmien määrittäminen haavoittuvassa asemassa oleviksi on kontekstisidonnaista ja luo jo itsessään valtasuhteita ja voi tuottaa stigmaa (esim. Delgado 2011; Brown 2011; Aldridge 2014; Virokannas ym. 2020). Kuitenkin tutkielman tarkoituksenmukaisuuden vuoksi olen rajannut tiettyjä ryhmiä haavoittuvassa asemassa oleviksi. Olen pyrkinyt eettisesti kestävään lähestymistapaan perustelemalla rajaukset huolellisesti ja pohjaamalla ne aiempiin tutkimuksiin ja määritelmiin. On kuitenkin tärkeää huomioida, että nämä rajaukset ovat aina kontekstiin sidottuja ja saattavat osaltaan heijastaa tai uusintaa valtaa, etuoikeuksia ja sortoa.

Haavoittuvassa asemassa olevia tutkittaessa ristiriitaa aiheuttaa se, kuinka tämän ihmisryhmän kokemukset tulisi saada näkyväksi, mutta välttää lisäriskille altistuminen (Aldridge 2014). Huomioin tämän pyrkimällä sensitiiviseen raportointiin haavoittuvuuksista ja haavoittuvassa asemassa olevista ihmisistä kirjoittaessani. Tällä tavalla tavoittelen mahdollisimman kunnioittavaa lähestymistä näitä ihmisiä ja ihmisryhmiä kohtaan. Tällöin pyrin tuomaan heidän kokemuksensa esiin, mutta välttämään esimerkiksi leimaamista. Lisäksi käyttämäni voimavarakeskeinen lähestymistapa tavoittelee nimenomaan positiivisten asioiden käsittelyä, mikä jo itsessään pyrkii voimaannuttamaan ja välttämään uhriksi leimaamista.

Myös uskonto ja uskonnollisuus on monelle ihmiselle hyvin henkilökohtainen ja tästä syystä sensitiivinen aihe. Tästä syystä myös ihmisten uskonnollisuuden tutkiminen vaatii eettistä pohdintaa. Jo uskonnollisuuden kokemus voi olla ihmisille hyvin erilainen. Olen pyrkinyt vastaamaan tähän haasteeseen määrittämällä uskonnon käsitteen avoimen ja perheyhtäläisyyksien määrittelystrategian kautta, jotta hyvin erilaiset uskonnollisuuden ja hengellisyyden muodot tulevat huomioiduiksi. Myös uskonnon osalta on tärkeää kiinnittää huomiota raportoinnin sensitiivisyyteen. Voimavarakeskeinen lähestymistavan vuoksi tutkielmassa keskitytään uskonnon positiivisiin vaikutuksiin. Toisaalta voimavarakeskeisestä lähestymistavasta huolimatta nostan tutkielmassa esiin myös aineistosta esiin nousseita uskonnon negatiivisia vaikutuksia ihmisten voimavaroihin, vaikka ne eivät ole tutkielman

fokuksessa. Tällä pyrin vastaamaan sosiaalityöhön yhdistettyyn, mutta myös eettiseen haasteeseen, jossa uskonto nähdään lähtökohtaisesti vain positiivisena tai negatiivisena tekijänä ihmisten elämässä (Knitter 2010, 260).

Myös kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä vaatii eettistä harkintaa. Olen kuvannut aiemmin kirjallisuuskatsauksen yhteydessä, kuinka tutkimusmenetelmä on saanut kritiikkiä sen mahdollisten luotettavuusongelmien takia. Tämän kritiikin vuoksi pyrin kuvaamaan läpinäkyvästi ja johdonmukaisesti omaa aineiston hakua ja valintaani, mikä lisää luotettavuutta (Kangasniemi ym. 2013; Coughlan & Cronin 2017, 13). Lisäksi pohdin jo aiemmin tutkielman aineiston kuvauksessa sitä, kuinka en ole alun perin hakenut aineistoani tätä tutkimusaihetta kuvaavilla hakusanoilla, vaan aihe tarkentui aineistolähtöisesti, jolloin tein aiheesta vielä lisähakuja.

Tutkielma noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, mikä lisää sen tutkimuseettistä arvoa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2023) kuvaa hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteiden olevan luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Perusperiaatteet mukailevat eurooppalaista ohjeistusta. Ohjeistuksissa käsitellään myös hyviä tieteellisiä menettelytapoja, hyvän tieteellisen käytännön vastaista toimintaa ja sen loukkausepäilyjen käsittelyprosessia (TENK 2023).

Luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että suunnittelussa, menetelmissä ja analyysissa varmistetaan tieteellisen toiminnan laatu (TENK 2023, 13). Kuvaan erityisesti tutkielman tutkimusasetelmassa ja pohdinnassa sitä, kuinka laadukas tutkimus on, ja mikä voisi edistää luotettavuutta ja laatua. Rehellisyys puolestaan liittyy avoimeen, oikeudenmukaiseen, puolueettomaan ja yksityiskohtia salaamattomaan tieteellisen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja raportointiin (TENK 2023, 12). Pyrin koko tutkielman ajan raportoimaan hyvin läpinäkyvästi tutkielman tekemistä nämä seikat huomioiden, ja raportoimaan myös havaitsemani puutteet tekemieni valintojen osalta. Arvostusta osoitan esimerkiksi välttämällä vilppiä, jota on sepittäminen, vääristely ja plagiointi, sekä piittaamattomuutta hyvästä tieteellisestä käytännöstä (TENK 2023, 16–18). Vastuunkannolla tarkoitetaan vastuun kantamista koko tieteellisen toiminnan elinkaaresta alkaen ideasta ja päättyen tieteellisen toiminnan vaikutuksiin (TENK 2023, 12). Pyrin kantamaan vastuun erityisesti huomioiden aiheen sensitiivisyyden haavoittuvuuden ja uskonnon osalta.

6 Tulokset

Tutkielmani tulosten osalta keskityn pääasiassa tutkimuskysymyksieni tuloksiin. Kuvaan kuitenkin lyhyesti myös aineiston artikkelien menetelmällisiä ratkaisuja, joiden tarkempi analysointi voisi myös itsessään olla mielekästä. Avaan kuitenkin aineiston artikkelien menetelmiä vain pääpiirteittäin.

Aineistoni painottuu vahvasti Yhdysvaltoihin. Aineistossani on yhteensä 25 artikkelia, joista vain kuusi (Büssing ym. 2013; Arrey ym. 2016; Kyei ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Goitom & Idemudia 2022; Fry 2024) käsittelee muita maita kuin Yhdysvaltoja. Tämän lisäksi aineistossa on kaksi artikkelia, joissa aineisto oli kerätty Yhdysvaltojen lisäksi muusta tai muista maista – Nelson-Becker ja Thomas (2020) oli kerännyt aineistonsa Yhdysvaltojen lisäksi Isosta-Britanniasta ja Kanadasta, ja Reynoldsin ym. (2016) kirjallisuuskatsauksen aineisto oli Yhdysvaltojen lisäksi Sveitsistä.

Keräämästäni aineistosta 11 artikkelia oli laadullisin menetelmin tehtyjä tutkimuksia (Foster ym. 2011; Manning 2014; Foster ym. 2015; Arrey ym. 2016; Nelson-Becker & Thomas 2020; Oliphant 2020; Blount ym. 2021; Kyei ym. 2021; Goitom & Idemudia 2022; McGee ym. 2022; Fry 2024). Näissä laadullisissa tutkimuksissa aineisto oli useimmiten kerätty haastattelemalla (Foster ym. 2011; Manning 2014; Foster ym. 2015; Arrey ym. 2016; Nelson-Becker & Thomas 2020; Oliphant 2020; Blount ym. 2021; Kyei ym. 2021; Goitom & Idemudia 2022; McGee 2022; Fry 2024). Näiden artikkelien aineistoista muut oli kerätty nimenomaan kyseistä tutkimusta varten, mutta Nelson-Beckerin ja Thomasin (2020) aineisto oli kerätty alun perin kahteen toisistaan erilliseen tutkimukseen, jotka oli tässä artikkelissa yhdistetty. Haastattelujen tukena oli käytetty havainnointia kolmessa artikkelissa (Arrey ym. 2016; Kyei ym. 2021; Fry 2024).

Puolestaan 14 artikkelia oli tehty määrällisin menetelmin. Aineisto oli kerätty kyseiseen tutkimukseen seitsemässä artikkelissa (Bowland ym. 2012; Holt ym. 2012; Büssing ym. 2013; Scott ym. 2018; Formoso-Suárez ym. 2022; Leavitt-Alcántara ym. 2022; Clark ym. 2023). Näistä Holtin ym. (2012) ja Clarkin ym. (2019) artikkelit olivat toisiaan täydentäviä. National Survey of American Life (NSAL) -aineistoa oli käytetty soveltuvin osin kolmessa artikkelissa, joista kahdessa käsiteltiin nuoria (Rose ym. 2017; Hope ym. 2019), ja yhdessä aikuisia (Taylor ym. 2013). Tämän lisäksi yhdessä artikkelissa käytettiin National Survey of Midlife Development in the United States (MIDUS) -ainestoa kahdelta eri ajankohdalta

(Upenieks ym. 2022) ja kahdessa tutkimuksessa käytössä oli alun perin muuhun tutkimukseen kerätyn aineiston osa (Hodge ym. 2011; Sheridan 2013). Kaikki määrälliset aineistot oli kerätty kyselyin, joista osa oli toteutettu kirjallisesti ja osa suullisesti. Näistä tutkimuksista viidessä asiaa tarkasteltiin pitkittäistutkimuksen menetelmin (Hodge ym. 2011; Bowland ym. 2012; Scott ym. 2018; Upenieks ym. 2022; Clark ym. 2023). Tämän lisäksi aineistossa on yksi katsausartikkeli, joka on menetelmältään systemaattinen katsaus ja meta-analyysi (Reynolds ym. 2016).

Pääosassa artikkeleista tutkittiin vain uskonnollisia ihmisiä, mutta neljässä artikkelissa tutkittiin sekä uskonnollisia että ei-uskonnollisia ihmisiä (Hodge ym. 2011; Bowland ym. 2012; Manning 2014; Leavitt-Alcántara ym. 2022). Osassa artikkeleista tämä jäi epäselväksi, kun artikkeleissa ei määritelty, miten osallistujien uskonnollisuus heidän elämässään näkyy, jolloin jäi myös epäselväksi, onko osa osallistujista ei-uskonnollisia. Tällöin asiaa käsiteltiin esimerkiksi yleisesti uskonnollisen tai hengellisen pääoman kautta (Holt ym. 2012; Clark ym. 2023), monipuolisesti erilaisten uskonnollisen osallistumisen näkökulmien kautta (Sheridan 2013; Taylor ym. 2013; Hope ym. 2019) sekä yleisesti henkilökohtaisen uskon kautta (Taylor ym. 2013; Scott ym. 2018; Upenieks ym. 2022). Lisäksi aineistooni kuuluvaan katsausartikkeliin sisällytetyistä aineistosta valtaosa ei määrittänyt uskontoa (Reynolds ym. 2016), ja kahdessa artikkelissa asiaa kuvattiin hyvin yleisellä tasolla asiaan suuremmin perehtymättä (Nelson-Becker & Thomas 2020; Goitom & Idemudia 2022).

Tämän lisäksi useampaa erilaista uskontoa käsiteltiin erityisesti määrällisissä tutkimuksissa (Hodge ym. 2011; Büssing ym. 2013; Rose ym. 2017; Leavitt-Alcántara ym. 2022), mutta myös kahdessa laadullisessa tutkimuksessa, joissa kuitenkin valtaosa tutkituista oli kristittyjä (Arrey ym. 2016; McGee 2022). Suurimmassa osassa artikkeleista tutkittiinkin kristittyjä, sillä se oli ainoa käsitelty uskonto kahdeksassa artikkelissa (Foster ym. 2011; Bowland ym. 2012: Foster ym. 2015; Oliphant 2020; Blount ym. 2021; Kyei ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Fry 2024). Kristinuskoa käsiteltiin eri artikkeleissa sen eri muodoista käsin, mutta tarkempi erittely ei ole tämän tutkielman kannalta relevanttia. Osassa artikkeleista myös käsiteltiin ihmisiä, jotka oli kasvatettu kristinuskoon, ja tällöin nykyinen uskonnollisuus saattoi jäädä epäselväksi.

Käsittelen seuraavaksi tarkemmin tutkielmani tuloksia. Olen jakanut tulokset kahteen osioon niin, että kummallekin tutkimuskysymykselle on oma alalukunsa.

6.1 Aineiston jakautuminen haavoittuvuuksien välille

Tässä alaluvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus uskonnon yhteydestä voimavaroihin on jakautunut erilaisten haavoittuvuuksien välillä. Usein erityisesti määrällisin tutkimusmenetelmin toteutetuissa artikkeleissa riippumattomana muuttujana käytettiin esimerkiksi tutkimuksen osallistujien ikää, tulo- ja koulutustasoa tai sukupuolta, jotka ovat mukana luokittelussani. Olen kuitenkin huomioinut kategoriat sen mukaan, mikä on ollut artikkelin fokus. Huomionarvoista on, kuinka vain viidessä artikkelissa (Holt ym. 2012; Büssing ym. 2013; Foster ym. 2015; Upenieks 2022; Fry 2024) käsiteltiin pelkästään yhtä haavoittuvuutta aiheuttavaa kategoriaa. Kategorioita on siis yhdistelty hyvin monipuolisesti. Esittelen ja erittelen taulukossa 2 tarkemmin, mistä näkökulmista aiempi tutkimus on tehty. Tämän jälkeen avaan havaintojani näistä kategorioista.

Taulukko 2: Intersektionaalisen haavoittuvuuden kategoriat ja tutkimuksen jakautuminen niiden välille

Tutkimus	Etnisyys	Ikä	Maahan-muuttoon liittyvä status	Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti	Siviilisääty ja perhestatus	Sosio-ekonominen asema	Sukupuoli	Terveyden-tila
Arrey, A. ym. (2016) Spirituality/Religiosity: A Cultural and Psychological Resource among Sub-Saharan African Migrant Women with HIV/AIDS in Belgium	X		X				X	X
Blount, T. ym. (2021) African American Women's Substance Use Recovery Experiences: A Phenomenological Inquiry	X						X	X
Bowland, S. ym. (2012) Evaluation of a Spiritually Focused Intervention with Older Trauma Survivors		X					X	X
Büssing, A. ym. (2013) Faith as a Resource in Patients with Multiple Sclerosis Is Associated with a Positive Interpretation of Illness and Experience of Gratitude/Awe								X
Clark, E. ym. (2023) A longitudinal study of social, religious, and spiritual capital and physical and emotional functioning in a national sample of African–Americans	X							X
Formoso-Suárez, A. ym. (2022) The Impact of Religion and Social Support on Self-Reported Happiness in Latin American Immigrants in Spain	X		X					

Tutkimus	Etnisyys	Ikä	Maahan-muuttoon liittyvä status	Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti	Siviilisääty ja perhestatus	Sosio-ekonominen asema	Sukupuoli	Terveyden-tila
Foster, M. ym. (2011) 'It's my inner strength': spirituality, religion and HIV in the lives of young African American men who have sex with men	X			X				X
Foster, K. ym. (2015) All the Pain Along with All the Joy: Spiritual Resilience in Lesbian and Gay Christians				X				
Fry, A. (2024) Religiosity and wellbeing in areas of socio-economic deprivation: The role of social capital and spiritual capital in enabling resources for subjective wellbeing						X		
Goitom, M. & Idemudia, U. (2022) Religion and post-migration aspirations: Ethiopian migrants in Canada	X		X					
Hodge, D. ym. (2011) Religion and Substance Use among Youths of Mexican Heritage: A Social Capital Perspective	X	X						X
Holt, C. ym. (2012) Social, Religious and Spiritual Capital and Physical/Emotional Functioning in a National Sample of African Americans	X							
Hope, M. ym. (2019) Church Support among African American and Black Caribbean Adolescents	X	X						

Tutkimus	Etnisyys	Ikä	Maahan-muuttoon liittyvä status	Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti	Siviilisääty ja perhestatus	Sosio-ekonominen asema	Sukupuoli	Terveyden-tila
Kyei, J. ym. (2021) Evidence of Spiritual Capital in the Schooling of Second-Generation Ghanaians in Amsterdam	X		X			X		
Leavitt-Alcántara, S. ym. (2022) Religiosity and religious and spiritual struggle and their association to depression and anxiety among adolescents admitted to inpatient psychiatric units		X						X
Manning, L. (2014) Enduring as Lived Experience: Exploring the Essence of Spiritual Resilience for Women in Late Life		X					X	
McGee, J. ym. (2022) Does the Tough Stuff Make Us Stronger? Spiritual Coping in Family Caregivers of Persons with Early-Stage Dementia		X			X			
Nelson-Becker, H. & Thomas, M. (2020) Religious/spiritual struggles and spiritual resilience in marginalised older adults	X	X		X	X	X		
Oliphant, S. (2020) ‘This is the place I need to stay’: church communities in the lives of Ethiopian immigrant women in Washington, DC	X		X				X	
Reynolds, N. ym. (2016) Spiritual coping, psychosocial adjustment, and physical health in youth with chronic illness: a meta-analytic review		X						X

Tutkimus	Etnisyys	Ikä	Maahan-muuttoon liittyvä status	Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti	Siviilisääty ja perhestatus	Sosio-ekonominen asema	Sukupuoli	Terveyden-tila
Rose, T. ym. (2017) Organized Religious Involvement and Mental Health Among Caribbean Black Adolescents	X	X						
Scott, L. ym. (2018) Substance use among older youth transitioning from foster care: Examining the protective effects of religious and spiritual capital	X	X			X			X
Sheridan M. (2013) Elders Caring for Elders: The Role of Religious Involvement and Spiritual Rewards on Caregiver Stress, Resources, and Health	X	X			X			
Taylor, R. ym. (2013) Religious Participation and DSM IV Major Depressive Disorder Among Black Caribbeans in the United States	X							X
Upenieks, L. (2022) Psychological Resilience After Cancer via Religion/Spirituality: Spiritual Capital Through a Life Course Lens								X

6.1.1 Etnisyys

Etnisyyttä käsiteltiin monissa artikkeleissa, sillä se oli fokuksessa jopa 16 artikkelissa (Hodge ym. 2011; Holt ym. 2012; Sheridan 2013; Taylor ym. 2013; Foster ym. 2015; Arrey ym. 2016; Rose ym. 2017; Scott ym. 2018; Hope ym. 2019; Nelson-Becker & Thomas 2020; Oliphant 2020; Blount ym. 2021; Kyei ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Goitom & Idemudia 2022; Clark ym. 2023). Toisaalta näistä 16 artikkelista viisi oli sellaisia, että etnisyys oli linkittynyt maahanmuuttoon liittyvään statukseen (Arrey ym. 2016; Oliphant 2020; Kyei ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Goitom & Idemudia 2022). Onkin huomionarvoista, että artikkelit, joissa käsiteltiin etnisyyttä, mutta ei maahanmuuttoon liittyvää statusta, sijoittuivat kaikki Yhdysvaltoihin.

Pelkkää etnisyyttä, mutta ei maahanmuuttoon liittyvää statusta, käsittelevien artikkelien sijoittuminen Yhdysvaltoihin näkyy myös siinä, mitä etnisiä vähemmistöryhmiä artikkeleissa on käsitelty. Aineistossa korostui erityisesti afroamerikkalaisia ja/tai karibialaisia tummaihoisia ihmisiä käsittelevät artikkelit, joita oli suurin osa (Foster ym. 2011; Holt ym. 2012; Sheridan 2013; Taylor ym. 2013; Rose ym. 2017; Scott ym. 2017; Hope ym. 2019; Nelson-Becker & Thomas 2020; Blount ym. 2021; Clark ym. 2023). Tämän lisäksi yksi artikkeli käsitteli meksikolaistaustaisia nuoria (Holt ym. 2012). Nämä ovat Yhdysvalloissa yleisiä vähemmistöryhmiä. Myös NSAL-aineiston käyttö kolmessa tutkimuksessa selittää tätä. (ks. Jackson ym. 2024.) Näiden etnisten vähemmistöryhmien tutkimista oli usein perusteltu heidän suurella uskonnollisuudellaan.

Toisaalta etnisyys oli lähtökohtaisesti aina yhdistetty myös johonkin muuhun haavoittuvuutta aiheuttavaan kategoriaan, sillä vain yksi artikkeli (Holt ym. 2012) käsitteli pelkästään etnisyyden kategoriaa. Tulkitsen tämän viittaavan siihen, että Yhdysvalloissa tutkimuskentällä on omaksuttu intersektionaalinen lähestymistapa, joka on nimenomaan lähtenyt liikkeelle etnisyyden aiheuttaman sorron yhdistämisestä muihin kategorioihin (ks. Crenshaw 1989; 1991). Tällöin haavoittuvuutta ja myös vastakohtana voimavaroja on käsitelty huomioiden päällekkäiset ja kumuloituvat sorron ja etuoikeuksien muodot.

6.1.2 Ikä

Iän puolesta haavoittuvassa asemassa olevia käsiteltiin yhteensä 11 artikkelissa. Artikkelit olivat jakautuneet hyvin tasaisesti vanhoja ja nuoria käsitteleviin artikkeleihin, sillä vanhoja ihmisiä käsiteltiin viidessä artikkelissa (Bowland ym. 2012; Sheridan 2013; Manning 2014;

Nelson-Becker & Thomas 2020; McGee ym 2022), ja nuoria kuudessa artikkelissa (Hodge ym. 2011; Reynolds ym. 2016; Rose ym. 2017; Scott ym. 2018; Hope ym. 2019; Leavitt-Alcántara ym. 2022).

Osassa artikkeleissa tutkittavat oli määritelty vanhoiksi tai nuoriksi, osassa tein tämän päätelmän itse tutkittavien iän mukaan. Osassa artikkeleista vanhoiksi määritetyt ihmiset olivat selvästi vanhoja, mutta esimerkiksi Bowlandin ym. (2012) artikkelissa jo yli 55-vuotiaat oli määritelty vanhoiksi. Nuorien osalta artikkelit sijoittuvat lähinnä nuoruuteen eikä lapsuuteen, sillä nuorimmat tutkittavat olivat 12-vuotiaita. Tulkitsin nuoriksi vielä Scott ym. (2018) artikkelin kohteena olevat ”vanhemmat nuoret” eli 17–19-vuotiaat, sillä artikkeli käsitteli sijaishuollosta poistumista aikuistumisen myötä, jolloin käsitän aiheen koskettavan ikänsä puolesta haavoittuvassa asemassa olevia.

Ikä oli jokaisessa artikkelissa yhdistetty johonkin muuhun haavoittuvuutta aiheuttavaan kategoriaan. Vanhoilla ihmisillä usein käsittelyssä oli siviilisääty ja perhestatus (Sheridan 2013; Nelson-Becker & Thomas 2020; McGee ym. 2022). Nuorien osalta artikkeleissa käsiteltiin usein etniseen vähemmistöön kuuluvia nuoria (Hodge ym. 2011; Rose ym. 2017; Hope ym. 2018; Scott ym. 2018). Myös terveydentilan käsittely oli yhdistetty yllättävän usein nuoruuteen (Hodge ym. 2011; Reynolds ym. 2016; Scott ym. 2018; Leavitt-Alcántara ym. 2022). Tätä selittää kuitenkin se, että olen määrittänyt päihteiden käytön terveydentilan kategoriaan, ja puolet näistä terveydentilaa ja nuoruutta yhdistävistä artikkeleista käsitteleekin päihteiden käyttöä.

6.1.3 Maahanmuuttoon liittyvä status

Maahanmuuttoon liittyvän statuksen kategoriaan luokittelin viisi artikkelia. Maahanmuuttoon liittyvän statuksen kategoria liittyi aina etnisyyden kategoriaan, sillä maahanmuuttajat olivat lähtöisin maista, joissa väestön voidaan ajatella poikkeavan artikkelin kohdemaan kantaväestöstä. Maahanmuuttoon liittyvien artikkelien tutkimuskohteet olivat lähtöisin Saharan eteläpuolisesta Afrikasta (Arrey ym. 2016), Latinalaisesta Amerikasta (Formoso-Suárez ym. 2022), Etiopiasta (Oliphant 2020; Goitom & Idemudia 2022) sekä Ghanasta (Kyei ym. 2021).

Huomionarvoista on, kuinka koko aineistossani on kuusi muualle kuin Yhdysvaltoihin sijoittuvaa artikkelia, joista neljässä käsiteltiin maahanmuuttoon liittyvää statusta (Arrey ym. 2016; Kyei ym. 2021; Formoso-Suárez ym. 2022; Goitom & Idemudia 2022). Tulkitsen

tämän tarkoittavan sitä, että uskonto nähdään eurooppalaisissa yhteiskunnissa ja Kanadassa lähinnä muista yhteiskunnista ja kulttuureista tulevien ihmisten elämää koskettavaksi asiaksi.

6.1.4 Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti

Seksuaalista suuntautumista ja sukupuoli-identiteettiä käsiteltiin yhteensä kolmessa artikkelissa (Foster ym. 2011; Foster ym. 2015; Nelson-Becker & Thomas 2020). Nämä kaikki käsittelivät nimenomaan seksuaalista suuntautumista, eikä yhdessäkään artikkelissa fokus ollut sukupuoli-identiteetin kannalta vähemmistöön kuuluvissa henkilöissä. Tulkitsin Fosterin ym. (2011) artikkelin kohdistuvan seksuaaliseen suuntautumiseen, vaikka artikkelissa kohderyhmäksi on määritelty miehet, jotka harrastavat seksiä muiden miesten kanssa. Artikkelista käy kuitenkin ilmi, että tutkituista 31 miehestä vain yksi identifioi itsensä heteroseksuaaliksi, ja muut olivat seksuaalisen suuntautumisen vuoksi vähemmistöön luokiteltavia.

Seksuaalista suuntautumista ja sukupuoli-identiteettiä käsiteltiin melko vähän aineistossani. Tämän lisäksi on mielenkiintoinen havainto, kuinka kaksi artikkelia kolmesta tuo jo artikkelin nimessä esiin joko kivun (Foster ym. 2015) tai haasteet (Nelson-Becker & Thomas 2020). Tästä herää pohdinta siitä, onko seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin yhdistäminen uskontoon erityisesti voimavarojen näkökulmasta vielä tutkimuksellisesti marginaalissa. Huomionarvoista on myös se, että alkuperäisellä sosiaalityöhön liittyvällä haullani en löytänyt yhtäkään artikkelia, joka olisi luokiteltavissa tähän kategoriaan.

6.1.5 Siviilisääty ja perhestatus

Siviilisäädyn ja perhestatuksen kategoriaan luokittelin neljä artikkelia (Sheridan 2013; Scott ym. 2018; Nelson-Becker & Thomas 2020; McGee ym. 2022). Tähän kategoriaan luokittelemani artikkelit olivat hyvin erilaisia myös sen suhteen, miten ne liittyivät siviilisäätyyn ja perhestatukseen. Kaksi artikkelia käsitteli omaishoitajien kokemuksia, jolloin haavoittuva asema johtui perheenjäsenen vakavasta sairaudesta ja tästä syntyneestä omaishoitajuudesta (Sheridan 2013; McGee ym. 2022). Yhdessä artikkelissa käsiteltiin sijaishuollossa olevia nuoria (Scott ym. 2018). Yhdessä artikkelissa puolestaan käsiteltiin laajemmin avioliittoa uskonnollisena instituutiona ja homoseksuaalien ihmisten kokemuksia avioliitosta (Nelson-Becker & Thomas 2020).

Kaikki siviilisäädyn ja perhestatuksen kategoriaan luokittelemani artikkelit käsittelivät myös jotain tai joitain muita kategorioita. Yleisimmin tämä kategoria oli yhdistetty etnisyyden (Sheridan ym. 2013; Scott ym. 2018; Nelson-Becker & Thomas 2020) tai iän kategoriaan, jota tarkasteltiin kolmessa artikkelissa vanhuuden (Sheridan 2013; Nelson-Becker & Thomas 2020; McGee ym. 2022) ja yhdessä artikkelissa nuoruuden (Scott ym. 2018) näkökulmasta. Tätä voidaan selittää sillä, kuinka perheellä ja siviilisäädyllä voi olla suurempi merkitys nuorena ja vanhana esimerkiksi juridisen aseman tai mahdollisen kuoleman tai sairauden vuoksi.

Mielenkiintoinen havainto on myös se, kuinka vain kahdessa artikkelissa oli neljä tai useampi kategoria, ja näissä kummassakin käsiteltiin siviilisäätyä ja perhestatusta (Scott ym. 2018; Nelson-Becker & Thomas 2020). Nelson-Beckerin ja Thomasin (2020) artikkelissa oli kuitenkin yhdistetty kaksi aineistoa, joista vain toisessa käsiteltiin aiheita, jotka luokittelen tähän kategoriaan kuuluvaksi. Kyseisessä aineistossa oli käsittelyssä ikääntyneet homoseksuaalit pariskunnat, jolloin tässäkin kuitenkin yhdistyy kolme kategoriaa. Kokonaisuudessaan artikkelissa käsiteltiin uskonnollista resilienssiä yhteensä viiden kategorian kautta.

6.1.6 Sosioekonominen asema

Sosioekonomista asemaa käsiteltiin vain kolmessa artikkelissa (Nelson-Becker & Thomas 2020; Kyei ym. 2021; Fry 2024). Luokittelin tähän kategoriaan artikkelit, jotka käsittelivät kouluttautumista (Kyei ym. 2021), henkilöitä, jotka asuivat alhaisen tulotason talouksissa (Nelson-Becker & Thomas 2020) sekä artikkelin, joka käsitteli laajemmin sosioekonomisesti huono-osaisen alueen asukkaiden pääomia (Fry 2024). Artikkelit käsittelivät siis laajemmalla tasolla sosioekonomista haavoittuvuutta, mutta myös yksilötasolla tiettyä sosioekonomisen asemaan liittyvää aihetta, kuten kouluttautumista tai tulotasoa.

Fryn (2024) artikkelissa sosioekonominen asema oli ainoa käsitelty kategoria, kun kahdessa muussa sosioekonominen asema oli yhdistetty myös muihin kategorioihin. Kummassakin näistä kahdesta aihe oli yhdistetty etnisyyteen (Nelson-Becker & Thomas 2020; Kyei ym. 2021). Kyein ym. (2021) artikkelissa käsiteltiin toisen sukupolven maahanmuuttajia ja heidän kouluttautumistaan, jolloin tulkitsen, että näkökulma ei liity välttämättä pelkästään koulutustasoon vaan myös yleisesti yhteiskuntaan sopeutumiseen.

6.1.7 Sukupuoli

Viidessä artikkelissa tutkimus oli rajattu koskemaan naisia (Bowland ym. 2012; Manning 2014; Arrey ym. 2016; Oliphant 2020; Blount ym. 2021). Kaikki tähän kategoriaan luokittelemani artikkelit käsittelivät useampaa kategoriaa. Useimmin naissukupuolisia oli tutkittu yhdessä etnisyyden (Arrey ym. 2016; Oliphant 2020; Blount ym. 2021) ja iän (Bowland ym. 2012; Manning 2014) kategorioiden kanssa, sillä kaikki artikkelit käsittelivät myös jompaakumpaa näistä kategorioista. Terveydentilan kategoriaa käsiteltiin myös kolmessa artikkelissa (Bowland ym. 2012; Arrey ym. 2016; Blount ym. 2021).

Kaikki artikkelit, jotka tutkivat naisia ja heidän kokemuksiaan sijoittuvat Yhdysvaltoihin. Kuitenkin monessa, erityisesti määrällisin tutkimusmenetelmin toteutetuissa artikkeleissa sukupuoli oli huomioitu riippumattomana muuttujana ja tuloksia selitettiin sukupuolierojen näkökulmasta. Monissa muissakin aineistoni artikkeleissa siis oli huomioitu sukupuoli, mutta tutkittu sekä miehiä että naisia.

6.1.8 Terveydentila

Terveydentilaa käsiteltiin 12 artikkelissa, joista viidessä artikkelissa näkökulma oli fyysinen terveys (Foster ym. 2011; Büssing ym. 2013; Arrey ym. 2016; Reynolds ym. 2016; Upenieks 2022), neljässä artikkelissa mielenterveys (Bowland ym. 2012; Taylor ym. 2013; Leavitt-Alcántara ym. 2022; Clark ym. 2023) sekä kolmessa artikkelissa päihteet (Hodge ym. 2011; Scott ym. 2018; Blount ym. 2021). Näkökulmat terveydentilaan liittyen olivatkin vaihtelevia ja laajoja. Olen luokitellut päihteiden käytön terveydentilan kategoriaan, mikä on mielestäni perusteltua, sillä sekä DSM-IV että ICD-10 diagnoosiluokituksissa päihteisiin liittyvät häiriöt ja riippuvuushäiriöt on luokiteltu mielenterveyden häiriöiksi (Lönnqvist 2021, 130). Toki kaikki artikkelit eivät käsittele päihteiden käyttöä riippuvuustasolla.

Huomionarvoista on, kuinka koko aineistossani oli viisi artikkelia, joissa käsiteltiin pelkästään yhtä kategoriaa. Vain terveydentila oli kategoriana sellainen, että siihen sisältyi enemmän kuin yksi tällainen artikkeli, jossa käsitellään vain yhtä haavoittuvuutta aiheuttavaa kategoriaa. Toki terveydentilaan liittyenkin näitä artikkeleja oli pelkästään kaksi (Büssing ym. 2013; Upenieks 2022). Useimmiten terveydentilaa oli käsitelty yhdessä etnisyyden kategorian kanssa, näin oli tehty seitsemässä artikkelissa. (Foster ym. 2011; Hodge ym. 2011; Taylor ym. 2013; Arrey ym. 2016; Scott ym. 2018; Blount ym. 2021; Clark ym. 2023). Myös ikä oli

yhdistetty terveydentilaan melko usein, viidessä artikkelissa (Hodge ym. 2011; Bowland ym. 2012; Reynolds ym. 2016; Scott ym. 2018; Leavitt-Alcántara ym. 2022).

6.2 Uskonnon yhteys voimavaroihin

Tässä alaluvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, miten länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuva tutkimus kuvaa uskonnon yhteyttä voimavaroihin haavoittuvassa asemassa olevilla henkilöillä. Olen jakanut tulokset neljään pääluokkaan, jotka ovat 1) yksilön elämänlaatu, 2) yksilön elämäntyyli, 3) yksilö osana uskonnollista yhteisöä, sekä 4) suhde korkeampaan voimaan. Pää- ja alaluokat on kuvattu taulukossa 3.

Taulukko 3: Uskonnon yhteys voimavaroihin luokiteltuna

Pääluokat	Alaluokat
Yksilön elämänlaatu	Kiitollisuus ja merkityksellisyys Suurempi tarkoitus elämässä Resilienssi Coping-keinot Käsitys itsestä Mielenterveys Toimintakyky
Yksilön elämäntyyli	Itsekuri ja määrätietoisuus Suhtautuminen muihin ihmisiin Mielekäs tekeminen ja itsensä kehittäminen Päihteiden käyttö
Yksilö osana uskonnollista yhteisöä	Yhteisön vaikutus päihteiden käyttöön Vertaistuki ja keskusteluapu Uskonnollinen tuki Konkreettinen tuki Tuki integroitumiseen
Suhde korkeampaan voimaan	Yhteisön negatiivisten tekijöiden kompensointi Keskustelut ja rukoukset Luottamus ja kontrolli

6.2.1 Yksilön elämänlaatu

Uskonnollisuuden kuvattiin vaikuttavan yleisesti elämänlaatuun sitä parantaen. Elämän kuvattiin esimerkiksi olevan rauhallista (Arrey ym. 2016, 8). Tätä vaikutusta hyvinvointiin perusteltiin kirkon yhteisöillä, sosiaalisella ja uskonnollisella pääomalla sekä yhteydellä korkeampaan voimaan (Manning 2014, 357; Fry 2024, 450). Hyvinvointia fasilitoitiin

esimerkiksi paastoamalla, mikä opetti anteeksiantoa, tarjosi yhteisöllisyyttä ja kokemusta kollektiivisesta ymmärryksestä ja yhdessäolosta (Goitom & Idemudia 2022, 224). Toisaalta Büssingin ym. (2013) mukaan uskonnollisuus ei ollut merkitsevästi yhteydessä elämäntyytyväisyyteen tai mielentilaan MS-tautia sairastavilla. Kuvaan tässä alaluvussa tarkemmin elämänlaadun pääluokkaa, johon sisältyvät alaluokat ovat kiitollisuus ja merkityksellisyys, suurempi tarkoitus elämässä, resilienssi, coping-keinot, käsitys itsestä, mielenterveys sekä toimintakyky.

Uskonnollisuus vaikutti ihmisten kiitollisuuden tunteisiin. Kiitollisuutta tunnettiin esimerkiksi siitä, että korkeampi voima tuntee yksilön läpikotaisin ja osaa tästä syystä tarjota apua (Fry 2024, 452), sekä korkeamman voiman tarjoamasta elämästä, läheisistä ja yksilöstä itsestään (Manning 2014, 359). Büssingin ym. (2012) mukaan MS-tautiin sairastuneet uskonnolliset ihmiset kokivat enemmän kiitollisuutta ja arvostivat elämän merkityksellisiä asioita ja kauneutta enemmän kuin ihmiset, jotka eivät ole uskonnollisia. Korkeamman voiman kuvattiinkin fasilitoivan onnellisuutta esimerkiksi kiitollisuutta tarjoamalla (Fry 2024, 452). Myös Arreyn ym. (2016, 10–14) artikkelissa kuvattiin, kuinka ihmiset olivat onnellisia yksinkertaisesti ollessaan hengissä HIV-diagnoosista huolimatta ja arvostivat normaalia elämää. Myös vaikeuksia tulkittiin mahdollisuutena harjoittaa kiitollisuutta (Manning 2014, 358–359). Rukouksen kautta kiittäminen nähtiin myös seikkana, josta tulevaisuus on riippuvainen (Goitom & Idemudia 2022, 227).

Uskonnollisuuden kuvattiin tarjoavan suurempaa tarkoitusta elämään. Esimerkiksi oma elossa pysyminen sairaudesta, päihteistä tai ikääntymisestä huolimatta nähtiin olevan lähtöisin korkeammasta voimasta (Foster ym. 2011, 1110; Manning 2014, 358; Blount ym. 2021, 102–105). Uskonnollisuuden on nähty olevan yksi tärkeimmistä onnellisuutta määrittävistä tekijöistä latinalaisilla maahanmuuttajilla Espanjassa, ja tätä on selitetty juuri tarkoituksen tunteella (Formoso-Suárez ym. 2022, 11). Tämä tarkoituksen tunne loi ajatuksen siitä, että on olemassa jotain yksilöä isompaa, johon voi kuulua (Manning 2014, 357–358).

Sheridanin (2013) artikkelin tuloksista käy ilmi, kuinka uskonnollisten palkintojen, kuten päämäärän, tarkoituksen ja yhteyden löytämisen on todettu olevan vahvasti yhteydessä omaishoitajien stressiin, voimavaroihin ja terveyteen niin, että palkinnot vähentävät stressiä sekä parantavat voimavaroja ja terveyttä. Myös Scottin ym. (2018) artikkelin mukaan tarkoituksen tunne oli yhteydessä omaishoitajien kaikkiin stressin osa-alueisiin niitä vähentäen. Omaishoitajan rooli voi myös itsessään vahvistaa käsitystä tarkoituksesta, sillä se

toimii jatkumona aiemmin opittuihin uskonnollisiin arvoihin ja toimintatapoihin (McGee ym. 2022, 7).

Resilienssiä ja yleisesti vastoinkäymisistä toipumista käsiteltiin useissa artikkeleissa. Uskonto auttoi ihmisiä kohtaamaan erilaisia haasteita elämässä (Foster ym. 2011, 1110). Näitä haasteita voivat olla esimerkiksi sairastuminen (Arrey ym. 2016). Erilaisten haasteiden osuessa kohdalle uskonto tarjosi tavan hyväksyä ne, tarjosi toimintatapoja asiasta selviämiseen sekä voimaannutti yksilöä (Foster ym. 2011, 1110), Uskonnon kuvatiin auttavan vastoinkäymisistä toipumisessa (Manning 2014, 357) sekä tarjoavan sisäistä voimaa ja rauhaa (Foster ym. 2011, 1107–1110). Uskonnon avulla ihmisillä oli kyky ottaa vastaan asiat sellaisina kuin ne ovat (Arrey ym. 2016, 8), mikä vahvisti esimerkiksi pysyvää subjektiivisen hyvinvoinnin tunnetta (Manning 2014, 357). Myös yleisemmin uskonnon kuvattiin tarjoavan välineitä, joiden avulla pärjätään missä vain (Nelson-Becker & Thomas 2020, 10). Uskonnollisuuden kuvattiinkin olevan suurin tuen lähde (Arrey ym. 2016, 11).

Useissa artikkeleissa uskontoa käsiteltiin uskonnollisten coping-keinojen kautta. Näitä coping-keinoja käytettiin erilaisiin haasteisiin liittyen. Formoso-Suárezin ym. (2022) tutkimuksessa kuvattiin, kuinka uskonnollisia coping-keinoja käytetään enemmän niiden keskuudessa, jotka ovat vahvasti uskonnollisia. Positiivisten uskonnollisten coping-keinojen käyttö olikin yksi muuttujista, joka oli eniten yhteydessä onnellisuuden kokemukseen tässä artikkelissa (Emt. 2022). Positiivisten uskonnollisten coping-keinojen käyttö oli myös yhteydessä vähäisempiin sisäisiin ongelmiin ja parempaan fyysiseen terveyteen kroonisesti sairailla nuorilla (Reynolds 2016). Muutenkin positiivisten coping-keinojen kuvattiin tuovan ihmisille erilaisia voimavaroja.

Coping-keinoina kuvattiin erilaisia aktiviteetteja ja toimintoja, kuten rukoilua (Foster ym. 2011, 1107, Arrey 2016, 10; Nelson-Becker & Thomas 2020, 9; Blount 2021, 103), musiikin kuuntelua (Blount ym. 2021, 103), meditointia (Arrey ym. 2016, 10; Nelson-Becker & Thomas 2020, 9), kirkossa käyntiä (Blount ym. 2021, 103; Fry 2024, 451) ja muita uskonnollisia aktiviteetteja (Arrey ym. 2016, 10; Blount ym. 2021, 103). Rosen ym. (2017) artikkelista kävi ilmi, kuinka jumalanpalveluksiin ja kirkon aktiviteetteihin osallistuminen sekä valinnanvapaus jumalanpalveluksiin osallistumisista oli yhteydessä aktiivisten coping-keinojen käyttöön nuorilla. Tulosta selitettiin sillä, kuinka uskonto antaa yksilölle coping-keinoja, joilla selvitään niin normaaleista kuin haastavista elämäntilanteista. (Emt. 2017.)

Myös uskonnollisten tekstien lukemista coping-keinona käsiteltiin useissa artikkeleissa eri näkökulmista. Uskonnollisten tekstien lukemisen kuvattiin muun muassa tarjoavan turvaa (Blount 2021, 103), tukea ja ohjausta (McGee 2022, 8) sekä auttavan kouluhaasteissa (Kyei 2021, 96). McGeen ym. (2022, 8) artikkelista kävi ilmi, kuinka coping-keinona luetut tekstit voivat olla yksilöille omaan elämäntilanteeseensa relevantteja, jolloin niistä etsittiin esimerkiksi ohjeistuksia. Tekstit voivat kuvata myös laajemmin haasteita, jolloin lukija tunsi yhteyttä tekstin hahmoihin, mikä auttoi hahmottamaan kärsimyksen osana ihmisyyttä (Emt. 2022, 8). Fosterin ym. (2015, 195) artikkelissa homoseksuaalit tarkastelivat tekstejä kriittisesti ja muokkasivat niiden tarkoituksia perinteisistä opeista, jotta saivat seksuaalisen suuntautumisensa ja uskonnollisuutensa yhdistettyä.

Coping-keinoja käsiteltiin myös negatiivisten coping-keinojen näkökulmasta. Negatiivisiksi coping-keinoiksi kuvattiin esimerkiksi aktiivista pohdintaa siitä, onko korkeampi voima hylännyt yksilön tai onko haastava elämäntilanne seurausta korkeamman voiman antamasta rangaistuksesta (Reynolds ym. 2016, 227; Formoso-Suárez ym. 2022, 7). Reynoldsin ym. (2016) artikkelissa negatiiviset uskonnolliset coping-keinot olivat yhteydessä samanaikaisiin sisäisiin ongelmiin, huonompaan elämänlaatuun ja heikompaan terveyteen. Tätä selitettiin tutkimuksen kohderyhmään liittyvillä tekijöillä, sillä artikkelissa tutkittiin kroonisesti sairaita lapsia. Negatiivisten coping-keinojen käytön nähtiin mahdollisesti edustavan häiriöitä tai kyseenalaistusta lapsen rakentuvassa maailmankuvassa ja suhteessa korkeampaan voimaan. Tämä voi johtaa suruun, huoleen ja huonompaan elämänlaatuun. (Emt. 2016.) Myös Formoso-Suárezin ym. (2022) artikkelissa käsiteltiin negatiivisia uskonnollisia coping-keinoja, jotka korreloivat negatiivisesti onnellisuuden ja sosiaalisen tuen kanssa. Tutkimuksessa uskonnollisia coping-keinoja kuvataankin kaksiteräiseksi miekaksi (Emt. 2016). Toisaalta esimerkiksi Arreyn ym. (2016, 11) artikkelissa mainittiin erikseen, kuinka tutkimuksen aikana ei havaittu negatiivisten uskonnollisten coping-keinojen käyttöä osallistujissa.

Coping-keinojen lisäksi uskonnollisuus muokkasi myös yksilöiden käsitystä itsestään. Uskonnollisuuden kuvattiin luovan positiivisen kuvan itsestä (Manning 2014, 357; Arrey ym. 2016, 14), hyvän itsetunnon (Arrey ym. 2016, 14; Nelson-Becker & Thomas 2020, 10) ja itsevarmuuden ja -luottamuksen niin itseen kuin muuhun epävarmuuteen liittyen (Manning 2014, 358). McGeen ym. (2014, 6–8) artikkelissa nostettiin esiin, kuinka uskonnollisuus lisäsi itsetuntemusta esimerkiksi mietiskelevien käytäntöjen, meditoinnin sekä luonnossa olon kautta, ja tämän avulla ihminen löysin myös yhteyden itseensä. Lisäksi uskonnollisuus lisäsi

kokemusta omasta määräysvallasta (Manning 2014, 357), minkä ajattelen lisäävän yksilön toimijuuden tunnetta. Rosen ym. (2017) artikkelissa todettiin, kuinka nuorilla organisoituun uskonnolliseen toimintaan osallistuminen vapaaehtoisesti oli positiivisesti yhteydessä itsetuntoon. Tätä perusteltiin autonomian tunteella sekä korkealla kulttuurisella itsetunnolla, joka johtaa korkeaan henkilökohtaiseen itsetuntoon (Emt. 2017). Toisaalta Fosterin ym. (2011) mukaan uskonnollisuus voi heikentää homoseksuaalien käsitystä itsestään erityisesti, jos uskonnolliset opit aiheuttavat ristiriitaa oman seksuaalisuuden suhteen, ja voivat tällöin johtaa pyrkimyksiin muuttaa itseään.

Coping-keinojen, resilienssin ja itsestä luodun käsityksen lisäksi terveys liittyy vahvasti elämänlaatuun. Uskonnon yhteyttä terveyteen tarkasteltiin erityisesti mielenterveyden näkökulmasta useissa aineistoni artikkeleissa. Taylorin ym. (2012) mukaan sekä lyhyen aikavälin että koko elämän mittainen masennus oli alhaisempi niillä, jotka käyttävät uskonnollisia coping-keinoja ja kuvailevat itseään uskonnolliseksi. Uskonnollisuudesta oli eniten hyötyä niille, jotka osallistuivat uskonnollisiin tilaisuuksiin kerran viikossa – säännöllisesti, mutta kuitenkin kohtalaisesti – verrattuna niihin, jotka osallistuivat harvemmin tai enemmän. (Emt. 2012.) Toisaalta Upenieksin ym. (2022) syöpään liittyvässä tutkimuksessa todettiin, että vakaa korkea uskonnollisuus oli yhteydessä pienempään ahdistukseen kuin matala tai vaihteleva uskonnollisuus. Kummassakin artikkelissa kuitenkin osoitetaan, kuinka uskonnollisuus on yhteydessä parempaan mielenterveyteen.

Osa artikkeleista tutki tähän tapaan suoraan mielenterveyttä, ja osasta teema oli löydettävissä muuten. Uskonnollisuuden kuvattiin esimerkiksi lievittävän stressiä yhteisöllisyyden ja tulevaisuuteen katsovan näkökulmansa kautta (Goitom & Idemudia 2022), vähentävän ahdistusta (Goitom & Idemudia 2022, 227; Fry 2024, 453) ja lisäävän kokemusta psykologisesta hyvinvoinnista (Manning 2014, 357). Nuorilla organisoituun uskonnolliseen toimintaan ja jumalanpalveluksiin osallistuminen vapaaehtoisesti oli negatiivisesti yhteydessä masennusoireisiin niitä vähentäen, mutta kirkossa käyminen ei ollut yhteydessä mihinkään mielenterveyden indikaattoriin. Kirkossa käymisen osalta tulosta selitettiin sillä, että nuoret saattavat käydä kirkossa vain velvollisuudesta perhettään kohtaan, jolloin mittari ei varsinaisesti kuvaa uskonnollisuutta. (Rose ym. 2017.) Bowland ym. (2012) tutkivat uskonnollisuuteen keskittyvän ryhmäintervention tehokkuutta traumaan liittyvään psyykkiseen oireiluun liittyen. Interventiolla oli merkittävä vaikutus oireiden vähentymiseen. Oireet niin traumaperäisen stressihäiriön, masennuksen, ahdistuksen kuin fyysisen terveyden osalta vähenivät huomattavasti intervention jälkeen, ja positiiviset vaikutukset pysyivät myös

pidempään. Artikkelissa kuitenkin pohdittiin, kuinka tulokset voivat olla seurausta sosiaalisesta tuesta, eikä pelkästään uskonnollisuudesta. (Emt. 2012.)

Toisaalta positiivisista vaikutuksista huolimatta Leavitt-Alcántaran ym. (2022) artikkelista kävi ilmi, kuinka uskonnolliset haasteet pahensivat psykiatrisella sairaalaosastolla olevien nuorien masennus- ja ahdistusoireita. Erityisesti yhteys liittyi syvän elämäntarkoituksen puutteeseen sekä moraalisiin haasteisiin ja ristiriitaan uskonnollisen instituution tai sen opetuksien kanssa. Uskonnolla itsessään ei ollut yhteyttä tämän kohderyhmän masennus- ja ahdistusoireisiin. (Emt. 2022.) Artikkelissa käsiteltiin siis uskonnollisia haasteita, joilla oli negatiivinen vaikutus mielenterveyteen, mutta uskonnollisuudella itsessään ei ollut vaikutusta.

Holt ym. (2012) tutkivat erilaisten pääomien vaikutusta toimintakykyyn. Tutkimuksessa sosiaalinen pääoma oli yleistä sosiaalista ja yhteisöllistä tukea, uskonnollisessa pääomassa tämä tuki tuli uskonnollisesta yhteisöstä ja hengellisessä pääomassa tuki tuli korkeammasta voimasta. Toimintakyvyn osalta sosiaalinen pääoma oli yhteydessä parempaan fyysiseen ja emotionaaliseen toimintakykyyn yleisesti. Erottaessa miehet ja naiset, kummallakaan sukupuolella ei löytynyt yhteyttä fyysisen toimintakyvyn ja uskonnollisen pääoman välillä. Naisilla uskonnollinen pääoma kuitenkin lisäsi merkittävästi emotionaalisen toimintakykyä. (Emt. 2012.)

Holtin ym. (2012) artikkelia on täydennetty pitkittäistutkimuksella (Clark ym. 2023), jossa oli käytössä samat pääoman määritelmät. Clarkin ym. (2023) mukaan sosiaalinen pääoma oli yhteydessä parempaan emotionaaliseen toimintakykyyn ja vähäisempiin masennusoireisiin. Hengellinen pääoma oli marginaalisesti yhteydessä parempaan fyysiseen ja emotionaaliseen toimintakykyyn ja vähäisempiin masennusoireisiin. Uskonnollinen pääoma muokkasi sosiaalisen pääoman ja fyysisen toimintakyvyn suhdetta niin, että korkea sosiaalinen pääoma yhdistettynä matalaan uskonnolliseen pääomaan oli yhteydessä heikompaan fyysiseen toimintakykyyn. Sosiaalinen pääoma oli yhteydessä vähäisempiin masennusoireisiin erityisesti silloin, kun hengellinen pääoma oli matala. (Emt. 2023.) Toimintakyvyn osalta voidaankin todeta, että uskonnollisen, sosiaalisen ja emotionaalisen pääoman yhteys on monimutkainen.

6.2.2 Yksilön elämäntyyli

Elämänlaadun lisäksi uskonnollisuus vaikutti myös elämäntyyliin. Uskonnollisuus vaikutti elämäntyyliin muokkaamalla maailmankuvaa esimerkiksi tarjoamalla maadoitusta, muutoksia ajattelumaailmaan sekä tarjoamalla ohjeita siihen, miten elää (Foster ym. 2011, 1108; Nelson-Becker & Thomas 2020, 12; Oliphant 2020, 217; Goitom & Idemudia 2022, 222). Tämä näkyi tavoitteena elää tietynlaista elämää. Ihmisillä oli uskonnon kautta esimerkiksi halu tehdä hyvää (Arrey ym. 2016, 10), tavoite tulla tietynlaiseksi, yleensä paremmaksi ihmiseksi (Nelson-Becker & Thomas 2020, 13; Goitom & Idemudia 2022, 227) sekä ylläpitää terveellisiä elämäntapoja ja pitää itsestä huolta (Arrey ym. 2016, 14). Toisaalta Arreyn ym. (2016, 10–11) artikkelissa kuvattiin, kuinka uskonnollinen kumppani tai pastori oli kehottanut ihmisiä kieltäytymään elintärkeästä lääkityksestä. Uskonnollisuus voikin vaikuttaa maailmankuvaan ja elämäntyyliin myös esimerkiksi tällä tavoin yksilöä vahingoittavasti. Elämäntyylin kohdalla alaluokat ovat itsekuri ja määrätietoisuus, muihin suhtautuminen, mielekäs tekeminen ja itsensä kehittäminen sekä päihteiden käyttö, joiden näkökulmasta käsittelen elämäntyyliä.

Artikkeleissa puhuttiin itsekurista ja määrätietoisuudesta, jota uskonnollisuus tarjosi jo itsessään, minkä lisäksi uskonnollisuus oli opettanut näitä myös esimerkiksi paastoamisen ja säännöllisen rukoilun kautta (Manning 2014, 357; Blount ym. 2021, 103; Kyei ym. 2021, 98). Koulutukseen liittyen uskonnollinen yhteisö oli myös kehottanut nuoria kouluttautumaan korkealle, jotta myös kirkon status yhteiskunnassa nousee, ja uskonnon antama itsekuri oli hyödyksi koulussa (Kyei ym. 2021, 97–98). Itsekurin lisäksi uskonnollisuuden kuvattiin myös lisäävän tietynlaista määrätietoisuutta. Tätä kuvattiin esimerkiksi niin, että usko asioita tekevään ja aikaansaavaan korkeampaan voimaan saa ihmisen itsekin taistelemaan esimerkiksi sairautta vastaan (Arrey ym. 2016, 8). Uskonnollisuus oli myös Kyein ym. (2021, 97) artikkelissa lisännyt määrätietoisuutta ja päättäväisyyttä palata opintojen pariin, vaikka opinnot olivat aiemmin jääneet kesken syrjinnän vuoksi.

Uskonto vaikutti myös suhtautumiseen muita ihmisiä ja ihmissuhteita kohtaan. Aineistossa kuvattiin, kuinka muiden ihmisen taustoista huolimatta kaikki nähdään ihmisinä ja korkeamman voiman luomina (Nelson-Becker 2020, 10). Lisäksi uskonnollisuus oli opettanut vuorovaikutusta muiden kanssa, sekä opettanut suhtautumaan muihin myötätuntoisesti, huolehtivasti, kunnioittavasti ja nöyrästi. Kyseisessä tutkimuksessa tätä kuvattiin kristillisten arvojen sisäistämiseksi. (Foster ym. 2011, 1110.) Uskonnollisuus vaikutti myös

suhtautumiseen omaa kumppania kohtaan, kun kumppani sairastui muistisairauteen. Sairastumisen jälkeen samojen uskonnollisten rutiinien ylläpitäminen auttoi ylläpitämään suhteen intiimiyttä ja solidaarisuutta. Omaishoitajan rooli nähtiin myös jatkumona aiemmalle uskonnolliselle roolille, jossa on myös pidetty muista huoli. (McGee ym. 2022.) Lisäksi Nelson-Beckerin ja Thomasin (2020, 18) artikkelissa kirkon kieltäytyminen samaa sukupuolta olevien vihkimiseen oli sen negatiivisesta luonteesta huolimatta nostettu myös positiiviseksi asiaksi parisuhteelle, sillä sen nähtiin lujittavan sidettä suhteessa. Samassa artikkelissa myös käsiteltiin sitä, kuinka uskonnollisuuden kautta itselle tärkeät, jo kuolleet henkilöt ovat vielä yksilöiden elämässä läsnä (Emt. 2020, 10).

Konkreettinen elämäntyyliin liittyvä asia, jota uskonnollisuuden kuvattiin tarjoavan, on mielekäs tekeminen ja itsensä kehittäminen. Tätä kuvattiin hyvin erilaisin muodoin. Blountin ym. (2021, 103–105) artikkelissa mielekästä tekemistä oli esimerkiksi päihdetoipujien vertaisryhmän perustaminen kirkkoon, kirkossa muiden päihdetoipujien tapaaminen ja heidän tukemisensa oman kokemuksen kautta sekä johtoasemaan eteneminen kirkon yhteisössä. Puolestaan Oliphantin (2020, 217) artikkelissa maahanmuuttajataustaiset henkilöt pääsivät kirkon kautta opettamaan lähtömaansa kieltä lapsille, mikä tarjosi tarkoituksen tunnetta. Fosterin ym. (2015, 198) artikkelissa homoseksuaalit tekivät ihmisoikeustyötä pyrkien muuttamaan kirkon käsityksiä homoseksuaalisuudesta sekä toimivat mentoreina ja roolimalleina. Tämä muiden auttaminen kuvattiin voimaannuttavana, omaa kasvua edistävänä sekä palkitsevana (Emt. 2015, 198). Vapaaehtoistyön kuvattiin myös antavan mahdollisuuden osoittaa rakkautta, kiltteyttä, myötätuntoa ja yhteyttä muihin, sekä tarjoavan kokemuksen muiden auttamisesta (McGee 2022, 7; Fry 2024, 452).

Elämäntyyliin liittyvä merkittävä asia, joka oli muutamassa artikkelissa keskiössä, on päihteiden käyttö. Blountin ym. (2021) tutkimuksessa kuvattiin laadullisin menetelmin, kuinka uskonnollisuus on lisännyt toipumispääomaa päihteiden käytöstä toipumisessa. Tämän lisäksi nuorien päihteiden käyttöä tutkittiin uskonnollisuuden viitekehyksessä kahdessa määrällisessä artikkelissa (Hodge ym. 2011; Scott ym. 2018). Tulokset nuorien suhteen ovat monimutkaiset, eivätkä täysin johdonmukaiset. Uskonnon tärkeys ja luottamus uskonnollisiin arvoihin ei ennustanut lyhyen aikavälin päihteiden käyttöä meksikolaistaustaisilla nuorilla, mutta oli yhteydessä pienempään tupakan ja kannabiksen käyttöön koko elämässä, mutta tätä yhteyttä ei ollut alkoholissa tai impattavissa aineissa (Hodge ym. 2011). Käsittelen asiaa tämän kohderyhmän osalta vielä uskonnollisen yhteisön kautta seuraavassa alaluvussa.

Puolestaan sijaishuollosta poistuvien nuorien päihteidenkäyttöä tutkittaessa huomattiin, että tummaihoisilla nuorilla uskonnollisuudella ja päihteiden käytöllä ei ollut yhteyttä. Sijaishuollosta poistuvilla valkoisilla nuorilla säännöllisempi jumalanpalveluksissa käyminen ja vahvempi usko korkeampaan voimaan oli yhteydessä pienempään laittomien päihteiden käyttöön ja sekakäyttöön. Tummaihoisten osalta tulosta selitettiin sillä, että joko yhteyttä ei ole, tai tässä etnisessä ryhmässä kirkon toimintaan osallistuminen liittyy velvollisuuteen perhettä kohtaan, eikä niinkään sisäiseen uskonnollisuuteen. Pienempää päihteiden käyttöä selitettiin uskonnon riskikäyttäytymistä vähentävällä ja roolimalleja tarjoavalla luonteella, paremmilla coping-keinoilla, päihteiden moraalittomana näkemisellä sekä vertaissuhteilla ihmisiin, joilla ei riskikäytöstä. (Scott ym. 2018.) Käsittelenkin seuraavassa alaluvussa tarkemmin, kuinka uskonnollinen yhteisö voi toimia yksilön voimavarana.

6.2.3 Yksilö osana uskonnollista yhteisöä

Aineistossa korostui vahvasti uskonnollisen yhteisön rooli yksilöiden elämässä. Kuvauksia yhteisöön kuulumisesta leimasivat erilaiset positiiviset tunteet. Näitä olivat esimerkiksi kokemukset itsestä arvostettuna (Blount ym. 2021, 104), tervetulleena (Fry 2024, 448), rakastettuna (Hope ym. 2019, 3046; Blount ym. 2021, 104; Fry 2024, 448) sekä lohdutettuna (Goitom & Idemudia 2022, 223). Yhteisöä rinnastettiin perheeksi (esim. Foster ym. 2015, 196; Oliphant 2020, 217; Blount ym. 2021, 104). Kuvaan seuraavaksi ensin yleisesti yhteisön yksilölle tarjoamia voimavaroja ja toisaalta myös yhteisön tuottamia haasteita voimavaroihin. Tämän jälkeen kuvaan tämän pääluokan alaluokat, joita ovat yhteisön vaikutus päihteiden käyttöön, vertaistuki ja keskusteluapu, uskonnollinen tuki, konkreettinen tuki sekä tuki integroitumiseen.

Uskonnollinen yhteisö kuvautui useimmissa artikkeleissa hyvin tärkeäksi voimavaran lähteeksi. Se saattoi olla ainoa organisaatio, johon osallistuttiin. Osallistuminen ei välttämättä perustunut niinkään uskonnollisuuteen, vaan yhteisöjen tärkeyden kuvattiin perustuvan ystäviin ja sosiaaliseen elämään. (Oliphant 2020, 217; Fry 2024.) Yhteisö kuvattiin myös osana yhteiskuntaa, jolloin yhteisöön kiinnittyminen näyttäytyi myös kiinnittymisenä yhteiskuntaan. Ihmisillä saattoi olla tarve löytää uusi yhteisö esimerkiksi irtaantuessaan edellisistä, päihteitä käyttävistä yhteisöistä, ja tällöin uskonnollinen yhteisö nousi tärkeään rooliin (Blount 2021, 104). Yhteisö saattoi tarjota myös erilaisia tunnustuksia, esimerkiksi Kyein ym. (2021, 100) artikkelissa koulussa etenemisestä palkittiin yksilöitä niin palkinnoilla kuin yhteisössä järjestetyillä juhlilla. Sheridanin (2013) mukaan uskonnollisella

osallistumisella on merkittävä yhteys omaishoitajien stressiin, voimavaroihin ja terveyteen, vaikka yhteys onkin heikompi kuin uskonnollisten palkintojen kohdalla.

Toisaalta artikkeleista löytyi myös kuvauksia siitä, kuinka itseä joudutaan muokkaamaan yhteisöön sopeutuakseen esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen vuoksi (Nelson-Becker & Thomas 2020, 9). Jos itseä ei haluttu muokata tai oloa ei silti koettu tervetulleeksi, saatettiin yhteisöä vaihtaa (Nelson-Becker & Thomas 2020, 9), sillä turvallisen uskonnollisen yhteisön tärkeyttä korostettiin, jotta yksilö voi olla oma itsensä (Foster ym. 2015, 196). Nelson-Becker ja Thomas (2020, 6) analysoivat myös, kuinka yhteisö, johon haastateltavat kuuluivat, kuvattiin silti itsestä ulkopuolisena, termillä he (eng. they). Lisäksi yhteisöissä saattoi olla homofobisia käytäntöjä, stigmaa tai homojen hyperseksualisointia (Foster ym. 2011, 1108; Nelson-Becker & Thomas 2020, 6). Fosterin ym. (2011, 1107) artikkelissa kuvattiinkin, kuinka järjestäytynyttä uskontoa ja yhteisöllisyyttä ei koettu omaksi asiaksi, vaikka henkilöt kuvasivat itseään uskonnollisiksi.

Uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen ja integroituminen ei ennustanut pienempää päihteiden käyttöä meksikolaistaustaisilla nuorilla, sillä lähiaikojen käytössä impattavien aineiden, tupakan ja kannabiksen osalta yhteyttä ei löytynyt, ja alkoholin suhteen yhteisöön kuuluminen ja integroituminen jopa lisäsi käyttöä. Koko elämän käytön suhteen yhteisöön kuulumisella ja siihen integroitumisella ei ollut yhteyttä minkään päihdyttävän aineen käyttöön. Tätäkin tulosta selitettiin sillä, että nuoret saattavat käydä kirkossa ainoastaan perheensä painostuksesta tai tottumuksesta. Alkoholin lisääntyneen käytön osalta tulosta selitettiin sillä, että alkoholia ei välttämättä nähdä niin pahana asiana kuin muita päihteitä. (Hodge ym. 2011; ks. myös Rose ym. 2017.)

Samassa Hodgen ym. (2011) artikkelissa todettiin myös, kuinka uskonnolliseen yhteisöön osallistuminen ennusti lähiaikojen päihteiden käytön osalta vähäisempää alkoholin, kannabiksen ja impattavien aineiden käyttöä. Koko elämän aikaisessa käytössä uskonnollinen osallistuminen oli yhteydessä kannabiksen ja impattavien aineiden vähäisempään käyttöön, mutta alkoholin tai tupakan osalta yhteyttä ei ollut. Ero uskonnolliseen yhteisöön kuulumisessa ja siihen integroitumisessa sekä yhteisöön osallistumisessa oli nuoren aktiivinen rooli. Tällöin nuoren ajateltiin siis itse haluavan osallistua yhteisön toimintaan. Tuloksia selitettiin yhteisöllä, joka tarjoaa tukea, ja jossa laittomien päihteiden käyttö ei ole normi. Yhteisöön osallistuminen voi vähentää aikaa antisosiaaliselle käytökselle, tapahtumat ovat valvottuja, ja nuorille voi muodostua sosiaalisesti hyväksytty konteksti kieltäytyä päihteistä.

(Hodge ym. 2011.) Näiden tulosten perusteella voidaankin todeta, että vapaaehtoinen ja itse valittu uskonnolliseen yhteisöön osallistuminen voi olla yhteydessä vähäisempään päihteiden käyttöön.

Yhteisön kuvattiin tarjoavan tukea yksilölle erilaisin keinoin ja erilaisissa elämäntilanteissa. Vertaistukea saatiin esimerkiksi muista päihdetoipujista (Blount ym. 2021, 104) ja muista homoseksuaalisesta (Foster ym. 2015, 196). Myös uuteen yhteiskuntaan sopeutumisessa uskonnollinen yhteisö tarjosi paljon vertaistukea, kun yhteisön jäsenillä on samanlainen tietopohja, kuten kieli, arvot ja asenteet, jolloin yhteisöltä saatiin paremmin kohdennettua apua ja tukea verrattuna muihin yhteiskunnan jäseniin (Goitom & Idemudia 2022, 224). Yhteisön sisällä tarjottiin myös keskusteluapua (Blount ym. 2021, 104; Fry 2024, 449).

Yhteisö tarjosi myös uskonnollista tukea. Uskonnollista tukea tarjottiin erityisesti rukoilemalla yhdessä tai toisen puolesta erilaisissa haastavissa elämäntilanteissa (Manning 2014, 357; Arrey ym. 2016, 8; Blount ym. 2021, 104; Goitom & Idemudia 2022, 223; McGee ym. 2022, 357; Fry 2024, 448–451). Näitä haastavia elämäntilanteita olivat esimerkiksi päihdetoipuminen (Blount ym. 2021, 104) tai kumppanin kuolema (Nelson-Becker & Thomas 2020, 10). Tämän tuen kuvattiin antavan turvaa, tukea, voimaa ja lohtua sekä kannattelevan yksilöä (Foster ym. 2015, 196; Blount ym. 2021, 104; Goitom & Idemudia 2022, 223; McGee ym. 2022, 357; Fry 2024, 449).

Sosiaalisen tuen tärkeys onkin todettu esimerkiksi Formoso-Suárezin ym. (2022) artikkelissa, jossa yksi onnellisuuteen eniten yhteydessä olevista muuttujista oli sosiaalinen tuki. Rosen ym. (2017) artikkelissa uskonnollisen tuen saaminen oli yhteydessä myös aktiivisten coping-keinojen käyttöön nuorilla. Tulosta selitettiin tuen saamisella aikuisilta, jotka eivät ole perhettä, sekä vertaissuhteilla prososiaalisiin ja samalla tavalla ajatteleviin nuoriin (Emt. 2017). Goitomin ja Idemudian (2022, 226) artikkelissa kuvattiin, kuinka uskonnollisessa yhteisössä luotiin yhteisökeskeinen, vapaaehtoinen auttamissysteemi, joka tarjosi apua psykososiaalisissa, mutta myös taloudellisissa haasteissa.

Uskonnollinen yhteisö tarjosikin aineiston mukaan henkisen ja uskonnollisen tuen lisäksi myös konkreettista käytännön tukea. Tuki saattoi olla taloudellista (Hope ym. 2019; Oliphant 2020, 218–219; Blount ym. 2021, 100–104; Goitom & Idemudia 2022, 226; McGee ym. 2022, 7). Hopen ym. (2019) artikkelin mukaan noin 30–40 prosenttia nuorista oli saanut taloudellista tukea uskonnollisesta yhteisöstä kohtuullisen tai todella usein. Konkreettista tukea saatiin kuitenkin myös muissa muodoissa. Kuvaukset konkreettisesta tuesta liittyivät

paikoitellen hyvin arkisiin asioihin, kuten käyttötavaran tai ruoan tarjoamiseen (Oliphant 2020, 218; Blount ym. 2021, 104; McGee 2022, 7; Fry 2024, 450–451), autolla ajamisen opettamiseen tai kyydin tarjoamiseen (Blount ym. 2021, 104; McGee 2022, 7; Fry 2024, 449), kouluun tai töihin pääsemiseen (Blount ym. 2021, 100) ja lasten tai muistisairaan omaisen hoitamiseen (Oliphant 2020, 218; McGee 2022, 7). Lisäksi kirkon tarjoama sunnuntaikoulu kehitti lasten kognitiivisia kykyjä (Kyei 2021, 99), ja yhteisö ylipäänsä opetti lapsille maahanmuuttaneiden vanhempiensa äidinkieltä ja tapoja (Oliphant 2020, 218). Toisaalta erityisesti Arreyn ym. (2016, 8) artikkelissa kuvattiin, kuinka tukea on saatu myös suuriin elämänmuutoksiin. Artikkelista käy ilmi, kuinka pappi on pelastanut henkilön väkivaltaiselta kumppanilta, ja auttanut tämän muuttamaan turvaan kokonaan uuteen maahan ja maanosaan. Tukea saatiin spontaanisti suorista pyynnöistä (McGee ym. 2022, 7), ja sitä saatiin mihin vain asiaan (Blount ym. 2021, 104).

Hope ym. (2019) tutkivat artikkelissaan, saavatko nuoret uskonnolliselta yhteisöltä tukea ja apua, tai tarjoavatko he puolestaan yhteisön jäsenille tukea tai apua. Tuloksista käy ilmi, kuinka 60–70 prosenttia sai ylipäänsä tukea kohtuullisen tai todella usein. Tähän tukeen kuuluu myös emotionaalinen tuki ja keskustelutuki. Tuen saaminen oli yhteydessä siihen, kuinka aktiivisesti nuori kävi kirkon aktiviteeteissä. Kuten muissakin nuoria käsittelevissä tutkimuksissa, tässäkin tutkimuksessa tuen saamiseen ja antamiseen vaikutti nimenomaan aktiivinen osallistuminen, ei vain kirkossa käyminen. Tähänkin liittyen tulosta selitettiin velvollisuudella kirkossa käymiseen verrattuna vapaaehtoiseen ja omasta tahdosta tapahtuvaan kirkossa käymiseen. Sekä tuen saamisessa että tuen antamisessa oli kuitenkin eroa niin etnisyyden, iän kuin sukupuolen suhteen. (Emt. 2019; ks. myös Hodge ym. 2011; Rose ym. 2017.) Kyei ym. (2021, 100–101) kuvasivat, kuinka aktiivinen toimiminen yhteisössä voi kuitenkin viedä aikaa esimerkiksi kouluttautumiselta ja nukkumiselta, jolloin tulkitsen sen voivan myös vähentää joitain voimavaroja.

Uskonnollisen yhteisön tukea uuteen maahan sopeutumiseen ja integroitumiseen käsiteltiin erityisesti Etiopiasta muuttaneiden henkilöiden näkökulmasta (Oliphant 2020; Goitom & Idemudia 2022). Yhteisön avulla saatiin pidettyä yllä kokemusta yhteydestä Etiopiaan niin poliittisesti, taloudellisesti, uskonnollisesti kuin sosiaalisesti. Uuteen kotimaahan luotiin samanlainen yhteisö kuin lähtömaassa, ja se presentoi monille kodikkuutta ja tuttuutta niin rakennuksien, sosiaalisten roolien kuin uskonnollisten yhteisöjen osalta. Tämä kodikkuuden ja tuttuuden tunne ei kuitenkaan välttämättä perustunut niinkään uskonnollisuuteen, vaan kaikkeen muuhun uskonnollisen yhteisön toimintaan, kuten ruokiin tai juomiin. Yhteisö

tarjosi jatkuvuuden tunnetta. Uskonnollisen yhteisön kuvattiin tukevan integroitumista uuteen yhteiskuntaan, sillä yhteisön jäsenten avulla koettiin saavan paremmin tukea ja konkreettista apua esimerkiksi yhteiskunnan ymmärtämisessä, kun muut maahanmuuttajat ovat käyneet samat asiat jo läpi, ja asioista pystytään keskustelemaan omalla äidinkielellä. Yhteisön avulla pystyttiin siis samalla säilyttämään oma identiteetti, mutta myös sopeutumaan uuteen maahan. (Oliphant 2020; Goitom & Idemudia 2022.)

6.2.4 Suhde korkeampaan voimaan

Aineistossa kuvattiin henkilökohtaista suhdetta korkeampaan voimaan. Suhde korkeampaan voimaan koettiin vahvasti tuen lähteenä (Arrey ym. 2016, 8; Kyei ym. 2021, 96–97 Fry 2024, 357). Tätä tukea oli esimerkiksi vaikeiden asioiden ja aikojen käsittelyssä, niistä toipumisessa ja niiden hyväksymisessä (Foster ym. 2011, 1107–1110; Manning 2014, 357–358; Oliphant 2020, 217; Kyei ym. 2021, 96–97; McGee ym. 2022, 6). Tuen tunnetta vahvisti ajatus siitä, kuinka korkeampi voima oli aiemminkin pitänyt yksilöstä huolta, joten huolenpitoon voisi luottaa myös jatkossa (Foster ym. 2011, 1107). Haasteisiin vastattiin pohtimalla niiden tarjoamaa opetusta (Nelson-Becker & Thomas 2020, 10), ja toteamalla korkeamman voiman antavan yksilölle vain haasteita, joista voi selvitä (Foster ym. 2011, 1110). Korkeamman voiman kuvattiin antavan myös konkreettisesti voimaa, kun ihmisellä on ollut kokemus siitä, ettei jaksa (McGee ym. 2022, 9). Käsittelen asiaa tarkemmin alaluokkien kautta, jotka ovat yhteisön negatiivisten tekijöiden kompensointi, keskustelut ja rukoukset sekä luottamus ja kontrolli.

Suhde korkeampaan voimaan kuvattiin tapana kompensoida järjestäytyneeseen uskontoon tai uskonnolliseen yhteisöön liittyviä epäkohtia ja hyvinvointia haastavia kokemuksia. Tämä nousi esiin esimerkiksi HIV-diagnoosin saaneiden pelätessä yhteisön stigmaa, ja tällöin tukeutuessaan pelkästään korkeampaan voimaan (Arrey ym. 2016, 14). Homoseksuaalien kohdalla järjestäytyneen uskonnon uskonnollisten oppien tuomitessa heidän seksuaalisen suuntautumisensa, koettiin korkeamman voiman hyväksyvän ja rakastavan ihmistä suuntautumisesta huolimatta. Tämän myötä suhde korkeampaan voimaan saattoi säilyä merkityksellisenä ja rakkaana, vaikka järjestäytyneet uskonnot itsessään eivät tuntuneet omilta. (Foster ym. 2011, 1107–1108.) Myöskään kirkon kielto homoseksuaalien avioliittoon vihkimisessä ei näyttäytynyt ongelmana korkeampaan voimaan tukeutumisen kautta, sillä ihmiset kokivat olevansa avioliitossa korkeamman voiman silmissä, vaikka vihkiminen ei olisikaan tapahtunut kirkossa (Nelson-Becker & Thomas 2020, 7). Formoso-Suárezin ym.

(2022) artikkelin tuloksissa korostuu uskonnollisuuden merkitys voimavarana nimenomaan yksilön sisäisenä uskonnollisuutena eikä järjestäytyneeseen uskontoon kuulumisena. Sisäinen uskonnollisuus tuo yksilölle paljon uskonnollisia coping-keinoja, jotka ovat tärkeässä osassa, kun yksilö kohtaa haasteita (Emt. 2022).

Korkeamman voiman koettiin olevan aina elämässä läsnä (Foster ym. 2011, 1107; Manning 2014, 357; Fry 2024, 452), ja tämän kanssa vietetyn ajan kuvattiin olevan laatuaikaa (McGee ym. 2022, 6). Korkeammalta voimalta haettiin hyväksyntää (Arrey ym. 2016, 10), korkeammalle voimalle haluttiin osoittaa oma hartaus ja rakkaus tätä kohtaan (Blount ym. 2021, 103) ja tätä suhdetta priorisoitiin (McGee ym. 2022, 6). Suhdetta ylläpidettiin keskustelemalla korkeamman voiman kanssa (Nelson-Becker & Thomas 2020, 10; Oliphant 2020, 217; Goitom & Idemudia 2022, 223; Fry 2024, 452) sekä rukouksilla, joiden tavoitteena oli esimerkiksi saada tukea, apua, voimaa, mahdollisuuksia sekä parempi yhteys korkeampaan voimaan (Foster ym. 2011, 1107; Arrey ym. 2016, 7; Blount ym. 2021, 102–104; Kyei ym. 2021, 96; Goitom & Idemudia 2022, 223–227; McGee ym. 2022,6). Goitomin ja Idemudian (2022, 227) artikkelissa oli lisäksi kuvailtu rukoilua käytäntönä, jossa sanoitetaan toiveita, haaveita ja epävarmuuksia.

Korkeampaan voimaan luotettiin vahvasti. Korkeamman voiman luotettiin hoitavan erilaiset asiat ja vastoinkäymiset parhain päin (Arrey ym. 2016, 8–11; Nelson-Becker & Thomas 2020, 10; Goitom & Idemudia 2022, 223; McGee ym. 2022, 6; Fry 2024, 452–453). Tulkitsen tämän luottamuksen linkittyvän myös kontrollin tunteeseen. Aineistossa kuvattiin, kuinka korkeampi voima ohjaa ja suunnittelee elämää, vaikka yksilö ei itse ymmärtäisi kaiken merkitystä (Manning 2014, 358; Arrey ym. 2016, 8–11; Nelson-Becker & Thomas 2020, 10; Blount ym. 2021, 103; Kyei ym. 2021; Goitom & Idemudia 2022, 228; McGee 2022, 8). Tämän kuvattiinkin auttavan sopeutumaan epävarmuuteen elämässä ja luovan tunnetta siitä, kuinka yksilö pystyy tekemään kaikki asiat korkeamman voiman avulla (Manning 2014, 357–358). Tällöin yksilö hyväksyi kohtalonsa, koska se oli lähtöisin korkeammalta voimalta (Nelson-Becker & Thomas 2020, 10). Lisäksi tämä voi lisätä tunnetta siitä, miten yksilölle ei anneta mitään sellaista, mistä ei selviäisi (McGee ym. 2022, 8).

McGee ym. (2022, 9–10) luokittelivat artikkelissaan yksilön kokemusta kontrollista suhteessa korkeampaan voimaan. Heidän mukaansa yksilön kokemus kontrollista voi olla yhteinen korkeamman voiman kanssa, yksilö voi antautua kontrollin suhteen aktiivisesti tai antautua kokonaan, jolloin on kontrollin suhteen passiivinen. Yhteisessä kontrollissa korkeampi voima

nähtiin kumppanina omaishoitoon liittyen. Tällöin korkeampi voima oli viimesijaisessa kontrollissa, mutta pääasiassa vastuu oli yksilöllä. Aktiivisessa antautumisessa korkeampi voima huolehti yksilöstä vahvemmin, mutta yksilön tuli myös itse edistää asioita. Passiivisessa antautumisessa korkeamman voiman odotettiin muuttavan tilanne esimerkiksi ihmeparantumisen muodossa, ja oma kontrolli kiellettiin kokonaan. (Emt. 2022, 9–10.)

Samaan jakoon sopiva kontrollin tunne oli mielestäni löydettävissä myös Arreyn ym. (2016) artikkelissa, jossa osa HIV-positiivisista naisista odotti ihmeparantumista, kun osa korosti lääkkeiden käytön tärkeyttä uskonnollisuudesta huolimatta. Artikkelissa nostettiin esiin myös passiivinen kontrollin käsitys, jossa omia vaikutusmahdollisuuksia asioihin ei nähty, sillä sairastumisesta toipumisen nähtiin olevan täysin korkeamman voiman vaikutusvallassa (Emt. 2016, 10). Aineistossa kuitenkin kuvattiin myös, kuinka on tärkeää olla tukeutumatta pelkästään korkeampaan voimaan, ja tällöin nimenomaan yksilön oman vastustuskyvyn nähtiin olevan se, joka auttoi yksilöä selviytymisessä (Nelson-Becker ym. 2020, 12).

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa oli tavoitteena kuvata, miten uskonto on yhteydessä yksilön voimavaroihin, sekä mistä erilaisista haavoittuvan aseman kategorioista aihetta on aiemmin tutkittu. Tutkielma perustui 25 vertaisarvioituun, länsimaisiin yhteiskuntiin sijoittuvaan artikkeliin.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, miten tutkimus on jakautunut haavoittuvuuden kategorioiden suhteen. Näitä kategorioita tutkielmassa olivat 1) etnisyys, 2) ikä, 3) maahanmuuttoon liittyvä status, 4) seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti, 5) siviilisääty ja perhestatus, 6) sosioekonominen asema, 7) sukupuoli ja 8) terveydentila. Kuten tuloksista käy ilmi, on uskonnon vaikutusta ihmisten voimavaroihin tutkittu hyvin monipuolisesti erilaisista haavoittuvuuden kategorioista käsin.

Etnisyyden osalta tutkimusta oli paljon. Tähän kategoriaan liittyen on kuitenkin tärkeää huomioida aineiston painottuminen Yhdysvaltoihin. Jokainen näistä etnisyyttä – mutta ei maahanmuuttoon liittyvää statusta – käsittelevistä artikkeleista sijoittuikin Yhdysvaltoihin. Usein tutkimuksen kohderyhmänä olevan etnisen vähemmistöryhmän tutkimista uskonnollisuuden näkökulmasta oli perusteltu sillä, kuinka kyseisen väestöryhmän jäsenet ovat keskimäärin hyvin uskonnollisia. Onkin tärkeää huomioida, kuinka uskonnon yhteys voimavaroihin voi olla erilainen sellaisissa väestöryhmissä, joissa uskonnollisuudella on pienempi rooli.

Tulkitsenkin artikkelien vahvan Yhdysvaltoihin sijoittumisen olevan merkki siitä, että uskonnon ja uskonnollisuuden mahdollista voimavaroihin vaikuttavaa näkökulmaa ei ole osattu huomioida eurooppalaisessa tai suomalaisessa tutkimuksessa tai kontekstissa. Tämä on linjassa myös sen kanssa, kuinka uskontolukutaidon tarpeeseen on herätty vasta viime vuosina niin yleisesti esimerkiksi oppikirjojen lisääntymisen (esim. Sakaranaho ym. 2020b; Seiple & Hoover 2022; Linjakumpu ym. 2023), kuin uskontolukutaitoisen sosiaalityön vaatimusten esiin nostamisen yhteydessä (esim. Askeland & Døhlie 2015; Crisp & Dinham 2019a; Crisp & Dinham 2020; Patrick & Chan 2022).

Maantieteellisesti mielenkiintoinen huomio on myös, kuinka etnisyyden lisäksi kaikki sukupuolen kategoriaa käsittelevät tutkimukset sijoittuivat Yhdysvaltoihin. Etnisyyttä ja sukupuolta käsiteltiinkin tutkimuksissa usein yhdessä. Tämä on mielenkiintoinen havainto

intersektionaalisuuden näkökulmasta, sillä nämä kategoriat ovat olleet intersektionaalisen lähestymistavan keskiössä lähestymistavan kehittämisestä asti (ks. Crenshaw 1989; 1991).

Koko aineistossani oli kuusi artikkelia, jotka sijoittuvat muualle kuin Yhdysvaltoihin. Huomionarvoista on, kuinka näistä neljässä artikkelissa käsiteltiin maahanmuuttoon liittyvää statusta. Tulkitsen tämän olevan seurausta pluralismin ja sekularismin lisääntymisestä yhteiskunnassa. Sekularismin seurauksena uskonnollisuus on vähentynyt yleisesti yhteiskunnassa (Linjakumpu ym. 2023, 11–13), mikä näkyy aineistossani siinä, kuinka valtaväestön voimavaroja ei ole tutkittu uskonnon näkökulmasta. Toisaalta lisääntyneen uskonnollisen pluralismin on kuvattu olevan seurausta muun muassa maahanmuutosta (Dinham 2018; Sakaranaho ym. 2020a, 1), jolloin maahanmuuttajien voimavarojen tutkiminen uskonnon näkökulmasta on perusteltua. Tästä herää kuitenkin pohdinta liittyen siihen, nähdäänkö uskonnot vain muista yhteiskunnista ja kulttuureista tulevien ihmisten elämää koskettavaksi asiaksi.

Iän, siviilisäädyn ja perhestatuksen sekä sukupuolen kategoriat oli yhdistetty aina johonkin muuhun kategoriaan. Intersektionaalisen lähestymistavan kannalta tämä on mielenkiintoinen lähestymistapa, jolla voidaan saada tietoa päällekkäisistä ja risteävistä sorron muodoista, mikä onkin intersektionaalisuuden ytimessä (esim. Hill Collins & Bilge 2020, 11; Losleben & Musubika 2023, 72–74). Kuitenkin pelkästään yhteen kategoriaan kuuluvaksi oletetut henkilöt voivat jäädä tutkimuksellisesti katvealueeseen.

Sosioekonomista asemaa käsiteltiin harvoissa artikkeleissa, vaikka se on käsittelemistäni kategorioista laajin. Kuitenkin usein sosioekonomista asemaa tai siihen liittyviä tekijöitä, kuten koulutus- tai tulotasoa, oli käsitelty riippumattomana muuttujana, jolloin sen vaikutus oli huomioitu artikkeleissa. Nämä artikkelit eivät kuitenkaan käsitelleet sosioekonomisesti haavoittuvassa asemassa olevia, vaan selittivät tuloksia esimerkiksi sosioekonomisen aseman perusteella. Tämä on kuitenkin ymmärrettävää kategorian laajuuden ja myös sen moniin asioihin vaikuttavan luonteen perusteella (ks. esim. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023b; 2024a).

Kategoria, joka korostui niin tutkielman aineistossa kuin teoreettisessa viitekehyksessä on terveydentila. Mielenterveys nousi toistuvasti esiin joko tutkimuksen pääkohteena tai keskustelussa sen suhteesta artikkelin varsinaiseen fokukseen. Terveydentilan korostuminen on ymmärrettävää, kun huomioidaan monien haavoittuvaa asemaa aiheuttavien kategorioiden tuottavan myös heikentynyttä terveydentilaa (esim. Laaksonen & Silventoinen 2011;

Mackenbach 2019). Havaintoni mukaan myös aineistoni ulkopuolelle jääneissä artikkeleissa korostui vahvasti näkökulma, jossa uskontoa käsiteltiin joko voimavarana tai yleisesti eri sairauksien kontekstissa. Tästä esimerkkinä saksalainen tutkija Arndt Büssing, jonka yksi artikkeli oli aineistossani, mutta hän on tutkinut uskonnollisuutta resurssina hyvin monipuolisesti eri sairauksien osalta. Tämä herätti kysymyksen siitä, nähdäänkö uskonnollisuus lähtökohtaisesti voimavarana terveyteen, mutta ei sosiaalisiin asioihin, liittyvissä haasteissa.

Sosiaalityöhön liittyvä havainto on myös se, kuinka seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin kategorian jokainen artikkeli tuli mukaan aineistooni vasta myöhemmissä aineiston hauissa, jossa ei ollut mukana hakusanaa liittyen sosiaalityöhön. Havainto herättää pohdintaa siitä, nähdäänkö seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti vähemmän sosiaalityölle kuuluvina kysymyksinä kuin muut tutkielmassani käsitellyt haavoittuvuutta lisäävät tekijät. Kuitenkin seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti tulisi ottaa huomioon myös sosiaalityön käytännöissä, ja asiaa olisi tärkeä tarkastella intersektionaalisesta viitekehyksestä, jotta yksilön tilanne tulee huomioiduksi kokonaisvaltaisesti (ks. Sterzing ym. 2017).

Toisessa tutkimuskysymyksessä käsittelin uskonnon yhteyttä yksilöiden voimavaroihin. Aineistoni on melko hajanainen, ja myös tutkimuksien tulokset ovat paikoitellen ristiriitaisia ja epäyhtenäisiä. Aineiston vahva yhdysvaltalaispainotus sekä hajanaisuus vaikuttaa myös tulosten yleistettävyyteen. Tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä Suomeen. Vaikka aineistoni on kokonaisuudessaan pro gradu -tutkielmalle laaja, sisältäen 25 artikkelia, vaikuttaa aineiston määrällisiin artikkeleihin painottuminen myös tuloksiin. Määrällisissä tutkimuksissa ei käsitelty yksilön omia käsityksiä ja kuvauksia uskonnosta voimavarana. Toisaalta määrälliset artikkelit toivat laadullisiin artikkeleihin verrattuna erilaista näkökulmaa tutkielmaani, sillä määrällisissä tutkimuksissa oli käytetty paikoitellen hyvin laajoja otoksia ja niissä käsiteltiin myös ei-uskonnollisia ihmisiä.

Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että uskonto ja uskonnollisuus tarjosi yksilöille monia sellaisia asioita, jotka joko toimivat voimavaroina tai lisäsivät voimavaroja. Tämä on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (esim. Knitter 2010; Carlson ym. 2012; Dilen 2012; Lassiter 2014; Mulder 2015; Borges 2021; Clarke & Cardman 2022; Schwalm ym. 2022; Souza ym. 2024; Watts & Munir 2024). Tulosten perusteella voidaan tulkita, että uskonnon ja uskonnollisuuden mahdollinen voimavaroja tuova merkitys on huomionarvoinen tekijä

sosiaalityön asiakastyössä myös Suomessa. Asiassa on kuitenkin huomioitava yksilöllisyys ja myös mahdolliset uskonnon aiheuttamat negatiiviset seikat.

Tulosten perusteella uskonnolla on yhteys elämänlaatuun lähtökohtaisesti sitä parantaen. Uskonnollisten coping-keinojen kuvattiin tukevan elämänlaatua, mikä tukee edelleen mielenterveyttä. Toisaalta myös suoraan uskonnon ja mielenterveyden yhteydestä löytyi tuloksia. Sekä coping-keinojen että mielenterveyden osalta uskonto näyttäytyi kuitenkin hieman kaksijakoisena, sillä aineistossa käsiteltiin myös negatiivisia uskonnollisia coping-keinoja, sekä uskonnollisten kamppailuiden negatiivista vaikutusta mielenterveyteen. Lisäksi elämänlaatuun vaikuttavana tekijänä erilaiset tunteet, kuten kiitollisuus, kokemus suuremmasta tarkoituksesta elämässä sekä positiivinen käsitys itsestä kuvautuivat yksilön voimavarana. Toisaalta uskonto myös haastoi käsitystä itsestä, jos esimerkiksi oma seksuaalinen suuntautuminen oli ristiriidassa uskonnollisten oppien kanssa, mikä on linjassa myös aiemman tutkimuksen kanssa (esim. Lassiter 2014).

Uskonto vaikutti myös yksilön elämäntyyliin. Ihmiset kuvasivat uskonnon kautta itsekuria ja määrätietoisuutta, suhtautumista muihin ihmisiin ja ihmissuhteisiin sekä erilaisia mielekkäitä aktiviteetteja, joista osa oli itseä kehittäviä. Myös uskonnon yhteyttä päihteiden käyttöön oli tutkittu. Näiden tulosten perusteella voidaan varovasti yleistää, että uskonnollisuus voi tukea yksilön terveellisiä ja hyvinvointia lisääviä elämäntapoja. Ei kuitenkaan voida yleistää, että uskonnolliset ihmiset eläisivät terveellisempää tai hyvinvointia edistävämpää elämää kuin ei-uskonnolliset henkilöt. Tämä tulos on linjassa esimerkiksi sen kanssa, miten uskonto voi saada aikaan käytännön muutoksia ihmisen elämässä (Rehn 2019), sekä toimia moraalisena ja eettisenä kompassina elämässä (Bacchus & Holley 2004).

Uskonnollisten yhteisöjen osalta tutkimustulokset olivat pääosin linjassa toistensa kanssa sen suhteen, että yhteisöstä saatiin tukea ja apua moniin niin arkisiin kuin vakavampiinkin haasteisiin. Tämä on linjassa myös aiempien tutkimuksien kanssa, joissa uskonnollinen yhteisö on nähty voimavaran lähteenä (esim. Dilen 2012; Sutton & Parks 2013; Lassiter 2014; Park 2020; Souza ym. 2024; St John & Nemati 2024). Kuitenkin niin aineistossa kuin aiemmassa tutkimuksessa (esim. Lassiter 2014; St John & Nemati 2024) on nostettu esiin yhteisön kaksijakoinen rooli, sillä voimavaroja lisäävän luonteensa lisäksi yhteisö saattoi haastaa yksilön voimavaroja ja hyvinvointia esimerkiksi stigman tai syrjivien käytäntöjen muodossa.

Voimavaroihin liittyen on mielestäni tärkeä huomioida erityisesti nuoria tutkittaessa löydetty tulos, jossa nimenomaan autonomisesti päätetty uskonnollisuus ja uskonnollisiin yhteisöihin kuuluminen ja osallistuminen oli yhteydessä lisääntyneisiin voimavaroihin. Tulosta voidaan selittää nuorien kohonneella tarpeella autonomiaan. Kuitenkin myös aikuisilla ihmisillä on tarve autonomiaan ja omaan päätäntävaltaan monien psykologisten teorioiden perusteella (ks. esim. Deci & Ryan 2000). Tutkielman tulokset viittaavat siihen, että tämä voimavaroja tuova luonne perustuu nimenomaan sisäiseen uskonnollisuuteen. Uskonnollisella yhteisöllä voi toki olla voimavaroja tukevia muotoja myös ilman suurta uskonnollisuutta, mutta halu osallistua yhteisöön tulisi lähteä yksilöstä itsestään.

Yhteisöllisyyteen liittyen on hyvä pohtia nykyistä, erityisesti länsimaisia yhteiskuntia koskevaa yksilökeskeisyyttä. Voikin olla, että uskonnollisten yhteisöjen voimavaroja tuova luonne liittyy nimenomaan yhteisöllisyyteen, eikä uskonnollisuuteen. Koska yhteiskunnissa on puhuttu yksilökeskeisyyden lisääntymisestä, voi uskonnollinen yhteisö olla yksi harvoista yhteisöistä, joihin kuuluminen on yksilölle mahdollista. Yhdessä aineistoni artikkelissa nostettiinkin esiin, kuinka yhteisöllisyys koettiin voimavarana nimenomaan muiden asioiden eikä niinkään uskonnollisuuden vuoksi. Yksilökeskeisyyden lisääntyessä voikin olla, että yksilön voimavaroja ei lisää uskonto, vaan tämä yhteisöön kuuluminen, jolloin samanlaisia tuloksia voisi saada mihin vaan tiiviiseen yhteisöön kuulumisesta. Tämä ei kuitenkaan poista uskonnollisten yhteisöjen voimavaroihin yhteydessä olevaa luonnetta.

Toisaalta aineistossa voimavaroihin oli yhteydessä myös nimenomaan usko korkeampaan voimaan. Tämän kuvattiin jopa kompensoivan uskonnollisen yhteisön ja järjestäytyneen uskonnon aiheuttamia negatiivisia asioita. Tämä usko vaikutti yksilön luottamuksen ja kontrollin tunteeseen. Kontrollin suhteen erityisesti mahdollinen passiivinen asennoituminen omaan kontrolliin on sellainen, joka sosiaalityössä tulisi huomioida. Jos yksilö kokee oman kontrollin olevan mitätön ja asioiden olevan pelkästään korkeamman voiman vaikutusvallassa, mitätöityy yksilön oma toimijuus, mikä vaikuttaa myös työskentelyyn asiakkaan kanssa. Toisaalta muut kontrollin muodot kuvautuvat voimavarana, sillä niiden avulla yksilö on todennäköisesti luottavaisempi tulevaa kohtaan.

Yhteyttä korkeampaan voimaan ylläpidettiin keskustelujen lisäksi rukouksilla. Rukouksissa käsiteltiin myös toiveita ja pelkoja. Voimavaralähtöisen sosiaalityön näkökulmasta rukousten luonne herätti pohdintaa niiden mahdollisuudesta toimia itsetutkiskelun ja henkilökohtaisen reflektion välineenä. Jos yksilö on tottunut pohtimaan ja sanoittamaan toiveitaan ja pelkojaan,

voisi tämä olla hyödynnettävissä uskonnollisten ihmisten kanssa työskenneltäessä itsereflektion kautta.

Yleisesti sosiaalityön ja uskontolukutaidon näkökulmasta on mielestäni hedelmällistä pohtia, miten uskonto ja uskonnollisuus määritellään. Kuten olen tutkielman alussa osoittanut, on käsitteen määrittelyssä jopa uskontotieteessä erimielisyyttä. Tämä kuvaakin mielestäni hyvin sitä, miten uskonto ja uskonnollisuus on tärkeää käsittää sosiaalityön asiakastyössä nimenomaan yksilökeskeisesti niin, että jokainen ihminen voi määrittää uskonsa tai uskonnollisuutensa eri tavoin. Toisaalta tämä käsitteiden moninaisuus ja vaihtelevuus voi tuottaa myös haasteen sosiaalityöntekijälle – mistä siis puhutaan, jos puhutaan asiakkaan uskonnollisuudesta? Kuten niin monessa muussakin sosiaalityön asiassa, voidaan tässäkin asiaan suhtautua terveen uteliaasti, ja antaa asiakkaalle tila tehdä omat määritelmänsä, jos uskonto on merkityksellinen asia hänen elämässään.

Heino (2023, 76) nostaa esiin, miten sosiaalityön näkökulmasta olisi tärkeää pystyä yhdistämään yksilölliset kokemukset yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä historiaan. Tässä tutkielmassa tämä nousi haasteeksi, sillä aineisto painottui hyvin vahvasti Yhdysvaltoihin. Intersektionaalisesta näkökulmasta tämä nousee haasteeksi, sillä Yhdysvalloissa sorto ja etuoikeudet sekä näiden historia voidaan nähdä paikoitellen hyvin erilaisina kuin Suomessa, jolloin yksilön ja yhteiskunnan tasojen yhdistäminen tässä tutkimuksessa jää vajaaksi. Tämä keskittyminen yksilöön voikin jättää pimentoon, miten rakenteet estävät ja tuovat mahdollisuuksia yksilölle (Heino 2023, 76). Muitakin eroja Yhdysvaltojen ja Suomen välillä voi olla esimerkiksi sen suhteen, että uskonnollisuus voi yleisesti saada Yhdysvalloissa voimakkaampia merkityksiä, ja toisaalta näiden maiden välillä on muitakin kulttuurieroja.

Aineiston vahvan Yhdysvaltoihin painottumisen lisäksi tutkielmalla on muitakin rajoituksia. Kuten olen jo aiemmin nostanut esiin, eivät tulokset ole suoraan yleistettävissä Suomeen, vaikkakin tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman aiheeseen, jota ei Suomessa ole tutkittu. Tämän lisäksi aineiston ulkopuolelle on voinut jäädä artikkeleja, jotka olisivat täyttäneet asettamani hakukriteerit. Koska aineistoa ei ole kerätty systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin (ks. Salminen 2011) ja tutkielman aihe muuttui aineistosta nousseen havainnon myötä, on aineiston haku ollut vaiheittaista. Hakutermieni ei ole missään vaiheessa ollut tarkoitus kattaa tyhjentävästi koko tutkielmani aihetta, sillä jo teoreettisesta viitekehyksestä voi huomata aiheen olevan moniulotteinen. Tämä kuitenkin sopii kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luonteeseen.

Koska uskonnon yhteyttä voimavaroihin ei ole tutkittu Suomessa, voisi tutkimus tästä aiheesta ylipäänsä olla tarpeellista. Toisaalta kuten olen aineistoni osalta nostanut esiin, on uskontoa tutkittu yleensä lähtökohtaisesti etnisten vähemmistöjen tai maahanmuuttajien näkökulmasta. Tästä syystä voisikin olla mielenkiintoista tutkia myös Suomen kantaväestöön ja -uskontoon kuuluvia henkilöitä tästä näkökulmasta. Toisaalta ylipäänsä sosiaalityötä ja uskontoa yhdistävälle tutkimukselle on Suomessa tarvetta, mutta tähän tarpeeseen ollaankin vastaamassa SOWREL-hankkeen myötä.

Lähteet

Aarrevaara, T., Sakaranaho, T. & Konttori, J. (2020) Conclusions: Religious literacy promotes absorptive capacity, inclusion and reflexivity in society. Teoksessa T. Sakaranaho, T. Aarrevaara & J. Konttori (toim) (2020*) The Challenges of Religious Literacy: The Case of Finland*. Cham: Springer International Publishing

Aldridge, J. (2014) Working with vulnerable groups in social research: dilemmas by default and design. *Qualitative research* 14 (1), 112–130.

Arnal, W. (2000) Definition. Teoksessa W. Braun & R. McCutcheon (toim.) (2000) *Guide to the study of religion*. London: Cassell, 21–34

Arnal, W. & McCutcheon, R. (2013) *The sacred is the profane: the political nature of religion*. New York: Oxford University Press

Arrey, A., Bilsen, J., Lacor, P. & Deschepper, R. (2016) Spirituality/Religiosity: A Cultural and Psychological Resource among Sub-Saharan African Migrant Women with HIV/AIDS in Belgium. *PloS one* 11 (7), 1-22.

Askeland, G. & Døhlie, E. (2015) Contextualizing international social work: Religion as a relevant factor. *International social work* 58 (2), 261–269.

Aveyard, H. (2014) *Doing a literature review in health and social care: a practical guide*. Maidenhead: McGraw -Hill Education.

Aytar, E. & Bodor, P. (2021) Coping strategies among an intersectional group: Muslim women in Hungary. *Intersections* 7 (4), 52–69.

Baah, F., Teitelman, A. & Riegel, B. (2019) Marginalization: Conceptualizing patient vulnerabilities in the framework of social determinants of health—An integrative review. *Nursing inquiry* 26 (1), 1-9.

Bacchus, D. & Holley, L. (2004) Spirituality as a Coping Resource: The Experiences of Professional Black Women. *Journal of ethnic & cultural diversity in social work* 13 (4), 65–84.

Blount, T., LaGuardia, A. & Fitzpatrick, D. (2021) African American Women's Substance Use Recovery Experiences: A Phenomenological Inquiry. *Counseling and values* 66 (1), 92–110.

Borges, C., dos Santos, P., Alves, P., Borges, R., Lucchetti, G., Barbosa, M., Porto, C. & Fernandes, M. (2021) Association between spirituality/religiousness and quality of life among healthy adults: a systematic review. *Health and quality of life outcomes* 19 (1), 1–13.

Bowland, S., Edmond, T. & Fallot, R. (2012) Evaluation of a Spiritually Focused Intervention with Older Trauma Survivors. *Social work* 57 (1), 73–82.

Braun, W. (2000) Religion. Teoksessa W. Braun & R. McCutcheon (2000*) Guide to the study of religion*. London: Cassell, 3-18

Brown, K. (2011) 'Vulnerability': Handle with Care. *Ethics and social welfare* 5 (3), 313–321.

Büssing, A., Wirth, A., Humbroich, K., Gerbershagen, K., Schimrigk, S., Haupts, M., Baumann, K. & Heusser, P. (2013) Faith as a Resource in Patients with Multiple Sclerosis Is Associated with a Positive Interpretation of Illness and Experience of Gratitude/Awe. *Evidence-based complementary and alternative medicine* 2013, 1–8.

Caiels, J., Milne, A. & Beadle-Brown, J. (2021) Strengths-Based Approaches in Social Work and Social Care: Reviewing the Evidence. *Journal of long-term care* 2021, 401–422.

Canda, E. R. et al. (2004) Ethical Considerations about Spirituality in Social Work: Insights from a National Qualitative Survey. *Families in society* 85 (1), 27–35.

Carlson, B. E. et al. (2012) A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *Social work* 57 (3), 259–269.

Chang, R. & Culp, J.M. (2002) After Intersectionality. *Duke Law Journal* 52 (6), 1343–138.

Clark, E., Ma, L., Williams, B., Ghosh, D., Park, C., Schulz, E., Woodard, N. & Knott, C. (2023) A longitudinal study of social, religious, and spiritual capital and physical and emotional functioning in a national sample of African-Americans. *Journal of community psychology* 51 (3), 978–997.

Clarke, K. & Cardman, F. (2002) Spiritual Resilience in People Who Live Well with Lifelong Disability. *Journal of religion, disability & health* 6 (1), 23–36.

Cole, H. (2020) Intersecting Social Work Practice, Education, and Spirituality: A Conceptual Model. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought* 40 (1), 68–91.

Comstock, W. (1984) Toward Open Definitions of Religion. *Journal of the American Academy of Religion* 52 (3), 499–517.

Coughlan, M. & Cronin, P. (2017) *Doing a literature review in nursing, health and social care.* Los Angeles: SAGE Publications.

Crenshaw, K. (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989 (1), 139–167.

Crenshaw, K. (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43 (6), 1241–1299.

Crisp, B. & Dinham, A. (2019a) Are the Profession's Education Standards Promoting the Religious Literacy Required for Twenty-First Century Social Work Practice? *The British journal of social work* 49 (6), 1544–1562.

Crisp, B. & Dinham, A. (2019b) Do the regulatory standards require religious literacy of U.K. health and social care professionals? *Social policy & administration* 53 (7), 1081–1094.

Crisp, B. & Dinham, A. (2020) Are Codes of Ethics Promoting Religious Literacy for Social Work Practice? *Australian social work* 73 (2), 204–216.

Delgado, R. (2011) Rodrigo's reconsideration: Intersectionality and the future of critical race theory. *Iowa law review* 96 (4), 1247–1288.

Delgado, R. & Stefancic, J. (2017) *Critical race theory: an introduction*. New York: New York University Press.

Dillen, A. (2012) The resiliency of children and spirituality: a practical theological reflection. *International journal of children's spirituality* 17 (1), 61–75.

Dinham, A. (2018) Religion and belief in health and social care: the case for religious literacy. *International journal of human rights in healthcare*. 11 (2), 83–90.

Euroopan ihmisoikeussopimus (1950). SopS 18/1990.

Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996). SopS 78/2002.

Fitzgerald, T. (1996) Religion, philosophy and family resemblances. *Religion* 26 (3), 215–236.

Formoso-Suárez, A., Saiz, J., Chopra, D. & Mills, P. (2022) The Impact of Religion and Social Support on Self-Reported Happiness in Latin American Immigrants in Spain. *Religions* 13 (2), 122–135.

Foster, M., Arnold, E., Rebchook, G. & Kegeles, S. (2011) 'It's my inner strength': spirituality, religion and HIV in the lives of young African American men who have sex with men. *Culture, health & sexuality* 13 (9), 1103–1117.

Foster, K., Bowland., S. & Vosler, A. (2015) All the Pain Along with All the Joy: Spiritual Resilience in Lesbian and Gay Christians. *American journal of community psychology* 55 (1–2), 191–201.

Fry, A. (2024) Religiosity and wellbeing in areas of socio-economic deprivation: The role of social capital and spiritual capital in enabling resources for subjective wellbeing. *Journal of spirituality in mental health* 26 (4), 441–460.

Furman, L. D. et al. (2005) A Comparative International Analysis of Religion and Spirituality in Social Work: A Survey of UK and US Social Workers. *Social work education* 24 (8), 813–839.

Furness, S. & Gilligan, P. (2010) Social Work, Religion and Belief: Developing a Framework for Practice. *The British journal of social work* 40 (7), 2185–2202.

Garneau, S. (2017) Intersectionality beyond feminism? Some methodological and epistemological considerations for research. *International Review of Sociology* 28 (2), 321–335.

Gilligan, P. & Furness, S. (2006) The Role of Religion and Spirituality in Social Work Practice: Views and Experiences of Social Workers and Students. *The British journal of social work* 36 (4), 617–637.

Gilligan, P. (2009) Considering religion and beliefs in child protection and safeguarding work: is any consensus emerging? *Child abuse review* 18 (2), 94–110.

Goitom, M. & Idemudia, U. (2022) Religion and post-migration aspirations: Ethiopian migrants in Canada. *Journal of religion & spirituality in social* work 41 (2), 213–238.

Gothóni, R. (2004) Ymmärtäminen uskontieteessä. Teoksessa T. Sjöblom & T. Utriainen (2004) *Mikä ihmeen uskonto?; suomalaisten tutkijoiden puheenvuoroja uskonnosta*. Helsinki: Helsingin yliopisto, uskontotieteen laitos.

Gray, M. (2011) Back to Basics: A Critique of the Strengths Perspective in Social Work. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 92 (1), 5–11.

Harris, H., Yancey, G., Myers, D., Deimler, J. & Walden, D. (2017) Ethical Integration of Faith and Practice in Social Work Field Education: A Multi-Year Exploration in One Program. *Religions* 8 (9), 177–189.

Hautaniemi, P. (2001) Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa A. Forsander, E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Abdullahi, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quec Cuong (2001) *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 12–30

Heino, E. (2023) Intersektionaalisuus sosiaalityössä – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 31 (1), 60–79.

Hill Collins, P. & Bilge, S. (2020) *Intersectionality*. Cambridge: Polity Press.

Hodge, D. (2004) Developing Cultural Competency with Evangelical Christians. *Families in society* 85 (2), 251–260.

Hodge, D., Marsiglia, F., & Nieri, T. (2011) Religion and Substance Use among Youths of Mexican Heritage: A Social Capital Perspective. *Social work research* 35 (3), 137–146.

Holt, C., Schulz, E., Williams, B., Clark, E. & Wang, M. (2012) Social, Religious and Spiritual Capital and Physical/Emotional Functioning in a National Sample of African Americans. *Journal of community & applied social psychology* 22 (4), 346–362.

Hope, M., Taylor, R., Nguyen, A. & Chatters, L. (2019) Church Support among African American and Black Caribbean Adolescents. *Journal of child and family studies* 28 (11), 3037–3050.

Härkönen, M. & Utriainen, T. (2020) Sukupuoli. Teoksessa H. Pesonen & T. Sakaranaho (toim.) (2020) *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 184–193

Jackson, J., Torres, M., Caldwell, C., Neighbors, H., Nesse, R., Taylor, R., Trierweiler, S., & Williams, D. (2004) The National Survey of American Life: A study of racial, ethnic and cultural influences on mental disorders and mental health. International Journal of Methods in Psychiatric Research 13 (4), 196–207.

Johansson, L. (2020) *Late – Suomen pelätyimmän rikollisen tarina*. (toim.) J. Sipilä. Helsinki: Docendo.

Jong, J. (2021) Death anxiety and religion. *Current opinion in psychology* 2021 (20), 40–44.

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus. (1979). SopS 67/1986.

Kallio, T. (2006) Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 25 (2), 18–28.

Kananoja, A. (2017a) Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja.* Tietosanoma Oy: Helsinki, 173–192.

Kananoja, A. (2017b) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja.* Tietosanoma Oy: Helsinki, 27–32

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25 (4), 291–301.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus) (1966). SopS 8/1976.

Kari, H., Rättö, H., Sarnola, K., Jormanainen, V. & Koskinen, H. (2022) Väestön ikääntyminen haastaa terveydenhuoltoa myös lääkehoidon toteuttamisessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (2022), 549–556

Keskinen, S., Mkwesha, F. & Seikkula, M. (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa S. Keskinen, M.

Seikkula & F. Mkwesha (toim.) (2021) *Rasismi, valta ja vastarinta – rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa.* Tallinna: Gaudeamus, 45–68.

Ketola, K., Pesonen, H., Sakaranaho, T. & Sjöblom, T. (2004) Uskontojen tutkimus – historiaa, kysymyksiä, lähestymistapoja. Teoksessa K. Hyry & J. Pentikäinen (2004) *Uskonnot maailmassa*. Helsinki: WSOY.

Kirkkolaki 625/2023

Knitter, P. (2010) Social Work and Religious Diversity: Problems and Possibilities. *Journal of religion & spirituality in social work*. 29 (3), 256–270.

Kyei, J., Smoczynski, R. & Setrana, M. (2021) Evidence of Spiritual Capital in the Schooling of Second-Generation Ghanaians in Amsterdam. *African human mobility review* 7 (1), 89–107.

Laaksonen, M. & Silventoinen, K. (toim.) (2011) *Sosiaaliepidemiologia: väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät*. Helsinki: Gaudeamus

Lahelma, E. & Rahkonen, O. (2011) Sosioekonominen asema. Teoksessa M. Laaksonen & K. Silventoinen (toim.) *Sosiaaliepidemiologia: väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät*. Helsinki: Gaudeamus, 41–59.

Laki holhoustoimesta 442/1999

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 316/1983

Laki ortodoksisesta kirkosta 985/2006

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Lapsen oikeuksien yleissopimus. (1989). SopS 59–60/1991.

Lassiter, J. (2014) Extracting Dirt from Water: A Strengths-Based Approach to Religion for African American Same-Gender-Loving Men. *Journal of religion and health* 53 (1), 178–189.

Lastensuojelulaki 417/2007

Latomäki, M. Runsala, E., Koivisto, A-M., Kylmä, J. & Paavilainen, E. (2020) Omaishoitajien kokema kuormittuneisuus ja kaltoinkohtelu. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57 (2), 100-123.

Langer, C. & Lietz, C. (2015) *Applying theory to generalist social work practice: a case study approach.* Hoboken: John Wiley & Sons.

Leavitt-Alcántara, S., Betz, J., Medeiros Almeida, D., Ferrara, B., Xu, Y., Diop, E., Hamilton, O., Young, C. & Ragsdale J. (2022) Religiosity and religious and spiritual struggle and

their association to depression and anxiety among adolescents admitted to inpatient psychiatric units. *Journal of health care chaplaincy* 29 (1), 1–13.

Lefevor, G. Davis, E., Paiz, J. & Smack, A. (2021) The Relationship Between Religiousness and Health Among Sexual Minorities: A Meta-Analysis. *Psychological bulletin* 147 (7), 647–666.

Lindberg, M., Nygård, M. & Nyqvist, F. (2018) Risks, coping strategies and family wellbeing: evidence from Finland. *International journal of sociology and social policy* 38 (11/12), 1116–1132.

Lindström, M. & Rosvall, M. (2012) Marital status, social capital, economic stress, and mental health: A population-based study. *The Social science journal* 49 (3), 339–342.

Losleben, L. K., & Musubika, S. (2023). Intersectionality. Teoksessa M. Duarte, K. Losleben & K. Fjørtoft (toim.) *Gender diversity, equity, and inclusion in academia*. New York: Taylor & Francis, 72–84.

Lukiolaki 714/2018

Lönnqvist, J. (2021) Mielenterveyden häiriöiden diagnostiikka ja luokittelu. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen, (2021) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 99–145.

Manning, L. (2014) Enduring as Lived Experience: Exploring the Essence of Spiritual Resilience for Women in Late Life. *Journal of religion and health* 53 (2), 352–362.

Martikainen, T. (2020) Suomi osana globaaleja muuttovirtoja. Teoksessa T. Martikainen & P. Pitkänen (toim.) (2020) *Muuttoliikkeiden vuosisata*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti

McGee, J., Davie, M., Meraz, R., Myers, D. & Boddie, S. (2022) Does the Tough Stuff Make Us Stronger? Spiritual Coping in Family Caregivers of Persons with Early-Stage Dementia. *Religions* 13 (8), 756–770.

McGuire, M. (2002) *Religion: the social context*. Belmont: Wadsworth.

Mulder, C. (2015) From the Inside Out: Social Workers' Expectations for Integrating Religion and Spirituality in Practice. *Journal of religion & spirituality in social work* 34 (2), 177–204.

Nelson-Becker, H. & Thomas, M. (2020) Religious/spiritual struggles and spiritual resilience in marginalised older adults. *Religions* 11 (9), 1–17.

Niiniluoto, I. (1980) Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen- ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimus (2011). SopS 52–53/2015.

Närvä, J. (2014) Ratkaisuehdotus uskonnon määrittelykysymykseen. *Uskonnontutkija* 2 (2014), 1–31.

Närvä, J. (2020) Kysymys uskonnon määrittelystä. Teoksessa H. Pesonen & T. Sakaranaho (toim.) *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 55–70.

Oikeusministeriö (2021) Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. *Oikeusministeriön julkaisuja* 2021:26. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oliphant, S. (2020) 'This is the place I need to stay': church communities in the lives of Ethiopian immigrant women in Washington, DC. *Journal of religion & spirituality in social work* 39 (3), 211–224.

Osmo, R. & Landau, R. (2003) Religious and Secular Belief Systems in Social Work: A Survey of Israeli Social Work Professionals. *Families in society* 84 (3), 359–366.

Oxhandler, H. & Pargament, K. (2014) Social Work Practitioners' Integration of Clients' Religion and Spirituality in Practice: A Literature Review. *Social work* 59 (3), 271–279.

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (1951). SopS 77/1968.

Parada, M. (2022) Integrating religion/spirituality into professional social work practice. *Journal of religion & spirituality in social work* 41 (4), 351–368.

Park, J., Dizon, J. & Malcolm, M. (2020) Spiritual Capital in Communities of Color: Religion and Spirituality as Sources of Community Cultural Wealth. *The Urban review* 52 (1), 127–150.

Patrick, M. & Chan, W. Y. A. (2022) Can I Keep My Religious Identity and Be a Professional? Evaluating the Presence of Religious Literacy in Education, Nursing, and Social Work Professional Programs across Canada. *Education sciences* 12 (8), 543-569.

Payne, M. (2014) *Modern social work theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Payne, M. (2020) *How to Use Social Work Theory in Practice: An Essential Guide.* Bristol: Policy Press.

Perusopetuslaki 628/1998

Perustuslaki 731/1999

Pulkkinen, L. (2023) Kehityspsykologinen näkökulma. Teoksessa L. Pulkkinen, T. Ahonen & I. Ruoppila (2023) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puuronen, V. (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.

Rehn, J. (2019) Spiritualität als Ressource in der Sozialen Arbeit. *Spiritual Care* 8 (2), 167–172.

Reynolds, N., Mrug, S., Wolfe, K., Schwebel, D. & Wallander, J. (2016) Spiritual coping, psychosocial adjustment, and physical health in youth with chronic illness: a meta-analytic review. *Health psychology review* 10 (2), 226–243.

Rhoades, E. (2011) Literature Reviews. *The Volta review* 111 (1), 61-71.

Rikoslaki 39/1889

Rogers, A. (1997) Vulnerability, health and health care. *Journal of advanced nursing* 26 (1), 65–72.

Rose, T., Finigan-carr, N. & Joe, S. (2017) Organized Religious Involvement and Mental Health Among Caribbean Black Adolescents. *Child & adolescent social work journal* 34 (2), 147–157.

Ryan, R. & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist 55* (1), 68–78.

Sakaranaho, T., Aarrevaara, T. & Konttori, J. (2020a) Introduction: Setting the Stage. Teoksessa T. Sakaranaho, T. Aarrevaara & J. Konttori (toim) (2020) *The Challenges of Religious Literacy: The Case of Finland.* Cham: Springer International Publishing.

Sakaranaho, T., Aarrevaara, T. & Konttori, J. (toim) (2020b) *The Challenges of Religious Literacy: The Case of Finland*. Cham: Springer International Publishing.

Salakari, M. & Linnosuo, O. (2021) *Tutkittuun tietoon perustuva ammatillinen käytäntö: Opas tiedon hankintaan ja tuottamiseen lastensuojelussa*. Turku: Turun yliopisto.

Saleebey, D. (1996) The Strengths Perspective in Social Work Practice: Extensions and Cautions. *Social work* 41 (3), 296–305.

Saleebey, D. (2001) The diagnostic strengths manual? *Social Work* 46 (2), 183–187.

Salminen, A. (2011) Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja 62 (4).

Schröder-Butterfill, E. & Marianti, R. (2006) A framework for understanding old-age vulnerabilities. *Ageing and Society* 26 (1), 9–35.

Scott, L., Hodge, D., White, T. & Munson, M. (2018) Substance use among older youth transitioning from foster care: Examining the protective effects of religious and spiritual capital. *Child & family social work* 23 (3), 399–407.

Seiple, C. & Hoover, D. (2022) *The Routledge handbook of religious literacy, pluralism and global engagement*. London: Taylor & Francis.

Seta (2024) Sateenkaarisanasto. Saatavilla: https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/ viitattu 17.3.2025

Sharpe, E. J. (1994) *Comparative religion: a history*. London: Duckworth.

Sharifi, A., Bakhtiarpour, S., Naderi, F. & Askari, P. (2022) Testing and Comparing the Causal Relationship Between Spiritual and Social Capital and Depression with the Mediating Role of Death Anxiety in the Elderly with and without Spouse. *Sālmand. Tihrān* 17 (1), 108–123.

Sheridan, M. (2013) Elders Caring for Elders: The Role of Religious Involvement and Spiritual Rewards on Caregiver Stress, Resources, and Health. *Journal of religion & spirituality in social work* 32 (4), 397–421.

Schwalm, F., Zandavalli, R., de Casto Filho, E. & Lucchetti, G. (2022) Is there a relationship between spirituality/religiosity and resilience? A systematic review and meta-analysis of observational studies. Jou*rnal of Health Psychology* 27 (5), 1218–1232.

Sisäministeriö (2021) *Selvitys haavoittuviin ryhmiin kuuluvien turvallisuuden kokemuksista*. Sisäministeriön julkaisuja 2021:21. Helsinki: Sisäministeriö.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosiaali- ja terveysministeriö (2018) Tasa-arvobarometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2018:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriö (2025) Suomi on sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä. Saatavilla: https://stm.fi/suomi-on-sukupuolten-tasa-arvon-edellakavija viitattu 8.4.2025

Souza, M., Araújo, L., Silva, A., Trotte, L. & Gesteira, E. (2024) Spirituality and religiosity in children, adolescents and their families in a vulnerable context: a scoping review. *Revista Brasileira de Enfermagem* 77 (5), 1–10.

Stelcer, B., Bensowska, A., Karkowska, D. & Baum, E. (2023) Supporting elderly patients in strengthening their personal and spiritual health resources. *Frontiers in psychology* 14 (2023), 1–10.

Sterzing, P., Gartner, R., Woodford, M., & Fisher, C. (2017) Sexual Orientation, Gender, and Gender Identity Microaggressions: Toward an Intersectional Framework for Social Work Research. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 26 (1–2), 81–94.

St John, V. & Nemati, D. (2024) Fortifying Physical and Psychological Wellbeing: Leveraging Capital for Resilience Against Racism and Adversity Across Racial Groups. *Journal of racial and ethnic health disparities* (2024), 1–35.

Sutton, M. Y. & Parks, C. P. (2013) HIV/AIDS Prevention, Faith, and Spirituality among Black/African American and Latino Communities in the United States: Strengthening Scientific Faith-Based Efforts to Shift the Course of the Epidemic and Reduce HIV-Related Health Disparities. *Journal of religion and health* 52 (2), 514–530

Taipale, M. (2022) *Uskonnon merkitys sosiaalialan työssä – sosiaalityön kehittymistarpeet uskonnollisten vähemmistöjen lisääntyessä*. Monikulttuurisuuden asiantuntijan erikoistumiskoulutus: Diakonia ammattikorkeakoulu. Lopputyö.

Taipale, M. (2024). Integroiva kirjallisuuskatsaus yhteisöllisestä väkivallasta muslimiyhteisöissä ja sosiaalityön roolista muslimiperheiden parissa tehtävässä työssä. *Janus* 32 (4), 410–428.

Taira, T. (2013) Uskonto vai "uskonto"? Diskursiivinen uskonnontutkimus ilman uskonnon käsitettä. *Teologinen Aikakauskirja* 118 (1), 6–22.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia (Talentia) (2022) Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

SOWREL (2025) Hankkeen esittely. Social work and religion -hanke. Saatavilla: https://sites.utu.fi/sowrel/hankkeen-esittely/ viitattu 20.4.2025

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus (1966). SopS 6/1976.

Taylor, R., Chatters, L. & Nguyen, A. Taylor, R. J. (2013) Religious Participation and DSM IV Major Depressive Disorder Among Black Caribbeans in the United States. *Journal of immigrant and minority health* 15 (5), 903–909.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2023) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.* Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) *Sosiaali- ja terveyspalvelujen yhdenvertaisuuden käsitteet – versio 2.0.* Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Mitä toimintakyky on? Saatavilla: https://thl.fi/aiheet/toimintakyky/mita-toimintakyky-on viitattu 8.4.2025.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Yhdenvertaisuuden käsitteet. Saatavilla: https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/yhdenvertaiset-palvelut/yhdenvertaisuuden-kasitteet viitattu 8.4.2025.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024a) Hyvinvointi- ja terveyserot. Saatavilla: https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointi-ja-terveyserot viitattu 8.4.2025.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024b) Toimintakyvyn ylläpitäminen. Saatavilla: https://thl.fi/aiheet/ikaantyminen/hyvinvointia-vanhuuteen/toimintakyvyn-yllapitaminen viitattu 8.4.2025.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024c) Toimintakyky ja mielenterveyshäiriöt. Saatavilla: https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/toimintakyky-ja-mielenterveyshairiot viitattu 8.4.2025.

Terveyskylä (2024) Mistä on kyse, kun puhutaan voimavaroista? Saatavilla: https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/kuntoutujalle/oma-hyvinvointi/opas-omien-voimavarojen-tunnistamiseen-ja-vahvistamiseen/mista-on-kyse-kun-puhutaan-voimavaroista viitattu 18.3.2025

Tieteen termipankki (2025a) Uskonnon käsite. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede:uskonnon_k%C3%A4site viitattu 7.1.2025

Tieteen termipankki (2025b) Uskonnon määritteleminen. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede%3Auskonnon_m%C3%A4%C3%A4ritteleminen?utm_source=chatgpt.com viitattu 7.1.2025

Tieteen termipankki (2025c) Queer-tutkimus / queer-teoria. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:queer-teoria viitattu 7.4.2025

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2024) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi

Työsopimuslaki 55/2001

Uotila, H. (2011) *Vanhuus ja yksinäisyys. Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista.* Tampere: Tampere University Press.

Upenieks, L. (2022) Psychological Resilience After Cancer via Religion/Spirituality: Spiritual Capital Through a Life Course Lens. *Journal for the scientific study of religion* 61 (1), 119–141.

Uskonnonvapauslaki 453/2003

Vammaispalvelulaki 675/2023

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. (2006). SopS 27–28/2016.

Virokannas, E., Liuski, S. & Kuronen, M. (2020) The contested concept of vulnerability - a literature review: Vulnerability-käsitteen kiistanalaiset merkitykset - systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *European journal of social work* 23 (2), 327–339.

Vuori, J. (2021) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus viitattu 8.4.2025

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Walton-Moss, B., Ray, E. & Woodruff, K. (2013) Relationship of spirituality or religion to recovery from substance abuse: A systematic review. *Journal of addictions nursing* 24 (4), 217–226.

Watts, S. & Munir, T. (2024) The role of religious capital in shaping wellbeing of individuals. *Discover social science and health* 4 (1), 20–11.

Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011) *Tasa-arvo ja hyvinvointi: miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi*. Helsinki: HS kirjat.

Woods-Giscombe, C., Williams, K., Conklin, J., Dodd, A., Bravo, L., Anderson, A., Franzier, A., Bey, G., Robinson, M., Warren, B., Wight, K., Felix, A., Anderson, C. & Hood, D. (2023) A scoping review of the concept of resilience among African American women. *Archives of psychiatric nursing* 46 (2023), 107–120.